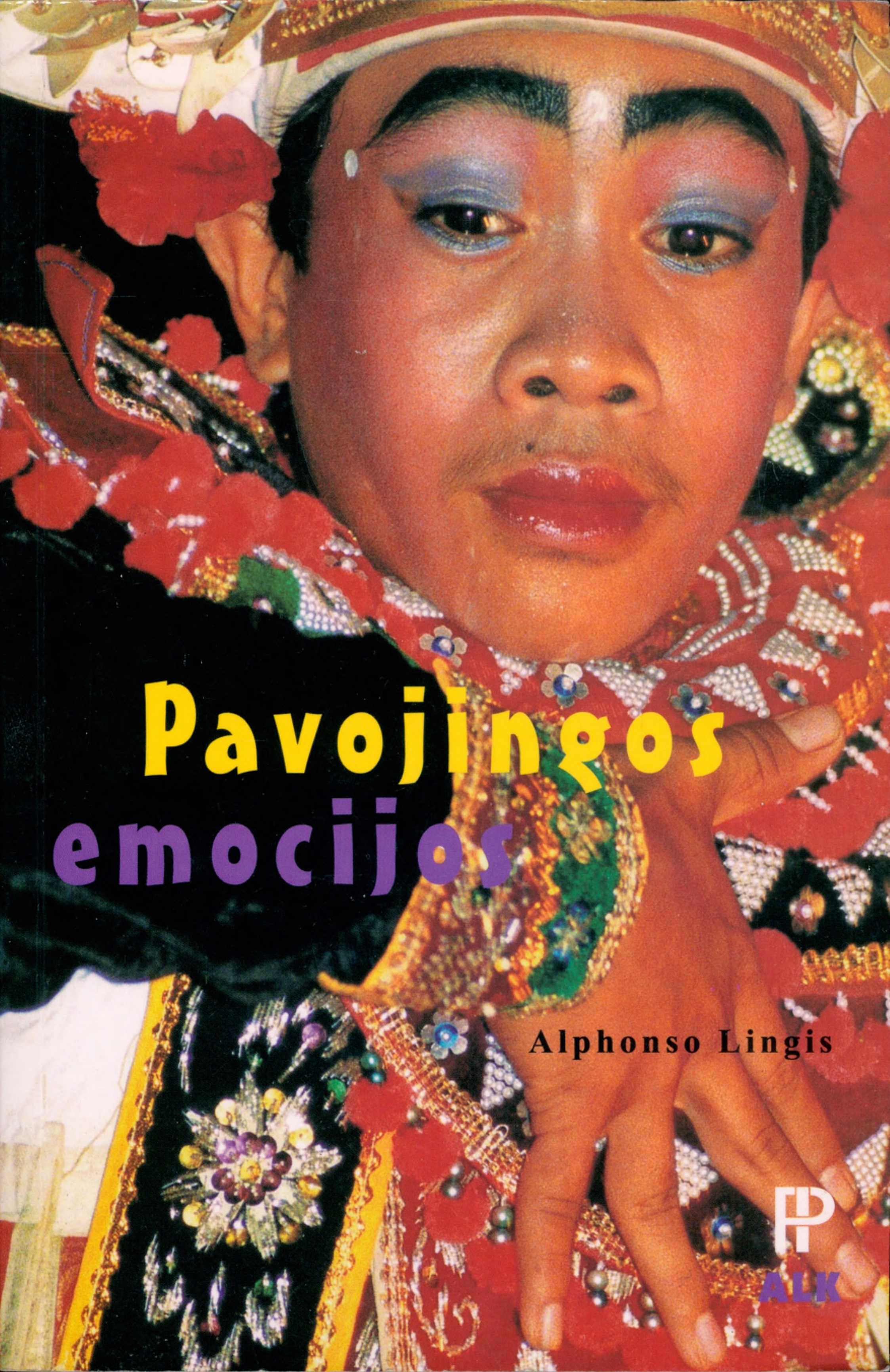
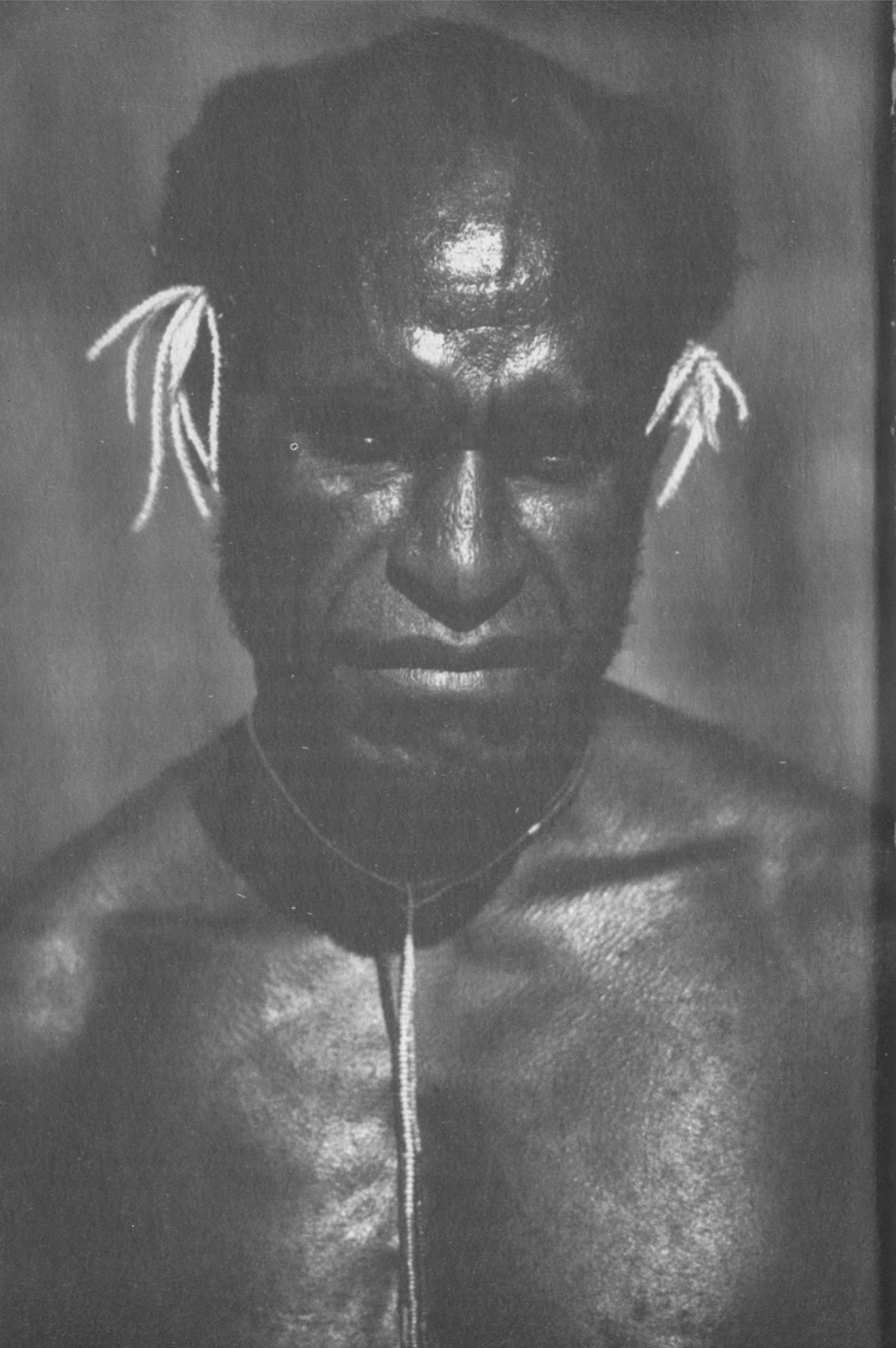

Pavojingos
emocijos
Alphonso Lingis
ALK

Pavojingos emocijos

Alphonso Lingis

POLIGRAFIJA IR INFORMATIKA 2002

UDK 008
Li 445

Versta iš: Lingis, Alphonso. Dangerous emotions
University of California Press, 2000

Nuotrauka prieš dvyliktą skyrių Malcolmo Hearno
Kitos nuotraukos autoriaus

Knygos leidimą parėmė Atviros Lietuvos fondas

Iš anglų kalbos vertė Ieva Skaržinskaitė
Redaktorė Laima Arnatkevičiūtė

ISSN 1392-1673
ISBN 9986-850-39-8

Turinys

1

Pasaulio centras

Te Pito O Te Henua, Pasaulio Centras, yra pati nuošaliausia gyvenama sala, nutolusi nuo Pietų Amerikos pakrantės tris tūkstančius šešis šimtus kilometrų ir du tūkstančius kilometrų nuo mažytės Pitkerno salelės, artimiausios gyvenamos salos, kurioje kadaise įsikūrė laivo *Bounty* maištininkai su savo taitietėmis. Salelė tęsiasi dvidešimt vieną kilometrą, plačiausia vieta siekia dvylika su puse kilometro – kruopelė milžiniškame Ramiajame vandenyne. Jos neaukštą ritmišką profilį sukūrė trys vulkaniniai gūbriai, iškilę iš vandenyno dugno – prieš tris milijonus, milijoną ir šešis šimtus tūkstančių metų, o šiuos vėliau sujungė vulkaniniai kūgiai. Čia nėra nei upių, nei įlankų, nei salą juosiančių koralinių rifų. Trijuose ugnikalnių krateriuose telkšo lietaus vandens ežerai. Kur pažvelgsi, riogso juodi suskeldėjusios lavos luitai. Vienur kitur plyti susikaupusio pusės metro storio juodžemio ploteliai. Kažkada salą dengė tropiniai miškai, bet medžių jau seniai nebeliko, ir šiandien tik kelios šen bei ten stūksančios pasodintų eukaliptų giraitės siūbuoja pasatų vėjuose, nuolatos pučiančiuose į rytus. Iš viso saloje yra du tūkstančiai penki šimtai gyventojų – pusė čiliečių, pusė dabar jau daugiausia metisais tapusių čiabuvių, – susibūrusių viename Hanga Roa kaime. Šiuo metų laiku prasideda nepaliaujamai dulkiantys lietūs, ir sala sužaliuoja. Turistai – vos keturi tūkstančiai per metus – atvyksta sausuoju metų laiku „Velykų salos savaitei", kai vietos gyventojai surengia „čiabuvių" spektaklį. Iš mūsų lėktuvo, skrendančio į Taitį, be abejo, čia išlipo ir japonų turistai, kuriuos vėliau retkarčiais išvysda-

vau sėdinčius savo autobuse su gide japone, o taip pat keli vienišiai klajotojai kaip aš: jei vienu metu ateidavome į tą pačią vietą, vienas nusisukdavo ir tyrinėdavo horizontą, kol kitas nueidavo. Aš apsistojau labai senos poros, beveik nekalbančios ispaniškai, namuose.

Gyvas organizmas yra sutelkta ir baigtinė visuma. Asimiliuodamas iš aplinkos energiją, jis pasigamina jėgų daugiau nei jam reikia prisitaikyti prie tos aplinkos ir kompensuoti retkarčiais patiriamus paviršutiniškus nepriteklius, susidarančius garuojant ir naudojant degalus. Šių perteklinių jėgų iškrovos jaučiamos aistrų metu. Tačiau pačioje aplinkoje apstu laisvos ir neturinčios teleologinės paskirties energijos – pasatų ir audrų, vandenynų, užliejusių tris ketvirtadalius planetos, dreifuojančių žemyninių plokščių, gelmėse glūdinčių kordiljerų, iškylančių prasiveržiančiais vulkanais, ir susigrūdusių Antarktidoje kilometro aukščio ledynų, kurie išplaukę į jūrą suskyla į plūduriuojančius ledkalnius. Kaip pingvinų, albatrosų, jaguarų ir žmonių aistros gali nenukreipti žvilgsnio anapus lizdų ir irštvų, anapus horizonto? Kaip šios aistros gali nenugrimzti į vulkanines uolas ir vandenyno tyrus?

Šioje saloje tave apima jausmas, jog pasiliksi čia amžiams. Užgesę ugnikalniai nugrimzdo į ramią žemų, lengvoje migloje skendinčių žole apaugusių kūgių harmoniją. Salos pakraščiai susmulkėja į aštrias, bangų atskeltas lavos nuoplaišas, o toliau – raibuliuojanti mėlynė. Nuo bet kurios kalvos saloje matyti aplink plytintis vandenynas ir Žemės apvalumas. Viršuje išsisklaido debesys, ir saulė apšviečia neaprėpiamas dangaus gelmes. Saloje yra du šimtai keturiasdešimt pailgų žemų akmeninių altorių, išrikiuotų salos pakraščiuose, tūkstantis milžiniškų akmeninių statulų ir apie penkiolika tūkstančių kitokių archeologinių kasinėjimų vietų – būstų, petroglifų, olų liekanų.

Ir visgi niekas neprilygsta apsilankymui neaprėpiamame muziejuje po atviru dangumi, tyrinėjant detales ir šifruojant tūkstančio meno kūrinių reikšmę. Nuo įsimintinų 1722-ųjų Velykų visos milžiniškos statulos buvo nuverstos nuo altorių. Mažesnes statulas ir skobinius susirinko kolekcionieriai ir turistai – mažyčiame muziejuje randame tik jų kopijas. Apie Thoro Heyerdahlo plėšimus liudija pasibaisėtina knyga *Aku – Aku*. Šiais laikais statulos – dažniausiai apdaužytos – buvo atstatytos vos keturiose vietose. Monolitinės statulos, vadinamos *moai*, buvo skobiamos ilgiau kaip tūkstantį keturis šimtus metų. Krinta į akis jų vienodumas, visos jos – itin stilizuoti legendinių protėvių biustai. Iš tūkstančio statulų vos trys miglotai primena moteris.

Čia vaikštai daugiausia pakerėtas žolingos salos harmonijos, o stabtelėjęs ilsiesi ir, žiūrint į apgriuvusius altorius ir sudaužytus moai, gulinčius kniūbsčiomis žvirgžde, tave apima kažkoks tuščias mąslumas.

Atėjęs į kurią nors iš keturių atstatytų vietų randi penkis ar septynis kaip įmanoma vėl sulipdytus moai – visai nugludintus vėjų, stichijų ir amžių. Moai galva yra tokio paties dydžio kaip krūtinė, jam trūksta kojų; siauros rankos ilgais pirštais visada toje pačioje padėtyje – ramiai ilsisi ant pilvo. Visai plokščia galva iš tikrųjų tėra tik veidas: žema kakta, aštrūs kampuoti žandikauliai, siauros kietai sučiauptos lūpos, valdinga nosis su išplėstomis šnervėmis, iškaltomis spiralėmis, ir didžiulės tuščios akys. Veidas kiek pakeltas į viršų, akys, skirtingai nei Budos, nežiūri žemyn į žmones su atjauta. Jos krypsta į salos gilumą ir, neužkliūdamos už žolėtų salos žemumų, – į vandenyną. Tai nuasmeninti veidai legendinių vadų, kurie prieš tūkstantį penkis šimtus metų nuplaukę keturis tūkstančius kilometrų išlipo ant šio vulkaninio paviršiaus. Akivaizdu, jog šios rūsčios, hieratinės, griežtos, vienodos figūros primeta gyventojams kietą

tvarką, ir antropologai iš tiesų teigia ankstyvąją polineziečių visuomenę turėjus aiškią struktūrą. Bet neabejotina ir tai, kad jų milžiniškas dydis – nuo trijų su puse iki devynių metrų aukščio – ir bejausmės gera nelinkinčios akys, nukreiptos į tolumas anapus horizonto, žadino ir valdė jausmus. O kai tarp jų patenka dabarties keliautojas, šios didžiulės tuščios akys, nukreiptos į horizontus anapus salos, anapus bet kokio matomo horizonto, kontroliuoja kiekvieną, vis betiksliškesnį jo žingsnį. Vienintelis šių veidų su geometriškai tiksliais žandikauliais, kietai sučiauptomis siauromis lūpomis gyvybingumo ženklas – plačiai išplėstos šnervės, traukiančios į save vėjų galią.

Salos „paslaptį“, palaikomą prašančių finansavimo antropologų, kelionių knygų autorių ir brošiūrų turistams, sukūrė vakariečiai, kurie išsilaipino saloje, išvydo statulas, pažvelgė į salos gyventojus ir padarė išvadą, kad dabartiniai gyventojai negalėjo iškalti statulų: jas sumeistravo išnykusi civilizacija, persikėlusi čia iš Egipto, Graikijos, Indijos, dingusio Mu žemyno ar kosmoso. Kaip statulos buvo perkeliamos iš vienos vietos į kitą saloje, kurioje nėra nei medžių, nei vijoklių, galinčių atstoti virves? Čia nebuvo nešulinių gyvulių; tiesą sakant, saloje nebuvo jokių žinduolių ar karučių. Salos gyventojai nežinojo nei metalurgijos, nei keramikos, nei audimo. Jie gyveno jūros pakrašty, žvejojo ir augino saldžiąsias bulves, valgomąsias kolokasijas ir bananus. Užuot vilkėję drabužius, jie išsitatuiruodavo savo kūną. Misionieriai šiuos žmones apšaukė kanibalais. Thorą Heyerdahlą pribloškė, kad altoriai padaryti iš atskeltų ir nušlifuotų akmenų, kurie sudedami į sienas tarsi kaladėlės – taip pat tobulai, kaip ir Kuske. Taigi jis išplaukė *Kon-Tiki* laivu, norėdamas įrodyti, kad salą kažkada kolonizavo žmonės iš inkų laikų Peru. Pasak pačių salos gyventojų, Hotu Matu'a išsirengė į kelionę su trim šimtais savo tautiečių, gelbėdamasis nuo ugnikalnių išsiveržimų tėvynėje – salose,

kurias vietiniai vadina Te Fenua Enata – „Žmonių žemė“, o dabartinis jų pavadinimas – Markizų salos. Tik per pastaruosius trisdešimt metų archeologams pavyko nustatyti, kad apie 300-uosius metus saloje apsigyveno tauta, kuri beveik iš karto ėmė kalti skulptūras. Kai europiečiai pirmą kartą jas aptiko, skaldykloje rado šimtus milžiniškų pradėtų statulų, kurių viena siekė dvidešimt metrų ir svėrė tris šimtus tonų. Paaiškėjo, kad salos gyventojų kalba gimininga Markizų salų, esančių už keturių tūkstančių kilometrų į Vakarus, gyventojų kalbai, o kraujo ir genų mėginiuose nerasta jokių įrodymų apie migraciją iš kitų vietų. Akivaizdu, jog salos gyventojai buvo stipriai išvystę navigacijos mokslą, grindžiamą žiniomis apie žvaigždžių padėtį, išmanė jūros sroves, stebėjo paukščių skrydžių trajektorijas ir galų gale veikiausiai patraukė į Pietų Amerikos žemyną, kadangi niekur kitur, išskyrus Pietų Ameriką, nebuvo aptikta pagrindinio jų maisto – saldžiųjų bulvių, augančių laukinėje gamtoje. Salos gyventojai – vienintelė tauta visame Ramiajame vandenyne, išradusi pusiau fonetinį, pusiau ideografinį raštą, vadinamą *rongo-rongo*, ir rašiusi juo ant medinių lentelių. Tokių lentelių būta visuose namuose ir kasmet vykdavo dvejos varžybos, kuomet mokyti žinovai deklamuodavo karaliui ir visai liaudžiai savo lentelių įrašus. Devynioliktame amžiuje salos gyventojų istoriją, kosmologiją ir mokslą apgaubė paslaptis: jie buvo pavergti ir išnaikinti, nedaugelis išgyvenusių pakrikštyti, o išlikę dvidešimt vienas rašto fragmentas, kolekcionierių išsivežti į Romą, Veneciją ir Petrogradą, tapo neiššifruojami.

Viršum plokščio gamtovaizdžio netoli jūros pakrantės iškyla Rano Raraku ugnikalnis. Bemaž visi iš tūkstančio milžiniškų salos moai buvo išskobti iš geltono kraterio šlaitų tufo. Dabar šiame kraterio šlaite yra trys šimtai devyniasdešimt keturios daugiau ar mažiau užbaigtos statulos. Iš pradžių kaldavo ir

lapiliais šlifuodavo veidą ir pilvą tol, kol statula galiausiai laikydavosi prie sienos vien tik stuburo briauna. Neseniai atlikti bandymai parodė, kad norint išskobti nedidelį moai, vyrų grupei prireiktų mažiausiai metų. Pabaigus kalti – išskyrus akis, – moai atskeldavo nuo sienos, nuleisdavo kalno šlaitu ir pastatydavo. Statulas, iškaltas krateryje, išstumdavo pro angą, iškirstą kraterio sienoje. Maždaug septyniasdešimt penki visiškai užbaigti moai guli ugnikalnio papėdėje; per pastaruosius du šimtus metų dėl kalno erozijos jie užpustyti iki kaklo. Pusė tuzino moai guli kniūbsčiomis pakeliui į savo galutinės paskirties vietas.

Neseniai atlikti bandymai pergabenti juos rogėmis ar naudojant svertus akivaizdžiai parodė, kad šitaip velkami moai būtų visai nusitrynę į žvirgždą. Tikėtina, kad šimtai susirinkusių vyrų paprasčiausiai nešdavo juos ant nugarų, o paskui kažkokiu būdu pastatydavo.

Raudonus kuodus iškaldavo Puna Pau ugnikalnyje, vėliau jiems žinomu būdu išridendavo iš kraterio ir galiausiai kažkaip užkeldavo ant statulų. Daugelis jų sveria dešimt tonų. Pastatę statulas ant altorių jūros pakrašty, iškaldavo joms akis ir nukreipdavo žvilgsnį į tolumas, kur jau nieko nebegali išvysti nei įžvelgti.

Norėdamas iškelti užbaigtas statulas į dienos šviesą, ugnikalnio papėdėje Heyerdahlas nukasė nuo jų susikaupusias sąnašas, bet nuo to laiko jas vėl apklojo apsauginis sluoksnis. Prieš dešimt metų Kairo muziejuje mačiau mumijas: išplėštas iš kapų, be gėlių ir dievų suguldytas į paprastas medines dėžes po stiklu, pro kurį matėsi jų pajuodę veidai. Ant sienos amerikiečių mokslininkas pakabino mumijų skeletų rentgeno nuotraukas, o urną su karalienės Hapshetshut viduriais perskėlė ir ryškiai apšvietė. Rano Raraku skaldykloje darbai liko nebaigti. Ar dabar turėtume atkasti šiuos moai ir užkelti ant atstatytų

altorių? Filosofijoje taip pat yra nebaigtų darbų, kuriuos nutraukė daugybės filosofų mirtys. Argi mes, pasinaudodami Merleau-Ponty juodraščiais, turėtume pabaigti rašyti jo *Regima ir neregima?* Ar turėtume pabaigti Mahlerio *Dešimtąją simfoniją?*

Kraterio šlaitai labai statūs; nuo jo viršūnės matyti žydras vandenynas, tolumoje susiliejantis su dangumi, kuris savo ruožtu atsispindi kraterio ežere. Buvo skobiama tik vienoje kraterio pusėje, tačiau čia negalėjai nė kojos pastatyti: kiekvienas uolos luitas ryškėjo kokiu nors pavidalu ir moai rikiavosi vienas po kito. Jūra graužiasi kelią į šio kraterio šlaito pusę, tačiau jei darbai nebūtų nutrūkę, visas ugnikalnis būtų buvęs sunaudotas statuloms dar prieš jį užliejant vandenynui. Ugnikalnio papėdėje matyti tik užbaigtos moai galvos, palinkusios ir aklos, o jų kūnai iki kaklo nugrimzdę į kalną, kurį erozija pradėjo naikinti virš jų galvų. Praleidau tarp jų dvi ilgas popietes visiškoje vienumoje: vien tik vanagas sklandė padangėje. Galbūt jis suprato, kad laukiu mirties.

Salos gyventojus, kurie veikiausiai tūkstantį keturis šimtus metų nugyveno Pasaulio centre nežinomi nei žmonėms, nei Dievui, nei sau patiems, atrado olandų kapitonas Jacobas Roggeveenas per 1722-ųjų Velykas. Kapitonas pavadino salą Velykų vardu, nušovė trylika jo pasitikti išėjusių vietos gyventojų ir dar daugiau sužeidė, prisikrovė maisto ir kitą dieną išvyko. 1770 m. į salą atplaukė kapitonas Don Felipe Gonzálezas, išsilaipino su dviem šventikais ir kareivių batalionu, kuris rikiuote patraukė į salos gilumą. Kapitonas pavadino salą Isla de San Carlos, privertė kelis čiabuvius savo rongo-rongo raštu pasirašyti karaliui Karoliui III skirtą ispanišką dokumentą, kuriame prašoma, kad salą aneksuotų Ispanija, ir išvyko. 1774-aisiais atplaukė kapitonas Cookas ir pasiliko trims dienoms. Jis pasiuntė savo vyrus ištirti visą salą. Šie rado tik šimtą

vyrų – nei moterų, nei vaikų, – nušovė vieną čiabuvį už tai, kad šis palietė karininko kuprinę, likusius privertė į skorbuto apimtą laivą prikrauti pilnus krepšius bulvių ir išplaukė savais keliais. Laive jūreiviai pamatė, kad krepšiuose bulvės tik iš viršaus, o po jomis – akmenys. 1786-aisiais prancūzų karo laivas, kuriam vadovavo grafas de la Pérouse, prisišvartavo saloje vienuolikai valandų. Prieplauka, kurioje karo laivas išmetė inkarą, grafo „garbei“ pavadinta jo vardu. Nėra tiksliai žinoma, kiek į salą užklydo piratų, banginių ir ruonių medžiotojų. Duomenų išliko apie vieną tokių apsilankymų: tai buvo Amerikos ruonių medžiotojų laivas *Nancy*, kurio kapitonas, norėdamas į savo bazę Juano Fernandezo saloje vergijon parsivežti čiabuvių, 1805 m. išsilaipino saloje. Jam pavyko pagrobti tik dvylika vyrų ir dešimt moterų. Po trijų dienų kelionės jūra, atrišus jiems pančius, visi iššokę iš laivo ir nuskendę. Kapitonas grįžo į salą, norėdamas pagrobti kitų. 1822 m. Amerikos banginių medžiotojai, plaukę *Pindos* laivu, pasigrobė salos moterų, ketindami jas išsivežti su savimi. O vėliau išmetė moteris į jūrą ir sušaudė. Saloje išplito sifilis ir raupsai. Nuo 1859 m. salą nuolat puldinėjo vergų pirkliai. 1862 m. kapitono Aiguirre'o vadovaujama armada, sudaryta iš septynių Peru laivų, sugebėjo sugauti du šimtus vyrų, kuriuos išvežė dirbti į guano kasyklas Peru. Kitais metais atplaukė dar aštuoniolika vergų pirklių laivų. Peru valdžia, spaudžiama Taičio prancūzų administracijos ir anglų, galiausiai sutiko šiuos vergus repatrijuoti. Vos šimtas jų buvo likę gyvi. Iš šių aštuoniasdešimt penki mirė grįžtant atgal, o penkiolika, kurie išlipo į krantą, mirtinais raupais užkrėtė bemaž visą salą. Nuo 1722 iki 1864 metų nuo altorių buvo nuverstos visos milžiniškos statulos. Atvyko katalikų misionieriai, gyventojai buvo pakrikštyti, rongo-rongo lentelės sudegintos, o šeimyninės relikvijos, statulos ir medžio raižiniai, nuo šiol tapę demonų kūriniais, sunaikinti. Misionieriai atsivežė ir

tuberkuliozę. 1888 m. Čilė aneksavo salą, sugaudė šimtą vienuolika likusių gyventojų, suvarė juos į spygliuota viela apjuostą užtvarą Hanga Roa gyvenvietėje, o likusią salos teritoriją paskyrė avių augintojams. Čiliečių tai nesudomino, todėl ūkininkavimo koncesijas supirko britai ir salą perleido septyniasdešimčiai tūkstančių avių, kurios iki pašaknų nugraužė žolę ir paliko salą pliką, be jokio krūmokšnio. Kadangi iš tokios tolybės gabenti avis buvo nenaudinga, neseniai dvi Čilės korporacijos jas išnaikino ir pakeitė arkliais bei galvijais. 1934 m. prancūzų antropologas Alfredas Métraux pirmą kartą ištyrė salos kultūrą. Čilės valdžia buvo įsitikinusi čia atsiverian-čiomis turizmo galimybėmis ir didžiąją dalį pakrantės 1935 m. paskelbė nacionaliniu parku. Po „Challenger“ sprogimo 1986 m. Amerika pagal NASA kosminę programą saloje pastatė lėktuvų nutūpimo taką, kad galėtų iškelti palydovus, nukritusius į Ramųjį vandenyną.

Įpusėjęs vidurinę mokyklą, iškėliau mokytojai lingvistinę problemą. Ji, kaip ir vadovėlis, mokė apie didingą Romos civilizaciją. Teigta, jog ši civilizacija viršūnę pasiekė tuomet, kai jos kariuomenė užkariavo daugiausia žemių ir tautų. Imperijos mažėjimas buvo apibūdinamas kaip civilizacijos nuosmukis. Tokia terminologija buvo įsišaknijusi ir ją kartojo visose istorijos pamokose, kai lankiau mokyklą, ir visuose muziejuose, kuriuose nuo to laiko pabuvojau. Didžios religijos yra pasaulinės religijos. Vykdydama karinę ir ekonominę ekspansiją, civilizacija daro pažangą. Vartojamas ir konkurencijos eufemizmas: be konkurencijos nėra pažangos mene, literatūroje ar religijoje. (Be laipsnių, premijų, garbės vardų nėra filosofijos pasiekimų.) Per savo pirmąją kelionę apsilankiau Florencijoje. Iš visų pusių mane supo įrodymai, kad įspūdingiausi meno, literatūros ir muzikos pasiekimai Florencijoje sutapo su pačiu turtingiausiu ir plėšriausiu jos laikotarpiu. Jam pasibaigus

Florencija galėjo vien tik manieringai dūsauti. Dabar Florencija pelnosi iš turizmo, tačiau be politinės ekspansijos jos menas ir literatūra prilygsta Oklahomos miestui. Kultūra apvainikuoja civilizaciją, kuri iškyla ėmus žvangėti kardams ir griaudžiant pabūklams. Thoras Heyerdahlas ir kiti, siekiantys įrodyti, jog Te Pito O Te Henua salos skulptūrų ir altorių šlaitai liudija kultūrą, perimtą iš inkų laikų Peru, Egipto, Graikijos, Indijos ar Kinijos, savo liguistas teorijas grindžia nuostata, kad izoliuota kultūra visada patiria nuosmukį.

Daugybę kartų skersai išilgai išvaikščiojau Te Pito O Te Henua, tyrinėdamas šį žole apaugusį vulkaninių pelenų paviršių, kuris neišvengiamai atveda prie beveidės jūros ir Žemės įlinkio, susiliejančio su nesiliaujančiais vėjų gūsiais ir dangumi. Žolėje matyti smulkūs gėlių žiedeliai: saloje auga vos trisdešimt vietinių augalų rūšių. Čia nėra koralinių rifų, knibždančių žuvimis, kurios pritraukia jūros paukščius ir jūros žinduolius. Keli žvirbliai ir smulkūs vanagai, kuriuos matote saloje, atsirado čia visai neseniai. Lavos luitais nešmirinėja nei graužikai, nei driežai. Nestūkso neįkopiami skardžiai – vien tik taikūs, žemi, prieš milijoną metų užgesusių vulkanų kūgiai. Nusistovėjo vidutinis salos gyventojų skaičius – apie penkiolika tūkstančių. Keturiolika šimtmečių iš kartos į kartą tęsėsi nenutrūkstama valdovų dinastija, kurią pradėjo Hotu Matu'a. Jau septintame amžiuje statulos pasiekė savo milžinišką aukštį, o kitą tūkstantį metų palaipsniui rutuliojosi jų stilizacija. Nors dabar nebylios rongo-rongo rašmenų knygos nebegali keliautojui papasakoti apie šios civilizacijos istoriją, kosmologiją ir mokslą, didžiulės statulos akys ir išplėstos šnervės byloja jos aistrą. Apsėdimas, neturintis nieko bendra nei su ūkiškumu, nei su racionalumu, sukūrė šiuos beasmenius akmeninius veidus, nukreipusius akis į blankią tuštumą. Šios aistros jėga – vulkanų, vėjo, vandenyno ir dangaus jėga.

17

Pasaulio centras

Pietvakarinė salos dalis, vadinama Rano Kau, šešis su puse kilometro driekiasi pamažu kylančiomis kalvotomis pievomis, kur apstu vietų sustoti ir apžvelgti jūrą bei salą. Tik pačiame viršuje, pasilypėjęs ant žolėtos atbrailos, staiga suvoki, jog Rano Kau yra užgesęs ugnikalnis: po kojomis išvysti kalnų dubenyje tyvuliuojantį apvalų pusantro kilometro skersmens ežerą. Einate kraterio atbraila; dešinėje – plynaukštė. Kai pasiekiate kitą kraterio kraštą, staiga iš trijų šimtų metrų aukščio plynaukštė smenga į vandenyną; išorinė kraterio siena čia tampa stačiu skardžiu. Žemiau, už poros kilometrų, matote tris nedideles saleles: pirmoji – iš vandenyno išsišovęs stalagmitas, kitos dvi – iškilę uolų luitai. Netoli nuo ugnikalnio atbrailos skardžio randame riedulius su petroglifais – žmonių su paukščių galvomis horeljefus, moters vulvos, dievo *Makemake* veidų atvaizdus. Ši vieta vadinama Orongo.

Nusileidę trumpa nuokalne šalia riedulių prie pat skardžio krašto išvystame penkiasdešimt tris nedidelius pastatus. Iš viršaus jie atrodo kaip žole apaugusių ovalų spiečius. O kai nusileidi, matai, kad jų sienos suręstos iš viena ant kitos suguldytų ir konsolėmis sujungtų, bet nesucementuotų skalūno plokščių. Angos prie pat žemės, iš vandenyno pusės, kiek aukštesnės nei pusės metro ir tokios siauros, kad, norėdamas įšliaužti vidun, turi rangytis visu kūnu. Tai šventa Mata Ngarau vieta, ir čia gyvena paukščių šventikai. Salelės vandenyne – migruojančių *manu-tara* žuvėdrų perimvietės.

Kasmet, sugrįžus manu-tara, paukštininkai *tangata-manu*, kuriuos šventykloje pagal savo sapnus išrinkdavo šventikai, šokdavo nuo skardžio. Rykliams nardant tarp audringų bangų, per sąsiaurius jie plaukdavo į Motu Nui salą. Visi paukštininkai būdavo tvirti ir narsūs, ir tik sėkmė nulemdavo, kuris jų suras pirmąjį padėtą kiaušinį. Paukštininkui, sugebėjusiam pralenkti visus kitus ir su pirmuoju kiaušiniu grįžti į Mata Ngarau, nuskus-

davo plaukus, antakius ir blakstienas, jo atvaizdą iškaldavo riedulyje ir jis, tapęs naujuoju karaliumi, nukeliaudavo per salą iki Rano Raraku kraterio, kur, atsiskyręs nuo viso pasaulio, kartu su nebyliais ir beakiais moai nugyvendavo savo valdymo metus. Po plunksnų karūna augo plaukai, jis nekirpo nagų. Maistą atnešdavo tarnas, stengęsis nieku gyvu nepakliūti jam į akis. Salose būriavosi ir perėjo tūkstančiai žuvėdrų; skardžio viršūnėje transo apimti žmonės atlikdavo orgiškas apeigas. Paukštininkų karaliavimas – nesenas reiškinys, prasidėjęs 1780 metais. Per tuos metus kiti paukštininkai ir žyniai tapdavo svarbiausiais asmenimis visoje Mata Ngarau saloje, ne tiek valdydami, kiek rengdami netikėtus orgiškus pasirodymus gyvenvietėse. Juos ir turėjo omeny Vakarų istorikai, teigdami, esą paskutiniuoju Velykų salos civilizacijos laikotarpiu įsiviešpatavo anarchija ir nuosmukis.

Paukščių kultūra – vėlai įsigalėjusi pirmykštė šios civilizacijos kryptis. Akivaizdu, jog pirmąjį karalių Hotu Matu'a, trečiajame šimtmetyje išplaukusį su pirmaisiais salos kolonizatoriais, į šią mikroskopinę salelę atvedė paukščiai. Kolonistai atsivežė naminių paukščių, kurie tapo vieninteliais jų naminiais gyviais. Iš Markizų salos jie taip pat atsivežė savo dievybes, iš kurių viršiausiu palaipsniui tapo paukščių kultūros dievas Makemake. Ir visgi tūkstantį keturis šimtus metų salos gyventojų kultūra buvo griežtai struktūrizuota, paremta žynių ir paveldimos valdžios institucijomis.

Atėjo aštuonioliktas amžius, kurį Vakarų rašytojai vadino anarchijos laikotarpiu: salą niokodavo atplaukdavę plėšikai, buvo nugriautos tūkstančio metų senumo šventyklos, vos horizonte išvydę užjūrių laivą, žmonės sprukdavo slėptis neprieinamose vulkaninėse olose. Senųjų karalių, karta iš kartos paveldėdavusių valdžią, ir kurių paskutinysis mirė vergijoje Peru, vietą užėmė vyrai, apnuoginta narsa siautulingoje jūroje liudiję savo valdymo laikinumą. Valdžia nesuteikdavo galios

vadovauti griežtos struktūros neturinčiai visuomenei; žmogus, atnešęs pirmąjį manu-tara kiaušinį, tapdavo karaliumi, kurio viešpatavimas buvo nematomas, bet visaapimantis, kol žuvėdros grįždavo jūron. Jis vadovavo ne panikuojančiai totalitarinei kultūrai, iš paskutiniųjų besistengiančiai išsaugoti sėslaus gyvenimo būdo ekonomiką, draskomą dar plėšresnių merkantiliškų olandų, anglų, prancūzų, rusų ir perujiečių atstovų, bet siekė išvaduoti (tegu ir merdinčią) visiškai kitokią kultūrą – kultūrą, šlovinusią orumą, drąsą ir riziką, smurtą ir erotiškumą. Paukščių kultūrą.

Paskutinysis paukštininkas, vardu Rokunga, valdė 1866 metais. 1868-aisiais Picpuso kongregacijos misionierius Eugène'as Eyraud pakrikštijo paskutinįjį salos pagonį.

Migruojančios žuvėdros manu-tara, priklausančios *Sterna lunata* rūšiai, daugiau negrįžta į Motu Nui salą.

Istorikai atsigręžia į privačias iniciatyvas ir kolektyvinę veiklą, kurios andai ėmęsi dabar jau mirę, o tiksliau, į tekstus, kuriuose užfiksuoti šie dalykai, į paminklus, artefaktus bei liekanas – jie ne tik aprašyti, juos pačius galima skaityti kaip tekstus. Istorikų, rašančių istorijos darbą, užduotis – ne tiek įrašyti šias iniciatyvas ir veiklą, pergales ir pralaimėjimus, kiek perrašyti jų reikšmę. Kai mokslininkai paima į rankas Euklido ar Herodoto tekstą ir ketina suvokti jo prasmę, pirmoji jų užduotis – permąstyti seniai mirusio žmogaus mintis. Rašymas leidžia tai padaryti. Be abejonės, tekste slypi ta prasmė, kurią jis turėjo sakinį po sakinio rašiusiam autoriui, tačiau mokslininkas imasi apibrėžti ir tą reikšmę, kurią tekstas turėjo tiems skaitytojams, kuriuos įsivaizdavo autorius, tiems, kurių gyvenimo sąlygų, interesų ir vertybių autorius negalėjo aiškiai ir tiksliai numatyti, ir tiems, kurių jis iš viso neįsivaizdavo. Istoriko tekste užfiksuojama ne tik tai, kokią reikšmę privačios

iniciatyvos ir kolektyvinė veikla turėjo tiems, kurie jų ėmėsi, bet ir tai, kuo jos buvo reikšmingos tiems, kurie dėl jų šventė ar gedėjo, reikšmė, kurią visa tai turėjo vėlesnėms, kūrusioms ir naikinusioms kartoms pasaulyje, suformuotame tų pačių iniciatyvų bei veiklos. Istorikas formuluoja praeities reikšmę savo kartai ir jos palikuonims. Istorija daro prielaidą, kad privalome mokytis iš praeities žygdarbių, pergalių ir pralaimėjimų.

Nuo neatmenamų laikų žmonės rinkdavosi aplink laužą ir pasakodavo istorijas apie nemirtingus savo didvyrių žygius, didžias pergales ir didžius pralaimėjimus. Klausantis pasakojimų ir skaitant kronikas apie savo tautiečius, vyrams ir moterims greičiau plakdavo širdys, o protą apimdavo karštinė nuo jau mirusių didžių vyrų ir moterų narsos, vilčių, meilės ir neapykantos. Istorikas gali iššifruoti šias emocijas savo rastuose tekstuose, paminkluose, artefaktuose ir liekanose.

Tačiau šių laikų istoriko tekstas yra bejausmis: jis nei džiūgauja dėl Cortézo pergalės, nei apverkia Moctezomos sutriuškinimą. Rašydamas jis nesiekia vėl išgyventi ir priversti skaitytojus vėl išgyventi audringus seniai mirusių vyrų ir moterų jausmus. Rašydamas jis nesiekia pripildyti savo sielą meile ir neapykanta, neviltimi ir džiaugsmu tų, kurie atliko didžius žygdarbius, ir tų, kurie patyrė triuškinamus pralaimėjimus. Istoriko nuomone, jo bendraamžiai ir jų palikuonys, prieš imdamiesi kokių darbų ir išlaisvindami juos užvaldysiančias aistras, turėtų išmokti istorijos pamokas; jo nuomone, pamokų dar nepakanka, informacija fragmentiška, o dažnai ir dviprasmiška. Jis žino, kad po Tenochtitlano kryčio ispanai ir senieji Meksikos gyventojai padarė skirtingas išvadas. Be to, jo manymu, emocijos, nors ir padeda sutelkti proto galias, taip pat jas ir riboja. Emocijose yra tamsos: jos aptemdo protą ir trukdo matyti kontekstą.

Emocijos nuspalvina piešinį – tikrovę, kurią piešia mūsų gebėjimas pažinti. Filosofinė pažinimo jutimų ir asmeninių jausmų skirtis siekia dar Aristotelio laikus. Tai tęsiasi ir šiandien, šiai atskirčiai įgavus objektyvių mokslinių žinių formą. Mūsų nuomone, emocijos yra išskirtinis, vien žmogui būdingas fenomenas. Anapus krištolinio žmogiškosios psichės rutulio tėra žolė, kuri nekrūpčioja mūsų mindoma, medžiai, nejautrūs net elektrinio pjūklo rėžiui, vanduo, nesuvirpantis iš malonumo, kai perbraukiame jį ranka, atomai, kurie, nekamuojami jokių sunkių minčių, skrieja tuštuma ir susiduria vienas su kitu, nejausdami nei malonumo, nei skausmo. Jei šie dalykai mus jaudina, taip yra dėl to, jog mus jaudina spalvos, kurias jiems suteikiame. Anot Johno Locke'o ir septyniolikto amžiaus epistemologijos, visos spalvos, įskaitant emocijos „spalvą“, yra subjektyvios žiūrovo psichės išdavos.[1]

Nietzsche'ei žmogus didingas ne tada, kai yra kontempliatyvus gamtą atspindintis veidrodis, bet kai tampa dionizišku menininku, kuris, stilizuodamas žmogiškus judesius, sukuria meno kūrinį iš paties brangiausio molio ir aliejaus – savo kūno ir kraujo, ir apolonišku svajotoju, suteikiančiu formą vandeniui, žvaigždėms ir sausumai, visiems šliaužiantiems ir ropojantiems gyviams. Mumyse Nietzsche garbino senuosius meistrus – šokėją ir svajotoją, kurių emocijos – visa spalvų paletė.

Emocijos – tai taip pat jėgos. Galingi energijos antplūdžiai nušviečia gyvenimą puikiausiomis spalvomis. Nietzsche emocijas laikė energijos, kurią gamina organizmas ir kurios jam reikia prisitaikant prie aplinkos, pertekliumi. Stiprūs aplinkos energijos antplūdžiai, ardantys darnią ir nusistovėjusią daiktų tvarką, net iš dalies negali paaiškinti emocijų jėgos. Galų gale, pabrėždavo Nietzsche, silpnas, savim patenkintas ar pagiežingas žmogus, ir pakilios nuotaikos, nepaprastai gyvybingas žmogus tą patį vaizdą – perkūniją virš kalnų ar į uolas dūžtan-

čias vandenyno bangas – mato skirtingai, o mokslininkas gali ramiai ir šaltakraujiškai žvelgti į potvynį Bangladeše ar Misisipės lygumoje.

Šiuolaikinė minties filosofija jausmus traktuoja kaip vidines būsenas, potyrius, kuriuos stebi tik vienas liudytojas. Remdamasis pažįstamais elgsenų modeliais žmogus daro išvadą, kad aplinkiniams būdingi jausmai, analogiški tiems, kuriuos jis atpažįsta savyje. Nė vienas dantistas nejaučia savo paciento dantų skausmo; visi gali sutarti dėl Monos Lizos šypsenos dydžio ir formos, bet niekaip nesutariama, ar ši šypsena meili, ar erzinamai savimyliška.

Ir visgi, kas gali būti akivaizdžiau už avarijos aukos skausmą, už šios aukos motinos agoniją? Sulaukęs dešimties dienų naujagimis šypsosi, atpažinęs motinos šypseną. Kas labiau krenta į akis, nei kūdikio krykštavimas žaidžiant su kačiuku, ir jei tas kūdikis nuklysta į mišką, ar gali kilti kokių abejonių dėl motinos džiaugsmo jį radus?

Linksmumas, baimė, įniršis, nusiraminimas, kančia, neviltis, maldavimas – štai ką labiausiai pastebime į ką nors žiūrėdami. Akimirksniu pamatome, kad policininkas ar biuro vadybininkė įsiutę, nors vėliau susigriebiame negalį pasakyti, kokios spalvos jo akys, ir neatkreipę dėmesio, jog ji nusidažė plaukus.

Išties, džiugesys ir liūdesys, irzlumas ir entuziazmas, susižavėjimas ir įsiūtis yra labiausiai matomi kūno ženklai. Kūno apybraižos ir jo kontūrai išryškina jį erdvėje, atskiria nuo kitų; kūno spalvos yra nematoma tąsa to, kame slypi gyvenimo procesai. Būtent jausmai, nukreipdami žvilgsnį į jų jėgos lauką, išveda kūną, išeina iš jo paties, ir jis tampa matomas. Keliautojas autostopu už priekinio automobilio stiklo mato vairuotojo nepasitikėjimą. Malonumas, sklindąs iš besišypsančio balandžius lesinančios senutės veido, ištiestų rankų ir pirštų, atkreipia mūsų žvilgsnį, kai vaikščiojame parke tarp medžių ir

žmonių. Irdamiesi gatve, vidutinio amžiaus moters, vilkinčios paprastą, niekuo neišsiskiriantį paltą, veide pastebime atlėgstančią nuoskaudą ar širdgėlą.

Zoologijos soduose žmonės rodo pirštais į kalnių ožius ir roplius, apmėto liūtus akmenimis. Gyvūno susierzinimo, baimės ar pykčio neužmaskuoja nepermatoma oda ar kaukolė; iš priekabiautojo akių, iš niekšiško šypsnio iškreipto veido sklinda susierzinimas ar pyktis. Praeivis, matąs susierzinimą, baimę ar pyktį, kurie padaro regimus pitoną, lapę ar tigrą (kai šios emocijos nukreiptos į zoologijos sodo prižiūrėtoją ar kitą gyvūną), iškart atsiduria šių aistrų įtakos lauke.

Kiekvienos gyvos būtybės pakilumas, linksmumas, geismas, apmaudas, nelaimingumas, apatija ir neviltis patraukia praeivio žvilgsnį ir prikausto dėmesį. Jie įsiveržia į kitų organizmų suvokimo laukus ir praktinius interesus. Supainiodamos kitus, mūsų emocijos sujaukia jų mintis, įsiskverbia į jų planus, konkuruoja su jais, žeidžia nuogąstavimais ir abejonėmis. Žmonių galia nėra paprasta fizinė jėga, kuria vienas materialus kūnas gali veikti kitą; tai galia nukreipti dėmesį, pasinaudoti aplinkiniais keliais, manevruoti ir valdyti. Kiekvienas malonumas, į kurį pasineriame, kiekvienas skausmas, kurį patiriame, sustiprina mūsų įtaką kitiems.

Mes iš tiesų jaučiame, kad žmonės, gyvenantys lygumų kraštuose, turi polinkį lėkštoms mintims ir lėkštiems jausmams, o žmonės, gyvenantys daugiabučių kambarėliuose – siauriems, ribotiems jausmams. Jaučiame, kad objektai ir peizažai, kuriuose išliejame savo emocijas, gali susiaurinti į juos atsimušančių emocijų skalę ir galiausiai priversti kreipti jausmus tik į arčiausiai esančius daiktus.

Išorinė aplinka – ne tik emocinių jėgų iškrova, bet ir jų ištakų vieta. Argi ne ūkai ir stipri kruša, žydinčios prerijos ir vasarinės kregždžių rapsodijos atvėrė mūsų širdis dar plates-

nėms tikrovės erdvėms, dar toliau už visa tai, kas mus patenkina ir įtikina? Įsiūtis neatsiranda plynoje vietoje ir nekyla tik todėl, kad perkaitome. Meilė nėra jausmas, kurį patiria vien tik žmogiškos būtybės, ir ji neišsivysto dėl vidinių reikmių bei norų. Stiprybės ir besiliejančios per kraštus energijos nesukuria paprasčiausia vidinė dvasios valia, kuri yra siekis valdyti. Emocijos įgauna jėgos iš aplinkos, iš ūžaujančių aplink besisukančią planetą vėjų, audringų vandenyno srovių, virš tuščio kosmoso gelmių pakibusių debesų, judančių ir girgždančių žemyninių plokščių, iš vandenyno bedugnės kylančių ugnikalnių, beprasmiškų daugiakalbio strazdo čiauškėjimų, iš kaprizingo peteliškių plasnojimo triukšmingame jūros dramblių paplūdimyje. Jų laisvas judėjimas ir energija plūsta į mus; jų nerimastis, šuorai bei proveržiai skrodžia mus, virsdami emocijomis.

Atsitvėrę nuo visatos žmonės užsidaro ne savyje, bet tarp savo nuosavybės sienų. Jie jaučia ne vulkaninius, okeaninius, hiperborėjiškus ar dangiškus jausmus, o vien sąstingį anapus užvertų savo buto ar namo užmiestyje durų, eismo isteriką ir valiutos kurso svyravimus savo teritorijos lopelyje, kurį tarptautinės korporacijos susiranda dvidešimtame pastato aukšte.

Jei vienas žmogus perkūnijoje virš kalnų ar į uolas dūžtančiose vandenyno bangose įžvelgia pavojų, o kitas – didybę, priežastis ne ta, kaip sako Immanuelis Kantas, jog pirmasis įsikibęs į savo menko kūno pažeidžiamumą, o antrasis pirmiau įsitikina esąs saugioje vietoje ir tada suformuluoja intelektinę begalybės sąvoką, kuri pakylėja jo mintis. Ir, pasak Nietzsche's, tai nepaaiškinama taip paprastai tuo, kad pirmasis užgniaužia savo silpną emocijų energiją, atsiribodamas nuo to, kas kelia grėsmę jo saugumui, o antrasis pasižymi vitališkumu, kurio perteklių reikia išlaisvinti. Priežastis ta, jog pirmasis semiasi emocinės energijos iš galių, kurios užveria sienas ir neleidžia joms prasiverti. Mokslininkas, turįs pakankamai pinigų įsigyti

užmiestyje vilą, stebi audrą iš laboratorijos name, kurio stogas atlaiko žemės drebėjimą, ir fluorescentinės šviesos per audras niekada neužgesta. O antrasis, genamas išsiveržusio ugnikalnio jo gimtosiose Markizų salose, išplaukia į atvirą jūrą ir vėjus.

Klajodamas Te Pito O Te Henua saloje sužinojau labai nedaug. Nepaisant viso jos garso, knygų apie Velykų salą parašyta ne tiek jau daug: jų autoriai – Alfredas Métraux, Thoras Heyerdahlas, Jo Anne Van Tilburg. Dar išleista pora dešimčių archeologinių monografijų. Kelios išlikusios rongo-rongo knygos yra neiššifruojamos; milžiniškos statulos – bevardės nežinomų kultų figūros. Į ką tikėjo salos gyventojai, kokia kosmologija ir mitai sudarė sistemą, pagal kurią jie skobė ir gabeno milžiniškas statulas, kokia kosmogonija ir epai įprasmino neseną paukščių kultą – beveik visa tai mums yra prarasta.

Plepiai tyrinėtojai, gavę lėšų atvykti į salą ir išleisti mokslinį darbą, iškelia sau tyrimo tikslus: kiek čia statulų, kokio jos aukščio, kiek sveria? Jie imasi nustatyti jų amžių pagal radioaktyviosios anglies kiekį, klasifikuoti pagal stilių, o paskui tarp statulų ir karalių su dievais, paminėtais varganuose aštuoniolikto amžiaus jūrų kapitonų dienoraščiuose, mėgina rasti atitikmenų ar lyginti su demonais, paminėtais devyniolikto amžiaus misionierių žurnaluose.

Ir visgi kaip pribloškia moai nuasmeninimas ir kartojimasis! Bankoko Wat Pô šventyklų komplekse yra kolonada, kurioje išsirikiavę tūkstančiai statulų – visos vaizduoja didesnio nei žmogaus ūgio Budą. Šri Lankoje, Mianmare, Tailande, Laose ir Tibete mačiau ištisas olų sienas, kuriose išskobtos statulos; visos jos vaizduoja Budą – ta pačia poza, belytį, nuasmenintą. Ką manyti apie olą, nustatytą vienodomis Budos skulptūromis?

Budos atvaizdo jūs netraktuojate kaip meno kūrinio; jūs medituojate. Jūsų kūnas turi atrasti pusiausvyrą, nejausti jokios įtampos, kad netrauktų mėšlungis ir nereikėtų judėti. Protas

privalo būti tuščias, kad palaipsniui išnyktų visos mintys, vaizdiniai, prisiminimai ir apmąstymai, ir jūs susitelktumėte vienai užduočiai: sulig kiekvienu kvėptelėjimu ir diafragmos kilstelėjimu kartoti mantrą. Šventa mantra OM reiškia „brangenybė lotoso žiede". Tačiau medituojantysis negalvoja apie šią reikšmę ar jos referencijos objektą, o jei galvoja, tai vien tam, kad pajustų efektą. Jis kartos ir kartos – kaskart vis labiau mintyse. Galiausiai mantros visai nesigirdės. Dėl savo paprastumo, išsaugoto grynumo ir tęstinumo mantra tampa vidine gyvybiškumo būsena, ramiu vasaros ežero paviršiumi, tokiu nedrumsčiamu, kad ant jo, nė kiek netrikdydami, gali žaisti tolumoje sklandančių debesų ir permatomų vabzdžių šešėliai.

Budos statula nesiekiama vaizduoti konkretų žmogų Siddharthą Gautamą, maždaug penktame šimtmetyje prieš Kristų gimusį Nepalo Himalajuose. Tai sielos atvaizdas – sielos, pasiekusios pusiausvyrą, susikaupusios, galinčios teikti kosminę atjautą. Budos atvaizdas nėra ikona, tai meditacijos, jėgų sutelkimo priemonė. Šventyklų koridoriuose ir olų sienose jis kartojasi tarsi mantra.

Te Pito O Te Henua salos pakraščiuose esančiose milžiniškose statulose nerasime nė užuominos į idealizuotą antropomorfizuotų graikų dievų anatomiją, valdingą Romos imperatorių puikybę, Jėzaus aukos patosą. Vienas paskui kitą moai tarsi mantros rikiuojasi jūros pakrantėje ir mūsų širdies gilumoje. Jie neskirti kreipti mūsų akis į kitą salą ar atklydusius laivus su perujiečių auksu. Jie pakylėja mūsų žvilgsnį nukreipdami jį anapus horizonto. Jų tvirtos šnervės įtraukia vėją.

Perskaičiau viską, ką pastaruoju metu apie statulas parašė tyrinėtojai ir mokslininkai. Tačiau vaikščiojant nuo statulos prie statulos, kurios visos kaip viena, visi tie tekstai išbluko iš atminties. Žmonės, iškalę šias statulas, joms suteikė dar ir potekstę, išdilusią prieš daugelį metų. Buvau tikras, kad ir

mūsų tekstams išsitrynus iš sąmonės, tai, ką jaučiau, yra potekstė to, ką jautė žmonės, skobę šias statulas ir gyvenę tarp jų. Kopiant vulkaninėmis salos kalvomis ir mąstant apie sudaužytas statulas, buvo taip akivaizdu ir apčiuopiama, ką šie išnykę žmonės jautė, tarsi būčiau vaikščiojęs tarp jų vėlių, tarsi šios vėlės būtų įsiskverbusios į mano nervus ir jutimus. Statulos, pati žemė, vandenynas, dangus, vėjai perteikia tai, ką jie jautė. Neįmanoma įsivaizduoti, kad šios milžiniškos akmeninės statulos būtų galėjusios iškilti atogrąžų miškuose ar vidutinėse platumose tarp žemynų.

Neramiose vandenyno platybėse pajutau šių žmonių ryžtą, kai jie nusprendė palikti gimtąsias Markizų salas, draskomas išsiveržusių ugnikalnių. Vėjų gūsiuose pajutau jų baimę, bravūrą, nerimą, be jokių žemėlapių plukdant laivus keturis tūkstančius kilometrų Ramiajame vandenyne. Jūros paukščiams skrodžiant pasatus, pajutau jų bemiegių naktų tikėjimą paukščių skrydžiu, atvedusiu juos čia. Jūros mūšos gaudesyje ir dūžiuose pajutau, kaip jie džiūgauja įkėlę koją į šią salą. Šiame taške, į kurį susitraukė visa Žemė, stovėdamas priešais vandenyno plynę, po šiuo dyku dangumi, šių niekuomet nenutylančių rytų vėjų pagairėje pajutau jų gyvenimo ir tikrovės alkį. Tarp žemų, žole apaugusių kūgių lengvoje migloje pajutau jų keturiolikos šimtmečių taikią darbo ir rimties harmoniją. Didžiulėse tūkstančių moai, iškaltų iš vulkaninio akmens ir pasuktų į neišmatuojamus tolius, akyse pajutau jų polinkį į tai, kas neįmanoma.

Te Pito O Te Henua saloje įsitikinau, kad aistros, nukreiptos į neišmatuojamus tolius ir pavertusios šiuos akmenis milžiniškomis statulomis, semtasi iš ugnikalnių, kad tose tuščiose akyse atsispindi dangaus švytėjimas, o lūpose – vėjų ir jūrų daina, ir tie didingi akmeniniai veidai bei galvos apdangalas yra įkaitusios lavos ir neramių vandenyno gelmių spalvos.

2

Žvėriškumas

Jūrinės aktinijos yra gyvos chrizantemos su daugybe čiuptuvėlių. Be jutimo organų, be nervų sistemos – jos yra vien iš odos ir turi vieną vienintelę angą, kuri atlieka burnos, išeinamosios angos ir vaginos funkcijas. Iš vidaus jų oda – tarsi mažučiai kemsynai su dumbliais, vandenyno augalėliais, priklausančiais rūšiai, kuri gyvena tik aktinijose. Aktinijos čiuptuvėliai pagauna į angą plaukiojančio maisto daleles, tačiau norėdama jas įsisavinti, aktinija iš pradžių turi jas apdoroti vidiniame dumblyne. Kada šie dumbliai iš atviro vandenyno persikėlė gyventi į jūrines aktinijas?

Vėžiai atsiskyrėliai neužsiaugina kiauto, bet kūną apsaugo apsigyvendami tuščiuose kitų, nebegyvų, vėžiagyvių kiautuose. Vienos vėžių atsiskyrėlių rūšies kiautus dengia tik tam tikros rūšies jūrinės aktinijos. Aktinija čiuptuvėliais sugaudo vėžio maisto atplaišas. Jūrinė aktinija apsaugo vėžį nuo grobuoniškų aštuonkojų, mat pastarieji labai jautrūs jos dilginamiesiems plaukeliams. Išaugęs kiautą, vėžys susiranda kitą tuščią kiautą. Jūrinės aktinijos taip pat apleidžia senąjį kiautą ir prisitvirtina prie naujojo. Vėžys jų palaukia. Kaip jūrinės aktinijos – aklos, be jutimo organų – žino, jog atėjo laikas persikelti?

Vandenynas sudaro daugiau kaip septyniasdešimt vieną procentą Žemės paviršiaus, ir devyniasdešimt procentų vandenyno – daugiau kaip trijų kilometrų gylio. Didesnėje kaip trijų šimtų metrų gelmėje gyvi organizmai juda aklinoje tamsoje. Kalmarai, gyvenantys ten, kur dar prasiskverbia šviesa, paleidžia rašalo spalvos debesį, kad suspėtų pasislėpti. Skirtingai

nuo jų, dugne gyvenantis kalmaras *Heteroteuthis dispar* norėdamas apšviesti priešais save vandenį ir aptikti grobį, paleidžia skysčio srautą su bioliuminescencinėmis bakterijomis.

Jau nuo seno atogrąžų miškuose gyvena nedidelės klajoklių grupelės. Tačiau visai neseniai žmonija buvo suradusi tik du būdus, kaip atogrąžų miškus panaudoti komercinėms reikmėms jų nesunaikinant: padarant įpjovas kaučiukmedžiuose ir renkant braziliškuosius riešutus. Kaučiukas daug kur pritaikomas pramonėje, o už braziliškuosius riešutus užsienio rinkoje visada mokėjo didelius pinigus. Tačiau atogrąžų miškuose susimaišė tiek daug medžių rūšių, jog kaučiuko ir riešutų rinkėjai dažnai ištisas valandas klaidžiodavo nuo vieno tos pačios rūšies medžio prie kito. Netrukus naujakuriams kilo mintis iškirsti pirmykštį mišką ir užveisti kaučiukmedžių bei braziliškųjų riešutmedžių plantacijas. Tačiau su braziliškaisiais riešutmedžiais visada ištikdavo nesėkmės. Medžiai subujodavo, apsipildavo žiedais, bet riešutų nesubrandindavo. Vos prieš penkiolika metų biologai išsiaiškino priežastį – braziliškųjų riešutmedžių žiedus gali apdulkinti tiktai vienos rūšies bitės. Kad išmaitintų savo lervas, šiai bitei reikia tam tikros rūšies orchidėjų žiedadulkių – orchidėjų, kurios neauga ant braziliškųjų riešutmedžių. Kada braziliškojo riešutmedžio žiedai ėmė vystytis taip, kad prisileistų tik vieną bičių rūšį? Tai, ką mes laikome braziliškaisiais riešutais, iš tiesų yra branduoliai, šimtais susispaudę milžiniškame mediniame kevale. Braziliškasis riešutmedis – kietmedis, o jo sėklas gaubiantis medinis kevalas – it geležis. Amazonijoje yra tik vienas padaras, turintis pakankamai tvirtus dantis ir užsispyrimo pralaužti šį kevalą. Tai – agutis. Pragraužęs kevalą, agutis suėda tik dalį sėklų. Likusios per pragraužtas skyles gali sudrėkti ir įleisti į žemę šaknis. Jei ne šis graužikas, riešutai liktų visam laikui palaidoti kevale ir braziliškasis riešutmedis jau seniai būtų išnykęs.

Kada pradėjo vystytis ląstelinė, su branduolėliais, gyvybė? Mikrobiologė Lynn Margulis nustatė, kad chloroplastai ir mitochondrijos, deguonį pasisavinančios ląstelinės energijos gamintojos augaluose ir gyvūnuose, iš pradžių buvo cianobakterijos ir proteobakterijos, vėliau apsigyvenusios augalų ir gyvūnų ląstelėse. Mikrobai vystėsi atskiromis kolonijomis, o paskui suformavo simbiozines sistemas – individualias ląsteles, nesvarbu – dumblių ar mūsų kūnų.

Žmogiški gyvūnai gyvena simbiozėje su tūkstančiais anaerobinių bakterijų rūšių: mūsų burnoje neutralizuoja toksinus, kuriuos, saugodamiesi nuo priešų, gamina visi augalai, šeši šimtai rūšių bakterijų; mūsų virškinamajame trakte – keturi šimtai rūšių bakterijų, be kurių negalėtume suvirškinti ir pasisavinti maisto. Vienos bakterijos sintetina vitaminus, kitos gamina mūsų organizmui būtinus polisacharidus ar cukrus. Mūsų kūnus kolonizavusių mikrobų skaičius viršija mūsų kūnų ląsteles mažiausiai šimtą kartų. Jie dauginasi perduodami savo, o ne mūsų DNR ir RNR. Mūsų kraujyje esantys makrofagai medžioja ir praryja trilijonus bakterijų bei virusų, nuolatos prasiskverbiančių pro mūsų kūno poras: jie – agentai, saugantys mūsų teritoriją. Kada šios bakterijos apsigyveno mūsų virškinimo sistemoje, o makrofagai – mūsų kraujyje?

Mes taip pat gyvename simbiozėje su ryžių, kviečių ar kukurūzų laukais, su uogakrūmiais ir daržovių sklypais, su dirvoje azotą fiksuojančiomis bakterijomis, su kuriomis į simbiozę sueina visų šių augalų šaknų ataugos, idant galėtų augti ir maitinti stiebą, lapus, sėklas ir vaisius. Mes taipogi judame ir jaučiame būdami simbiozėje su kitais žinduoliais, paukščiais, ropliais ir žuvimis.

Kaip trumparegiška manyti, kad forma – individuacijos principas, arba substancija, užėmusi tam tikrą vietą, iš kurios išstumia kitas substancijas, tampa individu, ar kad vidinė

tvarka, arba subjekto postuluota tapatybė, yra esybės individuacijos principas! Metų laikas, vasara, vėjas, rūkas, spiečius, intensyvi vidurdienio baltuma yra nuostabiai individualūs, nors visa tai nėra nei substancijos, nei subjektai. Klimatas, vėjas, metų laikas turi prigimtį ir individualybę, niekuo nesiskiriančią nuo kūnų, kurie juose gyvena, prisitaiko prie jų, miega ir prabunda juose.

Atsiribokime nuo minties, jog mūsų kūną sudaro forma, kuri paverčia mus pašalinio žiūrovo stebėjimų ir manipuliacijos objektu! Sunaikinkime konceptualią plutą, palaikančią šios substancijos egzistavimą. Nusigręžkime nuo anatominių ir fiziologinių veidrodžių, atspindinčių mums šią sąvoką kaip organų ir biologinių ar pragmatiškų funkcijų rinkinius. Pažvelkime per paprastumo prizmę, per kurią atskirų sudedamųjų dalių veiklą suvoksime kaip funkcionalią visumą, kaip kuklų gyvybės vienetą. Liaukimės tapatinti savo kūną su gramatine subjekto ar juridine sprendžiančio ir veikiančio subjekto sąvoka.

Mūsų kūnų forma ir substancija nėra molis, kuriam Jehova suteikė pavidalą, o paskui įpūtė gyvybę; tai polipais, jūros pintimis, gorgonarijomis ir laisvai plaukiojančiais makrofagais aplipę koraliniai rifai, kuriuos be paliovos plaka drėgnas musoninio klimato vėjas, kraujas ir tulžis.

Vilkų ruja, kakofoniškas varnėnų būrys klevo šakose atėjus vakarui, varlėmis knibždanti pelkė, kiaurą naktį zvimbčiojantys jonvabaliai pažadina mumyse pirmykštį žavėjimąsi. Mus užburia įvairovė – žmogiškos ir nežmogiškos formos, stuburiniai ir bestuburiai, gyvūnai ir daržovės, mūsų sąmoningi ir nesąmoningi veiksmai bei energija. Ateiviai kitose planetose, galaktikos, primalančios vieną po kitos trilijonus žvaigždžių, vandens lašai, kuriuose per mikroskopą matyti milijardai kirbančių pirmuonių – štai kas mus užhipnotizuoja. Mumyse užburti

saulės energijos pulsai, akimirką užklydę ir lūžę mūsų peršviečiamose ląstelėse, mikroorganizmų judėjimas ir energija mūsų vidinių koralinių rifų srovėse.

Mūsų judesiai nėra spontaniškos iniciatyvos, nukreiptos prieš inertiškas mases; mes judame vėjo gūsių, šlamančių medžių ir gyvybingų kūnų apsupty. Mūsų judesius veikia kraujo tėkmė, vėjo pulsavimas, tarsi nendrių šiūravimas ritmingi cikadų garsai rudenio medžiuose, pravažiuojančių automobilių ūžesys, voverių šuoliai ir pajutusio pavojų elnio nerimastis. Mūsų judesių greitį, vangumą ir pokyčius nulemia aplinkui matomi judesiai. Būdami susikaustę velkame koją už kojos tarsi drambliai, madingai išsipustę plaukiame katinišku manekenės žingsniu, tarsi pingvinai energingai mosuojame rankomis, su bukučio atkaklumu stuksename pirštais, mūsų žvilgsnis slysta tarsi vėjas, šlamenantis žydinčioje prerijoje.

Šie judesiai ne tik praplečia mūsų erdvę,– jų intensyvumas tai auga, tai slūgsta. Jie smarkūs, įniršę, smalsūs, įkaitę, švelnūs, persisotinę, veržlūs, goslūs. Susierzinimas, baimė, įniršis, išglebimas, per kraštus besiliejantis džiugesys – per juos vandenyne į mūsų akiratį patenka aštuonkojis, mašinos lempų apšviestas triušis, gyvatė žolėje, katė ant sofos. Įkyriai zyziant uodui mūsų judesiai tampa irzlūs, prieš įnirštant širšėms, kurių lizdą užkliudėme, – baimingi, murkiant katei – išglebę, atogrąžų vandenyse blykčiojant koralinėms žuvims – džiugūs.

Kasdieniame gyvenime sąmoningam, tikslingam judėjimui priskiriama ypatinga svarba. Betgi dauguma judesių – daiktai, kurie krenta, rieda, griūna, keičia padėtį, nusistovi, susiduria su kitais daiktais, išjudina kitus daiktus, – yra betiksliai. Šokinėjančių po rifus aštuonkojų kūnai, lėnose Amazonės tėkmėse plevenantys gupiai, Naujojoje Gvinėjoje ant vijoklių savo akrobatika besipuikuojančios kakadu, *Sterna paradisaea* rūšies žuvėdros, aprėpiančios visas planetos platumas nuo

Antarktidos iki Arkties, žmonija – kiek nedaug teleologijos yra visų jų judesiuose! Kaip nežymiai šiuos judesius užprogramuoja išankstinis tikslas, laukiamas ar gaunamas rezultatas, galutinė stadija! Dauguma judesių neįgauna reikšmės, numatytos iš pat pradžios, iš išorinio referencijos objekto, neįgauna krypties iš galutinio taško, tikslo ar rezultato. Neturėdami temos, kulminacijos ar atomazgos, jie tęsiasi nuo vidurio, jie – tvermės.

O kaip varganai dauguma judesių atspindi iniciatyvą, kuria veikėjas postuluoja ir išplečia savo tapatybę! Tai jokiu būdu nėra judesiai, kuriais sąmoninga būtybė siekia išlaikyti, sutvirtinti ir stabilizuoti save, juo labiau – integruoti.

Kiaurą dieną mūsų kūnai keičia padėtį, lankstosi, įsitaiso; juos išjudina neramumai; dauguma mūsų rankų judesių yra betiksliai; mūsų akys juda akiduobėse, be paliovos sūpuojamos ir siūbuojamos saulės šviesos bangų. Tiek daug judesių, kuriems sugalvojame tikslus, kyla iš paprasčiausio poreikio judėti, praleisti dieną, išeiti iš namų. Išeiname pasižmonėti į gatvę, paslampinėti pajūriu, pasivaikščioti miškelyje. Kioto miesto Ryongi Zen sode jau penki šimtai metų kasryt vienuolis sulygina grėbleliu pajūrio smėlį, kurį nuplauna bangos. Patys vienuolio judesiai yra bangos ir nepalieka jokių pėdsakų mintyse, prapuola vėjuose, pustančiuose smėlį jam judant. Gvatemalos laukų darbininkė, sėdėdama namų prieangyje ir plepėdama su draugėmis, nepalieka rankų be darbo – jos ritmingai ir periodiškai mezga. Senas palestinietis, kuris niekada nebeišeis iš pabėgėlių stovyklos, stebi vaikus, žaidžiančius kamuoliu, ir pirštais skaičiuoja rožančiaus karoliukus.

Vos įsibėgėjęs, kiekvienas tikslingas judesys užmiršta savo *telos* ir vadovaujasi kartojimusi, pasižyminčiu jėga, kuri jau neišreiškia valios, davusios judesiui pradžią ir paskui kaskart vėl jį pradėdavusios. Dailidė lipa ant ant stogo prikalti malksnų; jis beveik iškart užmiršta tikslą, o jo judesius užvaldo ritmas:

dum-dum-dum-DUM, dum-dum-dum-DUM. Jėga, kurią jis jaučia šiuose judesiuose, nėra sprendimus priimanti valia, bet vibruojanti gyvybinė tvirtai laikančių plaktuką raumenų jėga. Plaktuko ritmas dera su vėjo gūsių ir krentančių lapų ritmu, ir kai dailidė stabteli, jis vienintelis visame rajone išgirsta netoliese medžio kamieną kalenantį bukutį.

Mūsų kūnų judesiai ir energija perima tukanų ir vilkų, medūzų ir banginių judesius bei energiją. Bet kokį sąlytį su kitais gyvūnais psichoanalizė pasmerkia kaip infantiliškumą, įkyriai interpretuodama tėvo ir motinos asmenimis pagal Edipo trikampį. Betgi mes nesiekiame susitapatinti su kitu gyvūnu. Juo labiau netapatiname gyvūno su žmogumi.

Vaiko ranka, glostanti delfiną, sugeria džiugesio antplūdį, pulsuojantį aptakiame delfino kūne, o šis, prisikišęs prie vaiko veido, sugeria žmogiško artumo bangas. Moteris, jojanti ant arklio, spyruokliuoja pagal jo impulsų bangavimą, o arklio bėgsena susilieja su raitelės judesiais ir truktelėjimais. Jos kūno judesiai papildo greitumą ir lėtumą, jaučia greičio keliamą virpulį ir raminamą lėtėjančios žinginės atpalaidavimą. Šie judesiai nenukreipti nei į tikslą, nei į vystymąsi. Tai priverstinio kartojimosi išraiška; kas vakarą ūkyje glostome kumeliuką, mišku jojame ant arklio nekintančio orgazmo ritmu.

Mūsų numylėtinis skunkas užsiropščia mums ant kelių, susirango parietęs kojas po aptakiu glotniu kūneliu, susičiaupia, užsimerkia ir paskleidžia pasitenkinimo šilumą. Mūsų kūno ašis, kuri ištiesina liemenį ir galūnes, kai reikia atlikti darbą, dabar atsipalaiduoja, šlaunys liaujasi buvę raumeniniai vaikščiojimo svertai ir virsta minkšta šilta pagalvėle, akys nestebi ir netiria skunko, o klajoja ties niekuo neužkliūdamos, visas mūsų kūnas tampa nefunkcionuojančia mase, per kurią plūstanti palaima yra neatskiriama nuo jos pulsuojančio sensualumo.

Stebėdami ruonius, aukštyn ir žemyn šliaužiančius uolomis, o paskui nuslystančius į jūrą, jaučiame, kaip varginančiai ilgai mūsų kūnai turėjo vystytis nuo tada, kai palikome vandenyną. Aštuoniasdešimt kilogramų, kurių didžioji dalis – sūrus vanduo, beformiame odos maiše: kokį nerangų svorį turi nešioti mūsų kaulėtos kojos! Išties galime suprasti delfinus ir banginius – žinduolius, kurie išsivystė žemėje, bet labai seniai vėl sugrįžo į vandenyną. O kai į vandenyną grįžtame mes, ant savęs turime užsitraukti guminę odą, prisitvirtinti akvalangą, oro balioną su reguliatoriumi ir matuokliais, sunkų diržą, akinius ir plaukmenis. Ir kaip komiškai paskui atrodome, kai su visais šiais protezais ir plaukmenimis išsvirduliuojame iš nardymo klubo ir riogliname pajūriu, kol įbrendame į gilų vandenį! Visi šie papildomi organai gelmėse viso labo atima mūsų – žmonių – organų funkcijas. Netenkame vertikalios padėties, kurią senovėje išvystėme tam, kad turėtume laisvas rankas ir galėtume čiupti, imti, gaminti ir reikšti mintis. Plaukimo įgūdžiai, kuriuos išlavinome norėdami judėti vandens paviršiumi, po vandeniu tampa beverčiai; rankas prispaudžiame prie savęs, kad sau prieš akis nesudrumstume smėlio. Mūsų plaukmenimis apautos kojos perima banguojančius žuvų judesius, bet daugiausia tik tam, kad panirtume ir vėl išnirtume balione pasibaigus orui. Po vandeniu bet kokio koralo viršūnė – biologiškai turtingiausia vieta planetoje – užburs mūsų žvilgsnį tą valandą, kurią galime čia praleisti. Iš mūsų lieka tik akys – jos žvelgia, o ne tiria. Mes nieko neišsiaiškiname, netgi kaip iš blyksinčių spalvų ir vilnijančių formų atskirti aplink mus be garso švytruojančių žuvų rūšis. Išlipę į krantą ir vartydami *Atogrąžų žuvų žinyną*, nesame tikri, ar matėme paveikslėlyje pavaizduotą *Zanclus cornutus,* vadinamą mauriškų stabu, ar *Heniochus* – varguolio mauriškų stabą. Leidyklos ėmė spausdinti atogrąžų žuvų žinynus laminuotais lapais, įrištus plastma-

siniais žiedais, kad nardytojai galėtų pasiimti juos po vandeniu. Anksčiau nuolat klausinėdavau instruktorių, kokia žuvis pro mus ką tik praplaukė, ir, mano nusivylimui, atrodė, kad jie niekada negalėdavo atsakyti. Tik vėliau supratau tai, ką jie suprato labai seniai: nardymo viršūnė – ne išvysti kokią retą žuvį, bet būti jų stebimam. Patiri malonumą, kai viso nardymo metu tave lydi porelė žuvų angelų, plaukiančių šalia akvalango matuoklių ir smaksančių visur, kur tu pats kiši nosį. Pajauti virpulį, kai vandenis praskrodžia didysis ryklys ar stabteli vos per kelis sprindžius tau virš galvos, įsmeigdamas citrinos geltonio akį. Iš pradžių prireikia pastangų, kad susilaikytum ko nors nedaręs: bandęs jį nuvyti ar sprukęs pats. Tačiau laikui bėgant, to išmokstama savaime. (Kad ir kaip ten buvę, rykliams neskanu *Homo sapiens* mėsa. Matydami banglentininkus, įsispraudusius į juodus šlapius kostiumus, gulinčius ant banglentės ir nukorusius kojas su plaukmenimis, dėl prasto regėjimo rykliai kartais palaiko juos ruoniais, o pastaruosius kai kurių rūšių rykliai išties medžioja. Jie krimsteli banglentininką ir paskui – tarsi grafas Drakula iš septintojo dešimtmečio Paulo Morrisey'o filmo – išspjauna viską vos suvokę savo klaidą: manė, kad suleido dantis į skaisčią italę merginą.) Jaučiate, kad jūsų akys ir didelis išsipūtęs kūnas niekur negali pasislėpti nuo šios geltonos akies, kurioje neįmanoma įžvelgti jokios reakcijos. Kaip ir mes, rykliai turi odą, o ne žvynus, bet ji neišraiškinga. Ji nei pašiurpsta, nei susiraukšlėja – jos neveikia jokie smalsumo, nepasitikėjimo, pasibjaurėjimo, priešiškumo ar grėsmės virpuliai. Nėra jokios priežasties baimintis. Patekusios į ryklio akiplotį, jūsų akys visiškai liaujasi buvę stebėjimo organais, išvis nustoja būti organais, tampa viso labo jūsų nefunkcionalios, neturinčios organų visumos paviršiumi. Laiko atkarpa teka be jokio judesio, ji prasideda niekur ir užsibaigia niekur.

Melodija nepradedama iš anksto girdint paskutinę natą ir neplėtojama turint išankstinį tikslą. Niūniuojant ar atitinkamai braukiant pirštais per plaukus ir kuriant kinetinę melodiją, mūsų nekontroliuoja koks kitas judesys. Melodijos ne imituoja, bet atliepia priedainius, kurie ima pradžią ir išsenka gatvėse, laukuose ir padebesiuose.

Nuo svirplių pievose ir cikadų medžiuose, kojotų naktinėse kalvose, varlių tvenkiniuose ir banginių vandenynuose, paukščių ir šikšnosparnių danguje mūsų planeta nuolat aidi dainomis. Žmonės neužveda dainos ir nedainuoja mirtinoje tyloje. Mūsų balsai ima murkti, ūžti ir pasiekia crescendo gamtos ir mašinų koncerte bei kakofonijoje.

J. M. G. Le Clézio ilgą laiką glumino tam tikras Čiapo lakandonų genties indėnų dainavimas – tai šūksmų ir triukšmų muzika, be melodijos ar harmonijos, su pasikartojimais, muzika, atliekama slapčia ir vienumoje nakties metu, grojant monofoniniu bambukiniu lumzdeliu – vamzdeliu su viso labo dviem skylutėmis, – būgnu, skustuku, kriaukle, varpeliu, muzika, kuri nesiekia sužavėti, kuri neturi adresato. Kiek vėliau, ilgomis liūčių sezono atogrąžų naktimis, Le Clézio išgirdo, kaip jų dainos, nekreipdamos dėmesio į žodžius ir prasmę, prisiderina ir prisijungia prie varlių, šunų, koatų, agučių, šernų ir tinginių *basso continuo*.

Vabzdžiai dūzgia savo liemeniu, kojomis ir sparneliais; žmonės kuria garsus gerkle, krūtine, torsu, kojomis ir pirštais. Jie dainuoja kartu su žemės, vandenyno ir padangių gyvūnais, su nendrėmis ir skruzdžių išėstomis agavos šakelėmis, ketguto stygomis ir šikšniniais būgnais, variu ir bronza. Nuo neatmenamų aplink stovyklavietės laužą susėdusių medžioklių-rinkėjų laikų žmonės dainuoja visu kūnu: masajai šokiu kuria melodiją-vaizdą dramblinės soruolės penklinėse, žmonės Brazilijos Salvadoro lūšnynuose šoka neskubrią sambą, atkartodami

pulsuojančius gatvės kačių ir šunų judesius, automobiliai raižo gatvių penklines. Priverstinėje universiteto skaityklos tyloje virš knygų palinkę studentų kūnai, tačiau kaip tie kūnai dainuoja: kojos – ritmingai stuksena į grindis it vabzdžių antenos, pirštai – kolibriais plaukuose šoka elegantiškus šokius.

Pirmagimio tėvus užplūsta įvairiausi jausmai kūdikiui – nuostaba, smalsumas, pasididžiavimas, švelnumas, malonumas rūpintis nauja gyvybe, motinos nepasitenkinimas tėvo negalėjimu pasidalinti varginančios maitinimo naštos ir nenoru nors kartkartėmis pakeisti sauskelnes, tėvo pavyduliavimas, mat moteris, kurią jis neseniai išsirinko ir atsidavė jai vienai, kaip ir ji jam, dabar didžiąją dalį savo švelnumo išlieja kūdikiui. Ką dar, be alkio ir nepatogumo, jaučia kūdikis? Nesvarbu, kokie jausmai kunkuliuoja tame nepermatomame ir nesufokusuotame kūne, jie pabliurę ir migloti. Užaugęs našlaičių prieglaudoje ir sulaukęs amžiaus, kai jį perkels prie automobilių ar tabako fabriko konvejerio, vaikas vis dar turės pabliurusius ir miglotus jausmus. Užaugęs daugiaaukščio bute, kur darbo dienomis tėvai vakare pasilieka namuose ir žiūri televizinius veiksmo filmus, tuo pat metu gėrėdamiesi savo ginklų kolekcija, o savaitgaliais išsiruošia iškylon, keliui sukant gatvių, bulvarų, tunelių ir greitkelių peizažu, pro langą matydamas tik kitus automobilius, vaikas lytinę brandą pasieks jausdamas tokius jausmus, kaip Ballard ir Vaughanas J. G. Ballardo romane *Avarija*.

Argi ne gyvūniškos emocijos leidžia mums suprasti savo jausmus? Žmogiški jausmai persipynę su praktiškais, racionaliais, utilitariniais apskaičiavimais, kurie paprastai juos nuslopina tiek, jog žmogiškoji motina, suvokusi, kad kūdikiui skirtą laiką įspraudžia tarp asmeninių ir karjeros interesų, gali nebesusigaudyti, ar jaučia ką nors panašaus į motinišką meilę, nesusivokti, kiek rūpinimasis kūdikiu yra rūpinimasis savo pačios įvaizdžiu ar reputacija. Tik išvydę paukštę, kuri puola katę, tris

dienas gedinčią ir negyvą drambliuką nešančią dramblę, patikime, jog motiniška meilė išties egzistuoja. Taip dažnai mūsų aukštinama žmogaus drąsa yra neatskiriama nuo bendraamžių spaudimo ir šlovės troškimo, netgi galimybės pasipelnyti. Tik koridos bulius mus įtikina egzistuojant įgimtą bebaimiškumą.

Argi mūsų jausmai nėra tokie stiprūs kaip kitų gyvūnų? Žmonių vaikai prie stalo nuobodžiauja, baksnodami maistą, žaisdami su juo, domėdamiesi visai kitais dalykais; vaikai perima šuniuko ėdrumą, kuris su tobulu dzenbudistiniu dėmesingumu stebi jo lėkštę. Juos apima smalsumas, pamačius pelę, šmirinėjančią tarp popierių ir rašiklių ant tėvo stalo. Sunkiai žengdami pirmuosius žingsnius, jie ima šokinėti paskui straksinčias per pievelę liepsneles. Jie sukrykščia vidury parko, balandžiams lengvai purptelėjus nuo žemės į saulėtas erdves. Jie apniunka, bandydami prisijaukinti seną, artrito kamuojamą šunį, kurį parke vedžioja išėjęs pensijon policininkas. Teisuoliškumu ir pasipiktinimu juos užkrečia višta perekšlė, staiga pašiaušusi plunksnas ir kirtusi snapu, mat jie bandė paimti viščiuką. Iš kaimyno kieme grandine prirakinto urzgiančio šuns jie perima prasiveržusį įniršį ir išbando šį jausmą imdami urgzti, kai juos suvaržo ar uždaro. Žmonių vaiko pyktis nuslūgsta savaime; vien tik išgirdus savyje nakčiai pririštų šunų staugimo aidą, tigrų riaumojimą, padangėje sialijas medžiojančių vanagų įniršį, jo įniršis įgauna naktinę, žemišką ir dangišką dimensijas. Jeigu vaikas, užaugęs daugiaaukščio bute, kur aplink namą visi jo vaikštomi takai yra iškloti asfaltu ir netgi uždrausta laikyti šunis bei kates, vis tiek įgyja kitokių jausmų, nei jam perteikia parpiančios, dundančios ir riaumojančios mašinos, taip atsitinka todėl, kad vaikas susidūrė su žmonėmis, kurie savo ruožtu buvo susidūrę su gyvosiomis gamtos jėgomis.

Sulenkti vaiko pirščiukai atsipalaiduoja ir sušvelnėja laikant, bet nespaudžiant kačiuką bei su pasimėgavimu glosto jo kailiuką

taip spausdami ir tokiu ritmu, kad kačiukas imtų murkti. Nors papūga miegodama gali suspausti šaką tvirtai tarsi žnyplėmis, ji atpalaiduoja savo gniaužtus tupėdama vaikui ant rankos ir niekada nekerta į ausį, o švelniai žnaibo, ištiesdama kaklą ir išskleisdama sparnus, kad jai paglostytų pačias švelniausias papilvės plunksnas. Iš jos kūdikis supranta, kad jo rankos – ne tik kabliai kam nors pagriebti, bet ir padargai malonumui suteikti. Susidūręs su šunyčiu, baksnojančiu snukiu ir laižančiu jam kojas, pirštus ir veidą, kūdikis suvokia, kad jo lūpos – tai ne tik mėsingi spąstai maistui pagauti, o liežuvis – ne tik įrankis nustumti jį į burną, bet padargai, kurie teikia, kurie teikia malonumą, kurie teikia bučinio malonumą. Jausdamas, kaip ėriukas atkiša pilvuką ir kojas, kaip ištiesia uodegą, kad jį paglostytų, kūdikis suvokia, kad rankos, kojos ir pilvas yra padargai, teikiantys malonumą.

Žmogiškasis libido toli gražu ne natūraliai kreipia mus prie priešingos lyties atstovo, todėl bet kas, neturėjęs santykių su kitais gyvūnais, negirdėjęs patenkintos vištos, kuriai švelniai braukomas kaklas ir papilvė, kudakavimo, kas neprisilietė lūpomis prie ištiesto veršiuko snukio, kas jodamas nepajuto šiltų ir aptakių arklio šonų, ko nesujaudino sniego baltumo kakadu plunksnos ir aistringas vabzdžių svirpimas vasaros naktį, kas guli su savo giminės atstovu ar atstove, – tas ar ta viso labo naudojasi galimybe atsipalaiduoti, pasiausti. Kai mes – pavartosiu tokį daugiaprasmį žodį – *mylimės* su savo rūšies atstovu, mes taip pat mylimės su arkliu ir delfinu, kačiuku ar papūga ara, trapiais drugiais ir geidulingais svirpliais.

Kūnams artėjant prie orgazmo, mūsų laikysena, lig tol buvusi užduoties padėty, dabar atsipalaiduoja; manipuliacijoms ir operacijoms skirtos kojų ir rankų diagramos išnyksta ir dabar galūnės pinasi tarsi atskirtos nuo kūno, laukdamos kito žmogaus prisilietimo ir liežuvio, jaudinamos ir judinamos. Mūsų lūpos išglemba, suminkštėja, blizga nuo seilių, sakiniai praranda

rišlumą; iš mūsų gerklų sklinda vapėjimai, kikenimas, dejonės ir atodūsiai. Mūsų savijautos pojūtis, savigarba, kurią formuoja funkcijų vykdymas mechanistinėje ir socialinėje aplinkoje, mūsų orumas, palaikomas daugybės konfrontacijų, kolaboracijos aktų ir reikalavimų – viskas išnyksta; savo ego nebelaikome vertinimų, sprendimų ir iniciatyvų centru. Mūsų impulsams ir aistroms sugrįžta animalinis neatsakingumas. Kito atodūsiai ir dejonės, pulsuojančios per mūsų nervų sistemą, malonumo ir kankynės spazmai, kylantys susilietus kūnų, skruostų, pilvų, šlaunų paviršiams, nepritaikytiems čiupti ir griebti, sklinda bangomis per mūsų jautraus ir pažeidžiamo nuogumo materiją. Liūto ir žirgo karčiai, gauruota buliaus krūtinė, plaukuotos beždžionės pažastys, Veneros kalnelis tarsi katės kailiukas, plaukuota satyro sėdynė mus svaiginančiai traukia. Jaučiamės tarsi katės ir vilkai, lapės ir kalės; mūsų orgazmiškose glamonėse nuaidi kačiukų murkimas; mūsų pirštai bėgioja kito liemeniu ir galūnėmis tarsi voverės; vagina prasiveria tarsi moliuskas; status penis įsliuogia tarsi kobra. Mūsų raumeningi stuburiniai kūnai persikeičia (*transubstantiate*) į drėgmę, gleives, žinduolių prakaitą ir roplių išskyras, į mikroskopinius buožgalvius ir karšto drėgno oro kvėptelėjimus, maitinančius naktį sklandančius mikroorganizmus.

Žmogiškas seksualumas nėra tai, ką padorieji priemiesčių gyventojai vadina gyvulišku seksu – atsitiktinė ir beprasmė jų naminių šunų kopuliacija; tai visų erotiškumo subtilybių ištobulinimas. Geisme slypi visas platoniškasis erosas, siekiantis grožio, kuris atrodo nemirtingas, ir grožio nemirtingumo; jis ištobulina visus įgūdžius ir menus: gundymo, dirginimo ir provokuojančios kalbos, metaforos ir metonimijos, sinekdochos ir ironijos, „ne“, reiškiančio „taip“ ir „taip“, reiškiančio „ne“, specifinio malonumo, kurį suteikia regimybė, išvaizdos keitimas ir maskaradas, žaidimų keliamas jaudulys ir vien įsivaizduojamos pergalės bei pralaimėjimai.

Šiuo atveju kurtizanė, kurios specializacija – erotiškumo ritualai, gyvena simbiozėje su prašmatniu kecaliu, kurio ekstravagantiškai demonstruojamos žvilgančios plunksnos neturi jokios praktinės paskirties; kavalerijos karininkas gyvena simbiozėje su koralų žuvimis, kurių escheriški* kontūrai apibrėžia toli gražu ne funkcionaliąsias kūno dalis bei organus ir kurių fovistinės spalvos yra toks pat kamufliažas kaip karininko baltos jojimo kelnės ir purpurinis apsiaustas. Asistavimo, išvystyto Karaliaus Saulės dvare, ceremonijos ir etiketas nėra ritualizuotas daugiau nei Antarkties imperatoriškųjų pingvinų tuoktuvės; Provanso riterių kodeksas viduramžiais nebuvo idealistinis labiau nei pavasariniai antilopių impalų ritualai rytinės Afrikos savanose; senojo Kioto geišų gundymo apeigos nėra ištobulintos labiau už juodakaklių gervių mėnesienos apšviestuose kemsynuose.

Nuo seniausių laikų žmonės, norėdami būti erotiški ir viliojantys, perėmė gyvūnų puošmenas ir prisitaikė jas sau – lengvutes povo plunksnas, austrių perlamutrą, pavasarinį lapės kailio žvilgesį. Iki Versalio sodų laikų kvepalus gamindavo ne iš gėlių nektaro, o graužikų muskuso. Ištisomis dienomis „dainuojamos" banginių dainos ir šokių aikštelės, išvaduotos nuo augmenijos ir papuoštos kevalais bei gėlėmis, kurių kvaitinantiems šokiams pasirūpina rojaus paukščiai, kalba apie ekstravagantiškas erotikos subtilybes, toli pranokstančias reprodukcinę kopuliaciją – visu tuo žmogus prisijungė prie kitų gyvūnų.

Mūsų šiandieniniame interneto pasaulyje, kur viskas suvedama į skaitmenines žinutes, vaizdus ir kopijas, kurias žmonės gali akimirksniu persiųsti vieni kitiems, tik savo jausmų kitiems gyvūnams dėka išmokstame visų erotikos apeigų ir kerų, aistringos ir viliojančios laikysenos bei manieringų pauzių.

* Mauritis Cornelius Escheris (1898 – 1972) – olandų dailininkas, kurio litografijose ir medžio raižiniuose vaizduojamos fantastiškos metamorfozės, pasižyminčios geometriniais iškraipymais ir neįtikėtinais architektūriniais elementais. (Vert. pastaba.)

3

Veidai

Šimpanzės, gorilos, neandertaliečiai, kromanjoniečiai juda kartu su dangumi keliaujančia saule, kartu su vėju, šiurenančiu baobabų ir akacijų lapus; jų kojų ir rankų judesiai sinkopuoja su drambline soruole, kuri mindoma prisispaudžia prie žemės ir vėl atsitiesia. Flamingų virtinė jų galvas nukreipia į dangų; pasileidusios bėgti antilopės gnu pažadina juose laukinę prigimtį; kartu su maitėdomis hienomis jie šoka pankišką „slamdansą“. Jie uždeda delnus vienas kitam ant rankų, nugaros, kojų, galvos ir juda pagal torsų įtampą bei palinkimą. Jie guli ant žemės, neramiai muistydamiesi kutenami po jais mėginančios atsitiesti žolės ir knibždančių smulkių vabzdžių; viršum galvų vėjyje linguoja šakos, apsunkusios nuo lapų ir uogų. Jų pirštai suima šių lapuotų šakų pirštus, uogos krenta nuo vienų pirštų ant kitų. Jų pirštai atsako į lūpų ir liežuvių judesius, vienas kitam paduoda ir paima uogas iš rankų bei lūpų. Jų burnose pulsuoja kemsynai bakterijų, neutralizuojančių uogų toksinus.

Jie šnabžda kartu su šnarančiais lapais, atsako į markatų ir mandrilų plepėjimą, dramblių maurojimą ir medšarkių bei erelių klyksmus. Judėdami niūniuoja ir dainuoja vienas kitam. Iš jų veržiasi kvatojimo pliūpsniai. Juokdamiesi jie atpažįsta savo rūšies atstovus ir juos traukia vienas kito draugija. Kartu rauda ir apverkia vaiką be gyvybės ženklų, nuo karštinės mirusį suaugusįjį. Taria palaiminimo žodžius puikiajam miško kilimui ir didingiems juos džiuginantiems kosminiams įvykiams; beria prakeiksmus, kurie susikaus su blogio jėgomis ir nuvys jas

atgal į jų buveines. Jų patiriami malonumai ir kančios nėra subjektyvios vidinės būsenos, tai spinduliuotė. Juokas, sielvartas, laiminimo ir prakeiksmo gestai bei žodžiai, kuriais jie prisiriša prie daiktų ir įvykių, nėra ženklai, žymintys užkoduotas reikšmes.

Leidžiantis saulei ir tamsai gludinant aštrius daiktų kampus, jie užmerkia akis. Gulėdami ant žemės, pasideda galvas vienas kitam ant pilvo ir šlaunų, ištiesdami ir prisitraukdami kojas bei rankas, kai liemenys, ant kurių guli, pakeičia padėtį, kad ištiesintų žarnų vingius kaskadomis krentantiems lapams bei uogoms ir keturiems šimtams rūšių rajų bakterijų. Ilgomis naktimis krebžda vėjas, o kai jie keičia padėtį – žiužena žolės lapai.

Vieno žmogiškos kilmės gyvūno kojai užkliuvus už uolos atbrailos, kitas jį sugriebia ir pastato. Vienas kitam padedant ir vienam su kitu konkuruojant yra nusistovėjusi pajėgumo gradacija. Kaimenėmis gyvenantiems gyvūnams konkurencija reiškia ir pagalbą, tampančią varžybomis, po kurių turi išaiškėti lyderis. Spirališki dviejų antilopių kudu ragai lenkia, suka ir surakina; kojos spiria; viena antilopė suklumpa ir krenta. Kudu vadas, pamatęs liūtą, trenkia kanopa į žemę, jauniklis sumaskatuoja uodega, pašoka ant kojų ir nubėga. Vienas žmogus, patinas nr. 1, nuveja šalin goslų jaunesnį patiną, imituojantį puolimą, ir kitas goslus sūnus pabėga kartu su patele nr. 1. Labiausiai patyręs ir ištvermingiausias vyras ar moteris vadovauja bandai ir saugo ją nuo pavojų.

O tada dykumose, stepėse, iškilo despotas. Jis nebesivaržė su kitais dėl vadovaujančio patino vietos, savo judesius atidengdamas priešininko jėgai ir atakoms, atidengdamas kojas, į kurias galima spirti, stodamas į priešakinę liniją, už kurios tyko pavojai visai grupei. Despotas užsidengė galvą tuščiu ekranu – veidu. Šiame tuščiame ekrane ženklai įgauna formą.[1] Dvipras-

miški minios juokai ir nešvankūs grabaliojimaisi atsimuša į jo veidą kaip į tuščią sieną.

Veidas žvelgia, idant perteiktų reikšmę. Veidas žvelgia, idant perteiktų subjektyvius jausmus. Daugiau nei „perteiktų“ – nėra jokios reikšmės be tuščios sienos, ant kurios įrašomi ir išdildomi ženklai; nėra savivokos sąmoningumo be tuščių kiaurymių, kai jis pakaitom konstatuoja pasitenkinimą ar nepasitenkinimą.

Gyvūnų pakaušių peizažą pagyvina kūno ir supančių daiktų judesiai. Galvos virpa nuo šalto vėjo, krizena kutenamos jūros dumblių, žvilga mėnesienoje, persikreipia nuo rankas tempiančio akmens svorio, virpa naktimis, užkrečiamai juokiasi, verkia ir žiovauja. Minios žodžiai, nukreipiantys jos akis, juoką ir širdgėlą dėl daiktų ar įvykių, rezonuoja įvairiausiais obertonais ir yra daugiakrypčiai. Jie dviprasmiai; nėra juoko be ašarų, nėra palaiminimo be prakeiksmo.

Veidas yra laukas, kuris vienas išraiškos formas ir sąsajas prisiima, o kitas neutralizuoja. Tai ekranas ir karkasas. Susidurti su veidu reiškia įžvelgti tam tikrą dalykų, galimų jame išreikšti, gamą ir disponuoti tam tikra dalykų, kuriais būtų galima atkreipti jo dėmesį, gama. Matoma tai, ką būtų galima pasakyti, ir tai, ko sakyti nederėjo.

Despoto pareiškimai vystosi linijine progresija, kad išlygintų susikryžiuojančius minios garsus, tonus, o taip pat judesius. Jo žodžiuose yra nustatyta tik viena reikšmė, tik viena kryptis. Despoto ištariami žodžiai – tai nurodymai ir įsakymai.

Kai miniai kildavo klausimas „Kas čia?“, atsakymas leisdavo išvysti ar iškviesti tą daiktą ar reiškinį. Dabar, susidūrusi su despoto žodžiais, minia priversta klausti: „Ką jis turėjo omeny?“ Jo žodžiai atskiria reikšmę nuo daiktų ir reiškinių pavidalo, krypties ir jėgos. Jų žodžiai privalo įgauti despoto nustatytą

reikšmę; jo priskiriama reikšmė pažymima kartojamais žodžiais. Jo žodžiai – ženklai, daugybę kartų pažymintys vieną ir tą pačią fiksuotą reikšmę.

Minios juokas, verksmas, palaiminimas ir prakeiksmas yra jėgos bei spinduliuotės laukai, o ne vidinės savivokos būsenos. Tuščioje despoto veido sienoje žiojėja dvi juodos kaip naktis kiaurymės, kuriose įtvirtintos jo akys ir ausys. Į jį žvelgiančių ir savo veiksmus į jį lygiuojančių pavaldinių žodžiai patenka į šias juodas kiaurymes, kuriose kunkuliuoja pasitenkinimas ir nepasitenkinimas. Šiose kiaurymėse spirale sukasi subjektyvumas – judėjimas, besisukantis ant savo ašies ir savitikslis. Čia minios aidas ir įniršis nukreipiami į pasitenkinimą ir nepasitenkinimą, kurie sukasi aplink savo ašį, pritaria arba kaltina.

Despoto valdžia – juodosios veido kiaurymės. Susidurti su juo akis į akį reiškia būti jo teisiamam. Jo žvilgsnis rikiuoja juoko ir gašlių užuominų, ritmų ir nukrypimų gausą, nukreipia juos į save, kur juodose savo žvilgsnio kiaurymėse juos sankcionuoja arba uždraudžia. Minia sužinos apie jo pasitenkinimą ar nepasitenkinimą vien tik iš žodžių tuščioje jo veido sienoje. Despoto arbitražas grindžiamas dvinarėmis priešpriešomis, dichotomijomis ir dvipoliariškumu: ne–taip.

Despotas reikalauja iš pavaldinių ataskaitos. Jie privalo atsiskaityti už tai, ką darė, ir už tai, ką darys. Jie privalo savyje užkoduoti, kas jie tokie dabar, ir susieti tai priežastingumo ryšiais su tuo, ką darė vakar. Jiems privalu pasirūpinti, kad tai, ką darys rytoj, sektų iš to, ką daro šiandien. Jų judesiai negali būti betarpiški atsakai į kitus ritmus ir paskatas. Jų balsai daugiau nerezonuoja, neužkalba, nemaldauja, nekviečia; jie atsako į įstatymo balsą, kuris liepia judėti tiesia kryptimi. Despoto akivaizdoje jie užsidengia galvas tuščiomis veidų

plokštumomis. Patys tampa tuščiomis sienomis, skirtomis ženklams – niekuo daugiau, bet viso labo savo gyvūniškų kūnų pavaldiniai pranešimams, kodams ir įsakymams vykdyti.

Pavaldiniams despotas liepia stebėti savo poelgius. Jie patys privalo rūpintis, kad dabartiniu poelgiu patvirtintų elgesį praeity ir laiduotų būsimą poelgį. Jie privalo išrikiuoti savo gyvūniškų kūnų poelgius prieš juodąsias savo pačių žvilgsnių kiaurymes, kur jie teisiami ir kur paskelbiama „taip" arba „ne" ištarmė.

Klaidžiojančią minią iš visų pusių gaubia aplinka. Minia juda pagal jos modelius, kryptis ir jėgas. Aplink despotą, žvelgiantį tiesiai į minią, audringos prerijos, vėjai ir dykra tampa gamtovaizdžiu. Žemyninių plokščių, vandenynų ir padangių, gyvūnų, augalų ir virusų pulsavimą, kaitą, tėkmę ir jėgą gaubia reikšmės, kurias sankcionuoja jo pasitenkinimas arba nepasitenkinimas. Slenkančios kopos ir judantys šešėliai tampa žemės veidu su ženklų įspaudais. Juodose jos veido laukymių ir olų ertmėse, uždraustose šventovėse despotas mato į jo subjektyvumo lauką patekusias protėvių ir demonų aistras.

Polis – geopolitinė imperija: kiekviename daugiaaukščio bute į gyventojus žvelgia tuščias televizoriaus ekranas. Jis mirksi – linijos įgauna ovalią, kampuotą ar apskritą formą: ministras pirmininkas, krašto apsaugos ministras, opozicinės armijos vadas, Prekybos rūmų prezidentas, oro linijų „Quantas" prezidentas, nacionalinės regbio komandos žvaigždė, Holivudo super produkcijos žvaigždė žvelgia į milijonus žiūrovų. Vibruoja linijos, raukšlės, veido bruožai. Neįmanoma įžiūrėti, atspėti ar prisiliesti prie anapus tuščios sienos esančios nervinės sistemos gelmių, prie plonyčių raumenų pluoštų ar vidinių upių, kuriomis teka milijardai enzimų, bakterijų ir makrofagų; visas veidas – paviršius, iškaba, kurioje gims žodžių virtinė. Per

devyniasdešimt sekundžių trunkančius pasisakymus rinkimų kampanijoje, ekonomikoje, stadionuose, naujose madose, naujame popdainininkų stiliuje žodžiai įtvirtins visų išpuolių ir apgaulingų atakų linijų kaitos reikšmę. Tuščia veido siena yra išvarpyta juodų kiaurymių: jose sukiojasi akys, sankcionuodamos ir cenzūruodamos – taip, ne. Prezidentas, vidaus reikalų ministras, opozicinės armijos vadas, daugianacionalinės korporacijos prezidentas, olimpinės komandos kapitonas, sunkiojo metalo žvaigždė autoritetingai parodo, kada yra pamaloninta, ir kada užsitraukiama jos nemalonė.

Gatvėse ir koridoriuose, biuruose ir gamyklose, mokyklose ir ligoninėse kojos juda tikslo, įtvirtinto žodžiais, kryptimi. Tam atvejui, jei jos paklystų, greitkelių sankryžose, ant gatvių kampų ir durų, prekyvietėse užrašyti žodžiai. Rankos siekia žodžių, užrašytų ant dėžių, butelių ir skardinių. Pirštai liečia raides ir žodžius ant apsaugos pultelių, mikrobangų krosnelių, garso grotuvų, televizorių, kompiuterių ir mobiliųjų telefonų. Liemens ir kaklo padėtis atitinka žodžius – dėmesio: bosas stebi; kelių policininkas tikrina radaro ekraną; tėvas, mokytojas, kelionės vadovas žvelgia į tą pusę; ką tik atvyko teisėjas, prisiekusiųjų seniūnas, tarybos narys, treneris, žvaigždė; ekrane pasirodo veidas. Dėmesio. Ramiai. Dėmesio. Ramiai.

Piliečiai nepasilenkia vienas prie kito, nesusipina, neglamonėja ir neuosto vienas kito kūnų, jausdami viduje pulsuojančias sroves, kaskadas ir užutekius; jie susiduria su tuščiomis veidų sienomis, uždengiančiomis galvas. Jie priversti žvelgti vienas į kitą ir užduoti klausimus.

Klausimas nėra prašymas, maldavimas ar tiesiog ore pakibęs noras sužinoti; tai jau įsakymas, liepimas. (Elgetos, skurdžiai, mokiniai, fabriko darbininkai, pašauktiniai, kaliniai ir pacientai neturi teisės klausti, jie gali tik prašyti.[2]) Klausimui reikia

sutelkti dėmesį, turėti po ranka informacijos rinkinį, pasitelkti tam tikrą kalbėjimo būdą. Klausimas nubrėžia kryptį; jis duoda nurodymą galvoti tam tikra kryptimi.

Žvelgdami vienas į kitą mes įgyjame atsakomybės. O atsakomybei reikia integralumo – ne tik nuoširdumo, bet ir to, jog kalbėtojas savo gebėjimus integruotų į galimybes. Privalu atsakyti ne tik į kitų sveikinimus ir klausimus, bet taip pat atsakyti už tai, kas sakoma ir buvo pasakyta prieš penkias minutes, vakar ar pernai. „Betgi tu sakei...", „Betgi tu pažadėjai..." Ištarti „aš" reiškia ne tik nurodyti, kas dabar daro pranešimą, bet ir pakartoti tą patį terminą ir vėl priskirti jau anksčiau jo padarytus pranešimus bei veiksmus. Jeigu mes pasikeitėme, turime atstatyti tai, kuo buvome, motyvuodami, kodėl tapome tuo, kuo dabar esame. „Taip, aš žadėjau gauti darbą ir prasigyventi, tačiau patekau į avariją, susidūrus dviem autobusams."

Atrasti savo tapatybę kontaktuojant su kitais reiškia gyventi ir veikti apkaltinimo akivaizdoje. Tai reiškia, kad privalu pateikti rišlų žodinį veiksmų, kurie pradžią ima mūsų kūne, paaiškinimą. Mes išvystome atmintį, kurioje viskas sudėliota į lengvai pasiekiamą sistemą; tai, ką jaučiame ir darome šiandien, nuosekliai sujungiame su tuo, ką jautėme ir darėme vakar, su tuo, ką esame išmokyti daryti, su tuo, kaip mus išauklėjo. Pažink save! Neverta gyventi neištirto gyvenimo! Ką mes galvojame ir sakome šiandien yra laidavimas ir įsipareigojimas, kuriam pavaldus rytojus, kiti metai, kitas dešimtmetis. Tuščia Sokrato veido siena ir juodosios kiaurymės kyšo kiekvienoje miesto dirbtuvėje, salėje ir studijoje, kaltindami ir diskredituodami dailidę, vyrų ir moterų vadą, kuris negali pateikti racionalaus linijinio jo ar jos veiksmų pateisinimo, diskredituojamas netgi menininkas, poetas, kompozitorius, negalįs verbališkai paaiškinti savo kūrinio.

Pagunda neatsakyti už kažką, ką mūsų organizmas išvydo, pasakė ar padarė vakar, – priskirti tai kitai dvasinei jėgai ir imti skilti į nenuoseklius dvasinius fragmentus – yra aiškiausia antisocialios egzistencijos formulė. Schizofrenikas yra sociopatas. Daugialypės asmenybės sutrikimas yra sunkiausia psichozės forma, su kuria susiduriama psichiatrijoje. Visuomenė sociopatą įžvelgia ne šiaip smurtaujančiame žmoguje – smurtas, kaip įrodo, tarkim, policininkai ar profesionalūs boksininkai, gali puikiausiai pritapti visuomenėje, – bet žmoguje, gyvenančiame dvigubą ar trigubą gyvenimą.

Veidas ištįsęs per visą žmogaus ūgį. Rankos ir pirštai daugiau ne tiria, smogia ir glamonėja kartu su pūkuotais vikšrais, meškėnais ir aštuonkojais; laikomi toliau nuo sąlyčio su kitu kūnu, jie gestikuliuoja, brėždami prasmingas ženklų diagramas ir tariamus žodžius atitinkančias punktuacijas. Genitalijos, kurias atidengė žlugusi kūno padėtis ir įgūdžiai, žlugusi valia, iš pasileidimo suiręs orgazmas, patiriantis materialius pokyčius, virsmą į kietą medžiagą, drebučius, skystį ir garus, yra kaltinamos nuo savo egzistavimo pradžios: jos turi ką nors reikšti; jos privalo tempti reikšmės balastą; jos turi išreikšti pagarbą asmeniui, ego, tapatybei, veido valdžiai; jos privalo patvirtinti partnerio tapatybę; jos privalo tarnauti tautinės valstybės ir jos dievo globėjo gimstamumo politikai. Viską, kas kūne animališka, privalu uždengti medžiaga, prailginančia veidą – tai tušti paviršiai: dalykinis kostiumas ir karjerą darančios moters dviejų dalių eilutė su juodomis sagų kiaurymėmis, paštininko uniformos mėlis ir dažytojo kombinezono baltumas, imtynių arbitro, politiko žmonos ir universiteto studento uniforma, uniformos, kuriose matyti įsakymai ir kur juodos subjektyvumo kiaurymės teisia ir duoda leidimą. Apdangalų paviršiai vienas išraiškas bei ryšius sugeria, o kitas

neutralizuoja. Tuščias veido paviršius, ištęstas per visą kūną, atskiria odą nuo kūno pulsavimo, išlinkimų bei išskyrų ir paverčia jį paviršiumi reikšmei rodyti.

Tačiau atsitinka ir taip, kad kūno gelmė įsiveržia į veidą, aptemdydama jį dviprasmiškumu ir užsidegimu. Lūpų ir skruostų linijos išraiškingai virpčioja, nutrūksta formuluotos reikšmės grandinė. Jos spindi nuo saulės šviesos glamonių, trūkčioja pagal vabzdžių ir šlamančių medžių virpesius. Lygiuose skruostų kontūruose, lig tol tuščiuose ir laukiančiuose signalų, ima ryškėti atviras ir imlus kūniškumas. Iš po drabužių kiauto visa viduje glūdėjusi gyvūnija ima migruoti į veidą, vienintelį atvirą paviršių, idant susijungtų su gyvūnais išorėje. Lūpos trokšta sąlyčio su delfino lūpomis, nosį bado ūsuotas Siamo katės snukutis, skruostai ilgisi paparčio glamonių miške naktį.

Kai žvilgsniu sutinkame tokį veidą, matome strazdanas, pasklindančias po rudens lapus; akis, kurias nužvelgiame, užuot išvydę jose save; žvilgsnius, kuriuose gali klajoti mūsų žvilgsniai. Matome prerijų vėjuose plazdančius kentaurės karčius; saulės spindulius, šokančius senos moters, lesinančios balandžius parke, raukšlėse; smėlio kopas moters iš Hiroshio Teshigeharos filmo *Moteris smėlynuose* skruostuose ir lūpose; drebučių kristalus akyse, kuriose išvystame prieš milijonus šviesmečių sudegusių žvaigždžių spindesį; pravirą burną, kur įkišame liežuvį į šešių šimtų rūšių mikroorganizmų sodą.

Kuomet kieno nors pasveikinimas suvirpa pavasario šokiu ar žiemos rauda, jo balsas kviečia mus įsiklausyti į gamtos šnabždesį, kuriame šis balsas aidi. Kai kas nors nukreipia į mus savo žvilgsnį, jis nežiūri mums į akis vien dėl to, kad įsakytų

ar rastų jose peizažo žemėlapį; jo akys mūsiškėse pirmiausia ieško jį pakviesiančio šviesos gyvumo ir džiaugsmo. Kito žmogaus žvilgsnis, kuris lengvai palytėja mus ir nuslysta į šalį, iššaukia ne veriantį mūsų žvilgsnį, bet tamsą, kur slypi mūsų akys, jo prizmėje lūžta beasmenės nakties kvietimas.

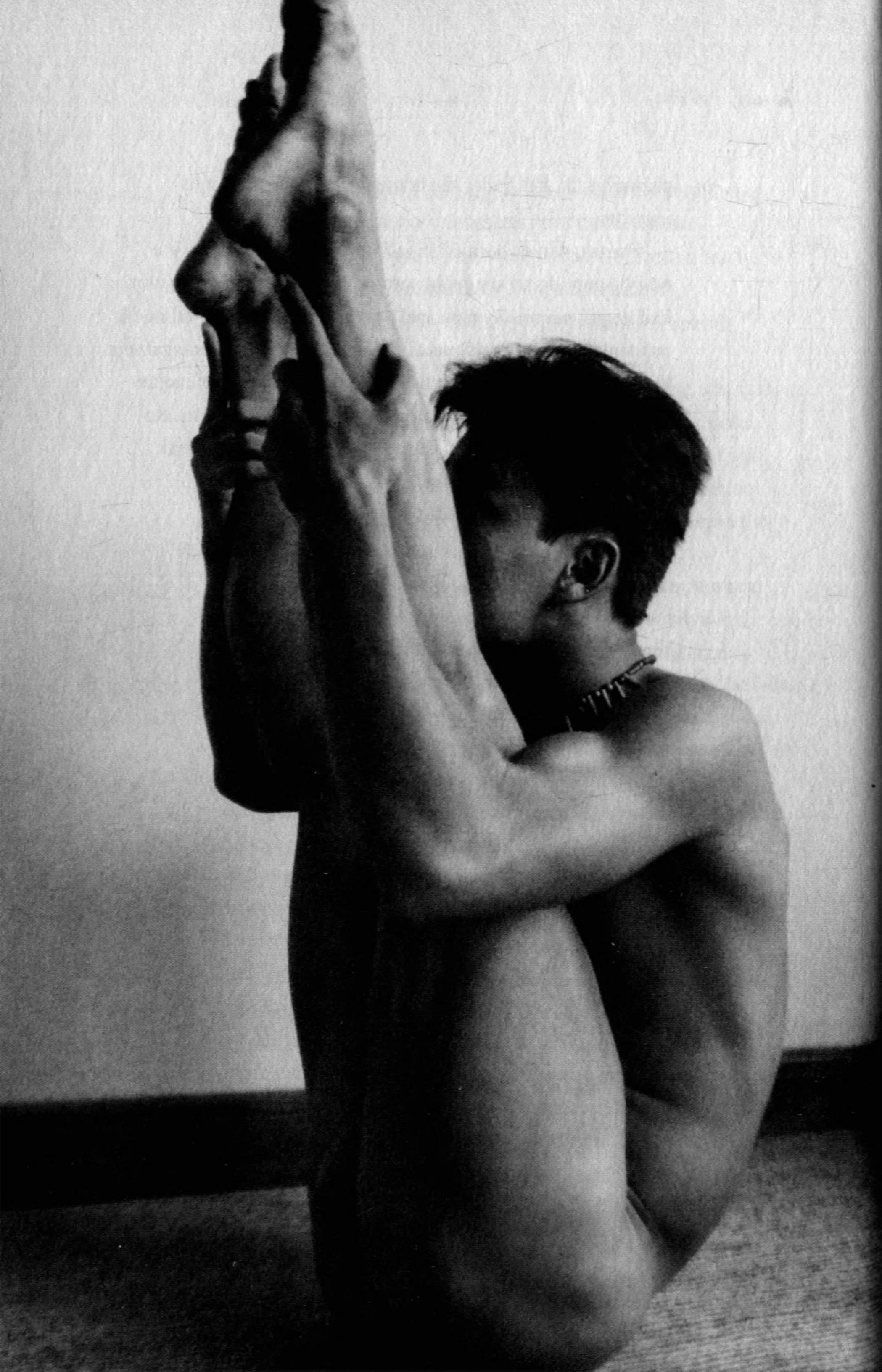
Po veidu – ženklams skirtu paviršiumi – matome odą su visu jos kūniškumu ir pažeidžiamumu. Iš spazmų, raukšlių, odos žaizdų pajuntame žmogų kankinantį alkį, troškulį, šaltį, karštį, baimę ar neviltį. Mus iškart užgauna šios žaizdos, poreikiai, kančia. Ištiesiame rankas norėdami suimti jo rankas, ir prisilietimas virsta taktiškumu bei švelnumu.

Mūsų matoma kančia gali būti ir toks kentėjimas, kuriam nereikalinga paguoda: gerai pagalvokime prieš bandydami palengvinti kančią, kuri žmogui reikalinga ir prie kurios jis prisirišęs kaip prie savo likimo – dvasinės Beethoveno kančios, pas kalnų kovotojus išėjusio jaunuolio sunkumai ir širdgėla, vaiko netekusios motinos sielvartas. Kad kito kančios mus žeistų, mums turi rūpėti tai, kas rūpi kenčiančiajam. Kančią, kurią matome bekraujame, išbalusiame, kupiname sielvarto veide, galėjo sukelti visai ne alkis ar troškulys, bet skausmas dėl jo globai patikėtų gyvūnų, gaištančių nuo sausros, ar dėl sakalų keleivių apnuodytoje padangėje, dėl griūvančios šventovės, dėl potvynio nuplautų jūros paukščių lizdų, dėl ledynų, tirpstančių po dangumi, kurio anglies dvideginio sluoksnis sulaiko žemės kaitrą.

Be to, argi visąlaik neįžvelgiame džiaugsmo į mus atgręžtame veide, netgi džiaugsmo kančioje? Sielvartaujant ir kenčiant staiga užplūsta jėga, patvirtinanti svarbą ir teisingumą to, kas kankina, dėl ko sielvartaujama. Šis nevaržomai įsitvirtinantis jėgos antplūdis yra džiaugsmas – džiaugsmas,

pažinojus tai, kas dabar jau prarasta, ir džiaugsmas mus išvydus.

Brazilų gatvės berniūkštis iškelia nykštį aukštyn ir ryte praryja papildomą spagečių porciją. Jis prisikemša burną taip, kad negali nei nusišypsoti, nei pasakyti „obrigado“ – tai ne tik pasitenkinimas numalšinus alkį, tai džiaugsmas gyventi gatvėje, kur tiek nuotykių, ir maudytis Rio paplūdimiuose karaliaujančios saulės spinduliuose. Jo juokas, perskrodžiantis miesto džiunglių šuorus ir gūsius, sužadina alkį ir leidžia gardžiai sukirsti restorano spagečius.

4

Gyvūnų religija

Mieste žmonės juda šaligatviais, kyla ir leidžiasi keltuvais, vaikšto koridoriais; jie įsitaisę autobusų vairuotojo kabinose, degalinėse, prie kompiuterių ir kasų. Jie jaučia nedidelio intensyvumo baimę. Vengia pasukti į tam tikrą pusę, mojuoti rankomis ar rodyti tam tikrus ženklus. Jie laikosi nematomų barjerų.

Tarp žmonių, kuriuos sulaiko nematomos užtvaros, virvės, tvoros ir vartai, mes jaučiamės saugūs, galį pasirūpinti savo poreikiais ir problemomis. Jaučiame, kad mūsų kūnų gabaritai ir masė sudaro jiems tokius pačius barjerus. Tarsi baimindamiesi mūsų, aplinkiniai vengia susidurti su mumis ar įpainioti savo galūnes tarp mūsų galūnių. Savo darbo vietoje jaučiamės saugūs, kai aplinkiniai su mumis elgiasi pagarbiai, dėmesingai ir taktiškai.

Atsižvelgdami į tuos nematomus barjerus, koridorius ir vartus, mes nuolat skelbiame ištarmes – nusprendžiame, kad tas, anas, šie ar anie žmonės elgiasi arba nesielgia kaip pridera. Štai tas motociklas vos per plauką mūsų nekliudė. Tie žmonės stovi eilėje palei pastatą, palikdami kitiems vietos praeiti šaligatviu. Tų žmonių grotuvas plyšauja visą popietę. Taip pat pastebime moralizuojančias pastabas ir griežtus žvilgsnius, nukreiptus mūsų pusėn, kai braunamės per sausakimšą patalpą, surauktus antakius – kai per garsiai kalbame, demonstratyvų nusisukimą – kai klestelime ant autobuso sėdynės permirkusiais nuo prakaito drabužiais.

Šis moralizavimo suvokimas pažadina kitą – racionalųjį suvokimą. Pamačius, kuria kryptimi skuba tos einančios ar bėgančios kojos, ko siekia tos rankos, atsiveria dar viena koridorių, kanalų ir užtvarų sistema. Anie žmonės rikiuojasi palei pastatą, norėdami nusipirkti bilietus į bulių kautynes. Toji moteris, kuri grumdamasi alkūnėmis iriasi per minią, vis vien nesuspės į lėktuvą. Suvokti aplink mus esančių žmonių veiksmų priežastis reiškia suvokti tikslus, paskirtis, o taip pat ir kliūtis bei nesėkmes jų kelyje.

Moralizuojantis suvokimas nepriklauso nuo šio racionalaus suvokimo. Gatvėje mes retai atkreipiame dėmesį į tai, ką ir kodėl darbininkai daro statybų aikštelėje, arba tie, kurie sušmėžuoja languose palinkę virš staklių, ar vieniši žmonės parkuose ant suolelių. Mes tik apmetame akimis situaciją, norėdami įsitikinti, kad jokie užraktai nesulaužyti, tvoros nenugriautos, varteliai neišversti.

Išvydę žmonių judėjimo tikslą, jų manevrų siekinius, aiškiau suvokiame, kad erdvė aplink mus laisva. Prieš mus važiuojantys du automobiliai įjungė posūkio signalus, vadinasi, ta gatvė yra vienos krypties ir reikia sukti į dešinę. Tamsoje kažkas bėga už mūsų, bet tai viso labo sveikuolio žingsniai. Jausdami, jog mūsų judėjimo tikslai, mūsų veiksmų paskirtis, mūsų judesių priežastys yra matomos aplinkiniams, gauname papildomą pasitikėjimo savimi dozę.

Kuomet atsakydami į mūsų klausimą žmonės pasakoja, ką ir kodėl jie daro, jie savo mintis išreiškia tokiomis sąvokomis, kurios mums atrodytų logiškos. O jei nesivarginame pasiteirauti, tai todėl, jog manome, kad kaip jie beaiškintų, mums tai atrodys logiška. Dėl menamų tvorų ir vartelių, kuriuos matome prieš žmones, dėl kanalų ir pertvarų, kuriuos įžvelgiame

žmonių veiksmuose, galvojame, kad jų pateikti paaiškinimai visiems atrodys aiškūs.

Mes matome, kad dėl suvaržymų jie daro tik tai, ką gali pateisinti kitų akyse. Šis įrodymas, jog kiekvienas yra atsakingas ir gyvena, nuolat atremdamas kaltinimus, pateisina mūsų moralizuojantį suvokimą.

Mūsų akys krypsta į pavyzdingus individus. Jaučiame dėkingumą darantiems tai, kas teisinga, netgi savo pačių sąskaita. Mes suvokiame vidinę įsitikinimų galią, užkertančią kelią elgtis neteisingai, netgi jei taip pasielgęs žmogus turėtų naudos ar iškart sulauktų atpildo. Mus nuramina sąžininga kasininkė, tiksliai atiduodanti grąžą, kartu su mūsų per klaidą paduotu dešimties dolerių banknotu. Nuramina netgi jaunuolis, kuris stabteli ir palaiko mums duris, kol jo kompanionai delsia.

Mes taipogi suvokiame vidinę kai kurių asmenų principų galią, skatinančią užkirsti kelią neteisybei, net jeigu jiems patiems iškiltų pavojus patirti žalą, susižeisti ar netgi žūti. Tokio sąžiningumo tikimės iš uniformuotos policijos, nors žinome, kad netgi ji bus bejėgė, jei tam tikras gyventojų skaičius nenorės rizikuoti ir pranešti apie įvykdytus nusikaltimus ar suteikti informacijos apie įtariamuosius. Mūsų tikėjimas moralia bendruomene grindžiamas įsitikinimu, kad autobuso vairuotojas turi tą kritinį kiekį narsos ir imsis atsakomybės už savo keleivių saugumą, o pirkėjai parduotuvėje apgins seną ar ligotą žmogų nuo kišenvagių.

Ir visgi mus taip pat traukia žmonės, kurie toli gražu nėra sektini, kurie negali būti sveiko proto ir atsakingumo pavyzdžiai, kurie temperamentingi kaip žirgai, permainingi kaip sakalai, juslūs kaip gepardai. Jų akivaizdoje mūsų poreikis teisti apsilpsta, atleidžiame juos nuo pareigos pasiteisinti, ką ir

kokiu tikslu jie daro ir sako. Mus apžavi žmogiškas gyvūnas, žmonių animališkumas, bruožai, kuriuos žmonės įgyja, bendraudami su kilniais gyvūnais.

Paleolito laikų piešiniai Cosquerio, Chauvet ir Lascaux olose rodo, kad seniausi žmonijos dievai buvo kiti gyvūnai, kuriuos medžiokliai-rinkėjai laikė šventesniais ir demoniškesniais už žmones ir nesusaistytais jokiais tabu. Tai kilnūs, drąsą simbolizuojantys gyvūnai – tigrai, liūtai, jaguarai, ereliai, kondorai, kobros. Lascaux urvuose yra vienui vienintelis žmogaus atvaizdas – brūkšninė figūra su paukščio galva; Cosquerio oloje yra viena negrabiai nupiešta belyčio žmogaus figūra; Chauvet urve randame vieną bizono figūrą, kurios apatinė kūno dalis tokia kaip žmogaus. Les Trois Fréres olose aptinkame figūrą su ragais, pelėdos akimis, arklio uodega, vilko ausimis, meškos letenomis ir žmogaus pėdomis bei peniu. Ko nepribloškia žmogaus liūto galva, žmogaus-buliaus, žmogaus-elnio, žmogaus su lapės, ibio ar katės galva atvaizdai ir drožiniai senajame Egipte, Tarpupyje, Pietryčių Azijoje ir Amerikoje? Kilnumo žmonės sėmėsi ir semiasi iš kitų rūšių – prisiminkime liūtus Asirijoje, kobras vedų laikų Indijoje, papuasų rojaus paukščius, majų jaguarus ir inkų kondorus.

Kilnumo impulsai jokiu būdu nėra pasitelkiami tarnauti žmogaus poreikiams ir įnoriams, žmogaus užgaidoms. Kilnių gyvūnų impulsai ir išvaizda pasitarnauja utilitariniams biologų paaiškinimams. Tačiau kai kitų gyvūnų teritorijoje kartu su jais ar netgi jų kūnuose apsigyvena žmogus, o šie – jo kūne, veiksmai, kylantys dėl energijos pertekliaus žmoguje, yra susieti su jų kūnų skiriamaisiais bruožais, kryptimis, ritmais ir greičiais. Tokiu būdu žmogaus kūnas įgyja veiksmų, kurie nėra jam būdingi, nesuteikia pusiausvyros ir nėra produktyvūs.

Jojanti žirgu moteris spyruokliuoja kartu su jo impulsų bangomis, jausdama greičio keliamą jaudulį ir atsipalaidavimą lėtėjant tempui. Žirgui jo greitis padeda laukiniame gyvenime, o moteris racionalioje žmonių bendruomenėje iš jojimo keliamo jaudulio neturi jokios naudos nei koridoriuose ir kabinetuose, nei prie darbo stalo. Biologai paaiškins nenumaldomą buliaus poreikį pulti jo paties genų smarkumu ir poreikiu ginti savo haremą, tačiau bebaimiškumas, kurį toreodoras perima iš buliaus, nebeturi šio biologinio poreikio ir tampa bravūra.

Mes negalime atitraukti akių nuo skruosto, krūties ar liemens linkio, tvirtos iškilių raumenų harmonijos, sodraus gymio, gražių it karčiai plaukų, nesvarbu, ar tai policininkė, ar dykinėtojas, sužalotas peiliu ir ant greitosios pagalbos neštuvų atsidūręs gatvės vaikigalis, ar patys medikai. Mes negalime liautis apie tai svajoję. Kai oro uoste, restorane, biure pasirodo neeilinio fizinio grožio žmogus, jo pasirodymas čia visai nedera. Moralizuojantis ir racionalus vertinimas, kurį taikome žmonėms jų tarnybose ir judant nematomais koridoriais, tokio pasirodymo nepateisina. Todėl jie ima rodytis kiek vulgariais ir bjauriais.

Pradedant Sokratu, į kurio fizinį bjaurumą atkreipė dėmesį ir intensyviai tai eksploatavo Nietzsche, ir baigiant Johnu Rawlsu, mūsų etika nežinojo, kaip vertinti fizinį didingumą. Nenumaldomas vyro troškimas įgauti stiprią ir proporcingą briedžio muskulatūrą, o moters troškimas judėti grakščiai it pantera neužsitarnavo dorybės vardo. Šio troškimo šaknys ne etinėje kultūroje – jis kyla viliojant gamtai, kuri iš prigimtinio poreikio grožiui demonstruoja koralų, žuvų, drugių ir paukščių kūniškąjį paradą ir išdailina aklų moliuskų geldeles tokiais pat nuostabiais raštais bei spalvomis kaip ir fazanus. Poreikis kurti

grožį gamtoje toks fundamentalus, kad visas mūsų susidomėjimas gamta – tai žavėjimasis jos grožiu. Mes žavimės savo rūšies atstovais, kadangi juose įžvelgiame dalelę mėnulžuvės ar laumžirgio, leopardo ar erelio.

Nepaisant savo išlavintos prisitaikymo energijos, mes ilgimės ir norime veltui įgyti gyvūnų gyvybingumo, kurį matome laukais šuoliuojančiose antilopėse, sraunumas kertančiose ūdrose. Matome jį ir darbininkuose, kurie po varginančio ilgos dienos triūso triukšmingai išsiskirsto, laidydami juokelius. Audrai su žaibais trankant likimo valiai paliktus automobilius ir užtvindytas Rio gatves, pro savo viešbučio langą stebime audringą paplūdimį, kur, blykščiojant žaibams, brazilų komandos žaidžia paplūdimio tinklinį ir palydi šūksniais kiekvieną taiklų ar pro šalį pralėkusį kamuolį.

Už išorinės sveikatos slypi sveikata, kuri triumfuoja po daugybės užpuolimų, užkratų ir sužalojimų, kuriuos ji patiria, įsileidžia vidun ir nugali. Tokia yra ryklių ir kondorų sveikata. Tokia yra sveikam protui prieštaraujanti jaunos moters, ką tik grįžusios iš kelionės pėsčiomis per visą Tibetą, sveikata; begėdiška jaunos poros, sėdusios ant dviračių prie Arkties vandenyno ir dabar, po metų mūsų susitiktos Tierra del Fuego saloje, sveikata.

Neatsispiriame ir animalinio proto gyvybingumui. Mes nusiraminame ir patiriame malonumą stebėdami, kaip dalykiškai, neišleisdami iš akių menkiausių detalių, šaltakraujiškai problemos sprendimą suranda policijos pareigūnas, gydytojas ar valdžios atstovas. Tačiau yra ir toks protas, kuris mus žavi netgi tada, kai nėra įsitempęs. Toks protas gali mąstyti apie iškrypimus nesibjaurėdamas ir neužsikrėsdamas; tarsi pulkas varnėnų ar kirų, čirškiančių ir kleganсių virš šiukšlių, išmestų į

daubas ar jūrą, jis iškyla virš viso to su pašaipa, sąmoju ir juokdamasis. Šią proto sveikatą demonstruoja policininkas, kuris užaugo savo prižiūrimame rajone ir žino visus vietos chuliganų, narkomanų, prekeivių, smulkių ir stambių reketininkų planus bei aferas, išdavystes ir saviapgaules, tačiau jam vis tiek nėra mielesnės draugijos nei ta, kurią jis randa lankydamasis jų susibūrimų vietose ir blogai pagarsėjusiuose baruose. Mums patinka tokia bordelio šeimininkės proto sveikata: gyvenime ji visko matė, niekuo netiki ir niekuo nepasitiki, bet tebeturi auksinę širdį ir sveiką protą, kitaip nei socialiniai darbuotojai ir psichoterapeutai, kuriems į rankas kartais patenka jos draugužiai. Matome tai, kai tėvas nesusilaiko ir ima kvatoti sūnui šaipantis iš jo globėjiškumo; kai jaunas vadybininkas nesulaiko juoko, narkomanui tyčiojantis iš jo BMW, esą automobilį, kaip ir jo portfelį, sukūrė tas pats žąsinas; kai policininkas raitosi iš juoko dėl išradingų įžeidimų, kuriuos laido jo suimta gatvės prostitutė.

Jaunystė mus žavi taip, kaip niekada nežavėjo ir negali žavėti branda. Jaunystė yra pasipūtusi, veržli, akiplėšiška. Jaunystė be arogantiško impulsyvumo – viso labo impotencija. O kokį pasigėrėjimą mums sukelia begėdė sena moteriškė, kuri našlaudama tenkino visus savo įnorius ir mėgavosi malonumais, ir tik po jos mirties šeimos advokatas pamato, kad ji iki paskutinio cento išleido visas vyro santaupas ir investicijas!

Sokratas, nė neužsiminęs apie savo protą ar moralines dorybes, priminė teisėjams visiems žinomą savo drąsą, kurią triskart pademonstravo mūšiuose. Drąsą svarbiausia dorybe laikė Aristotelis, kadangi be drąsos neįmanomas nei teisingumas, nei didžiadvasiškumas, nei draugystė, netgi sąmojingas

pokalbis. Tačiau vėliau mėgindamas suformuluoti idėjas ir įsitikinimus – savo argumentus už nemirtingumą, – kurie įtvirtintų drąsą, Sokratas pasuko klaidingu keliu. Mat drąsa, kaip žymi pats žodis, yra širdies jėga (*cor, cuer, coeur*), ir sociologiniai tyrimai rodo, kad narsuolio ir bailio mirtimi tiek pat miršta manančių, jog mirtis yra vartai į amžinąją palaimą, ir tiek pat manančių, jog mirtis – tai paprasčiausias išnykimas. Tad ar galime teigti, jog mūsų drąsa kyla iš mūsų animalinės prigimties? Betgi toreodoro drąsa kyla iš jo priešpriešos su juodo buliaus, kuris metasi į skausmą ir žūtį, drąsa; naro drąsumas virsta galantiškumu dvikovoje su jį užpuolusia *Nexilosus latifrans* – būtybe, kurią viso labo sudaro keli gramai drebučių pavidalo materijos jūros vandenyje; lėktuvo „Cessna“ piloto narsa auga kartu su jo brolio albatroso, sklandančio ir smingančio žemyn audringuose vėjuose vidur vandenyno.

Judant tarp kitų žmonių, nepaleidžiant iš akiračio juos sulaikančių koridorių, vartų ir durų, mums suteikia nusiraminimą tie, kuriuose tvirtai susijungę galia ir kryptingumas. Praėjus daugeliui metų po žlugimo, netgi tokius tironus kaip Somozą, Marcosą ir Pinochetą garbina trečdalis liaudies. Mums suteikia pasitikėjimo kiekvienas Dovydas, stojęs prieš Galijotą, nesvarbu, pataikys jo sviestas akmuo ar ne. Tačiau be drąsos – priklausančios nuo mūsų sutelktos galios – priešintis, provokuoti ir mesti iššūkį mirčiai, egzistuoja žėrinti bravūros šlovė, kai be jokios būtinybės stojama prieš negailestingus likimo smūgius, lemtingus atsitiktinumus.

Esama žaidimų, kuriuose pralaimėjimas nesėkmės atveju yra neproporcingas tam, kas laimima sėkmės atveju. Rizikuojama prarasti viską. Argi ne bravūriškai įgyta šlovė tampa

esminiu dalyku ir paaiškina tą faktą, jog abejingai ar netgi niekinamai žiūrime į žmogų, kuris niekada nemelavo, niekada neapgaudinėjo mylimojo (-osios), niekada neapmulkino ar nepasinaudojo draugu, niekad nenusigėrė, niekada nepaleido vėjais sunkiai uždirbtų pinigų, niekada nekvailiojo, įsimylėdamas žmogų, kuris su juo ar ja tik žaidė?

Mes apžavėti stebime malūnsparnio gelbėjimo operaciją, kopiantį į stačią uolą alpinistą, kovos menų meistrų duetą, kurie visi atlieka sudėtingus, meistriškus ir efektingus manevrus. Tačiau niekas mūsų taip nežavi, kaip erotiniai dalykai. Moteris, iš kurios plūste plūsta erotiškas išdidumas, kuri iššaukiančiai ir begėdiškai išsipusčiusi stimpina ligoninės koridoriumi, atitraukia mūsų žvilgsnį nuo kilnaus ir profesionalaus seselių bei gydytojų darbo. Mūsų vėlyvojo kapitalizmo civilizacija nėra vienintelė, begėdiškai gyvenanti pagal dvigubus standartus: medaliais, paradais ir paminklais pagerbdama moteris, kurios negailėdamos savęs pakilo į antžmogišką kovą, kad apsaugotų savo vaikus nuo sunkumų ar kokaino gangsterių, kurios išgelbėjo savo rajoną nuo statybos magnatų, o aplinką – nuo branduolinių teršalų, bet, antra vertus, brangakmeniais ir legendomis apdovanodama kabareto artistes ar harpijas, dėl kurių pametė galvas diplomatai ir valstybių vadovai, karmen, kurių nepastovios širdys gali degti meile ne ilgiau kaip šešias savaites ir dėl kurių begalinė virtinė vyrų paliko savo žmonas ir vaikus. Niekas, ką daro vyras – langų plovėjas, dirbantis vėjų pagairėje šešiasdešimtame aukšte; ugniagesys, lipantis kopėčiomis į liepsnojantį pastatą gelbėti invalidą; bokso čempionas, kurio kova tuo pat metu ir elegantiška, ir smurtinė, – taip neuždega proto, kaip vyras, besipuikuojantis visu savo vyrišku geidulingumu. Korida, kur liaunas ir lankstus toreo-

doro kūnas juda šokio ritmu, o jo genitalijos, aptemptos dabitiškai išpuoštu apdaru, provokuojančiai nepridengtos nuo juodo buliaus ragų, yra puikiausias teatras, erotine bravūra šlovinantis vyriškumą.

Mes, plikos beždžionės, pasipuošę plaukais – liūto ir žirgo karčiais, išryškinę savo akyse moliuskų žvilgesį, perėmę ir pritaikę garnių ir paukščių sėjikų graciją savo dvikojėms vaikštynėms bei slampinėjimams, savo nuogybe atskleidę ungurių ir žuvų glotnumą, tapome erotiškai gundančios viena kitą. Darbai be atlygio, bravūra, neapgalvotos išlaidos, siekiant demoniško gralio – veidą nutvieskiančios šypsenos, satino švelnumo krūtinės, išdidžios erekcijos, – tai vis bruožai, kuriuos įgijome iš meilės ryšių su besiporuojančiomis ir kovojančiomis dantimis ir nagais lapėmis ir leopardais, virš žolės išskleidžiančiais žėrinčias plunksnas fazanais ir gerbėjams bei grobuonims savo perlų spalvas ir formas atveriančiais vandenyno moliuskais.

Imperatoriškųjų pingvinų patinėliai devynis antarktinės žiemos mėnesius gūžiasi ant ledynų stūgaujant pūgoms, ir visi jų metaboliniai procesai 20°C šaltyje yra skirti šildyti kiaušinius, kuriuos jiems patikėjo patelės. Išsiritusius iš kiaušinių mažylius tėvai maitina savo gerklų sekrecijomis, kol baigiasi žiema ir patelės grįžta su planktonu iš atviros jūros. Naminės karetaitės Pensilvanijos soduose kliegdamos metasi ant akių katėms, lipančioms į jų lizdus. Dėl dantyto geluonies bitė gali atsiplėšti nuo priešo, kurį įgėlė, tik mirtinai sužalodama pati save: kiekviena bitė, įgėlusi landžiam užmiesčio gyventojui, atiduoda savo gyvybę už spiečiaus gyvybę. Gyvūnai–nežmonės apdovanotiesiems mažesne laime atiduoda ne tik perteklių, jie atiduoda savo pačių kūnus maitinančius syvus, atiduoda gyvybę. Jie nesiekia prestižo mainais už

nemokamai suteiktas dovanas. Neįsivaizduoja begalybę trunkančio atsidėkojimo po mirties, kurią jie pasitinka, idant gyventų kiti.

Mūsų etikos teorija, pradedant Aristoteliu ir baigiant Marceliu Maussu bei Jacques'u Derrida, dovanų teikimą sugeba paaiškinti vien tik pasitelkdama ekonominę lygiaverčių mainų reinterpretaciją, netgi jei tai reiškia, kad atlygis su procentais – apskaičiuotas prestižas. Nenumaldomai kylantį impulsą duoti nesiekiant naudos ir atlygio – o taip atsitinka kiekvieną dieną, – mes įgijome, susidūrę su gyvūnų taurumu. Išties, kaip retai žmonės sukaupia drąsos pasakyti šiuos baimę keliančius žodžius „Aš myliu tave"; keliančius baimę, kadangi kaip niekad esame pažeidžiami ir kaip niekad mus lengva stipriai įskaudinti, kai mylėdami atsiduodame kitam! Ir visgi šį instinktą pradedame suvokti nuo ankstyvos kūdikystės: matydami kačiuką, kuris mums atsiduoda besąlygišku prieraišumu, matydami kakadu, kuri ima džiūgauti, vos mus išvydusi, ir nenori nieko daugiau, kaip tik atiduoti mums visą savo švelnumą ir linksmumą.

Kaip gniaužia kvapą visa savo jėga iškylantis garsaus mokslininko ar keliautojo tiesos troškimas! Štai žmogus, niekinantis pagarbos ženklus ir turtus, trokštąs proto, atviro pačiai tragiškiausiai realybei, visatos kosminiam abejingumui, mūsų ir žmonijos norams, trokštąs pažinti vandenynus ir tundrą, atogrąžų miškus ir ledynus ir nevengiantis žaizdų, skausmų ir savo kūno negalių. Žmonių kultūra atsilygina apdovanojimais ir garbe tiems, kurie apriboja savo smalsumą ir tyrimus tiktai finansuojamais projektais, duosiančiais naudos žmonijai. Apimtieji tiesos troškimo savo gyvenimus planuoti išmoksta toli gražu ne iš žmogiškosios kultūros, bet iš albatroso, kuris apleidžia lizdą ir ištisus septynerius metus skro-

džia visas planetos platumas, visas audras ir ledines naktis, kol vėl nusileidžia ant žemės, idant savo brandžias jėgas atiduotų į save panašiems jaunikliams išauginti. Jūs, tyrinėtojai ir žinijos vienytojai, sakė Nietzsche, visatos kelius pavertėte voratinkliu savo aukoms gaudyti: ir taip atsitiko todėl, jog jūsų siela nesklendžia kaip erelis virš bedugnės.

Kaip gniaužia kvapą teisingumo troškimas, pagalvojus apie tokius žmones, kaip Gandhi, Che Guevara ar Nelsonas Mandela! Jie nuo pat pradžių žinojo, kad kelio gale jų laukia pasala ir sunaikinimas arba kalėjimuose sužalotas visas ilgas gyvenimas. Iš sandinistų partizanų, 1962 metais davusių kraujo priesaiką išlaisvinti Nikaragvą, vienintelis Tomás Borge'as nežuvo džiunglėse, bet buvo pagautas ir metų metus kalintas Somozos kalėjimuose. Po 1979-jų sandinistų pergalės Tomásą Borge'ą bendražygiai paskyrė vidaus reikalų ministru. Po poros mėnesių pavaldiniai jam pranešė, kad tarp suimtų Somozos Nacionalinės gvardijos agentų yra trys vyrai, kankinę Tomásą kalinimo metu. Jis iškart nuvyko į įkalinimo vietą ir liepė atvesti suimtuosius. Atidžiai pažvelgęs įsitikino, kad tai išties jo kankintojai. Ir tada liepė juos paleisti. Jokie samprotavimai, svarstymai ir apskaičiavimai, kaip pelningiausiai susitvarkyti savo gyvenimą žmonių visuomenėje, niekada nėra išaiškinę tiesos troškimo motyvų, dėl kurių žmogus paaukoja gyvybę – taip dažnai perniek!, – ir tuo labiau nepaaiškina teisingumo, kuriuo remiantis priešams suteikiama laisvė. „Teisingumas, – rašė Nietzsche, – kurio pradžia „už viską reikia mokėti“, baigiasi tuo, jog užsimerkiama ir neišgalintieji susimokėti skolų paleidžiami: baigiasi taip, kaip ir kiekvienas gėris šiame pasaulyje – savęs įveikimu. Teisingumas įveikė save: kaip žinia, tai pavadinta gražiu *gailestingumo* vardu.“ Nietzsche tęsia: tauriausi ir drąsiausi žmonės išmoksta

šio teisingumo įveikdami patys save, bendraudami su liūtais, kuriuos nuolatos apninka erkės ir musės, ieškančios jų kailyje priedangos ir maisto. Liūtui jos nekelia įniršio: „Kas tie parazitai, palyginus su manim?.. Lai jie gyvena ir klesti: aš tam pakankamai stiprus!“ [1]

5

Palaiminimai ir prakeiksmai

Gimęs jį maitinančioje aplinkoje, gyvas organizmas jėgos pasigamina daugiau, negu reikia prisitaikyti prie aplinkos ir kompensuoti periodiškai ištinkančius nepriteklius. Veikti organizmą skatina ne vien tik alkis; organizmas juda, norėdamas išeikvoti energijos perteklių. Gupis maitinasi dukart per dieną – tam jis sugaišta maždaug dešimt minučių viso savo laiko, o likusią dienos dalį žaidžia, judėdamas skerco ritmu. Su puslapių vertimu susiję galbūt viso labo vienas procentas virš bibliotekos knygų palinkusio studento judesių; jis pirštais brauko per šlaunis, žaidžia plaukais, barbena į stalą; jo kojos, užmirštos dirbančio proto, trypčioja po stalu tarsi naktinėje šokių aikštelėje.

Gyvo organizmo jautrai neleidžia užsnūsti toli gražu ne nerimastis, kurią kelia maisto ieškojimas ir pavojai; organizmas perkelia savo judesius į jį palaikančią ekosistemą ir juslią aplinką, kurioje yra gimęs. Mūsų kačiukas paverčia svetainę žaidimų ir „slamdanso“ dekoracijomis. Palyginti su kūnu, delfinų smegenys yra tokio paties dydžio kaip žmonių ir lygiai taip pat ar netgi sudėtingesnės; kaip ir žmonių, šios didžiulės delfinų smegenys savo veiklai panaudoja vos trečdalį kūno metabolizmo. Delfinai taip lengvai skrodžia jūras, vandenyno aplinka kelia jiems tiek nedaug problemų – tad kam gi jie naudoja smegenis? Tai klausimas, į kurį psichofiziologija tik ieško atsakymo. Žmonių suvokimas yra manualinis, paremtas akies–rankos koordinacija, ir lingvistinis. Delfinų cerebrinė

veikla veikiausiai visai kitokia nei mūsų. Kaip bežiūrėsi, nepaisant minimalių pastangų sprendžiant eilinės dienos problemas, didžiąją savo smegenų energijos dalį skiriame kitų reikalams – aiškinamės, kuo ketina užsiimti Michaelas Jacksonas ir *Australopithecus ramidus*, burundukas sode ir gepardai Serengetyje, gupiai akvariume ir gleivingais kokonais apsisaugančios žuvys Kalahario dykumoje, kometos ir juodosios skylės atvirame kosmose, delfinai. Savo smegenų energiją naudojame aureolėms, nimbams, spektrams, vaizdiniams iš praeities ir legendoms į mieguistą vasaros peizažą įausti, kurti epinius, mitinius ir metafizinius pasaulius, teogonijas, literatūrą ir nesąmones. Didžioji žmogaus kalbų dalis – kvailybės; didžioji žmonijos raštijos dalis – niekalai. Štai kodėl taip malonu būti tarp žmonių ir kalbėtis, štai kodėl kultūros per amžių amžius skleidžia savo apžavus.

Pasibaigus darbo dienai, pavakarieniavus ir suplovus indus, mūsų kūnas dar turi energijos, kurią reikia sudeginti. Priemiesčiuose sakoma, esą reikia eiti miegoti, nes kitą dieną reikės skubėti į darbą, nes reikės sumokėti paskolą už savo raudonų plytų priebėgą, ir organizmas bukinamas tuo jokiais receptais neskiriamu migdomuoju – televizija ir eilinių žmogelių raminamaisiais – alumi. O animalinio gyvybingumo instinktai išgena į diskoteką šokti iki euforiško nukritimo. Arba uždėti dar vieną skritulį ant štangos sporto salėje ir kiekvieną treniruotę mankštintis iki raumenų išsekimo. Ir nėra nieko paprasčiau, kaip atgauti turėtą energiją: reikia ničnieko neveikti, gerai išsimiegoti, ir kitąkart atėję į sporto salę net nepajusite, kad vėl pridedate papildomą svorį. Jūs netausojate savo proto išteklių rytojui, o užkraunate jam pačią sudėtingiausią, kokią tik žinote, matematinę ar metafizinę problemą, kurią spręsdamas protas visiškai išsenka. Kitąryt pabudęs suvokiate protą esant dar guvesnį ir

skvarbesnį. Pasibaigus darbo dienai jaučiate, kaip jūsų cerebrinėje sistemoje gausdamos cirkuliuoja visos nesąmonės, kurių ji prigeneravo su kaupu, kol buvo sutelkusi dėmesį į konvejerio liniją ar viršininko įsakymus. Paskambinate bendradarbiui ir springdami juoku išpasakojate visas burleskas, kurias sukurpė jūsų protas jums konfrontuojant su bosu. Kitą vakarą paskambinate visiems pažįstamiems ir išpasakojate visus žinomus anekdotus, kad daugiau neaušintumėte dėl jų burnos. Ir kai pabusite kitą rytą, protas kunkuliuos naujais, dar išradingesniais ir ekstravagantiškesniais scenarijais.

Aktyvus organizmas neeikvoja savo energijos kaip papuola – emocijos nukreipia jos sroves reikiamais kanalais. Euforija ir kankynė, juslingumas ir susižavėjimas įstumia organizmą į pačią pasaulio tirštynę. Emocija objektą ar įvykį izoliuoja ir sutelkia į jį visą dėmesį – t.y. jį dramatizuoja. Ji nubraukia tai, ką Virginia Woolf vadino mūsų gyvenimo vata, laiko tempimu, kuomet, atliekant privalomus dalykus, mūsų akys būna apsiblaususios, o širdys prislopusios. Emocija įrėmina, apkarpo, žvelgia į šį objektą ar įvykį iš nuotolio arba itin stambiais planais, žvelgia netikėtu kampu ar pro pravertų durų plyšį, į jo atvaizdą tvenkinio ar veidrodžio paviršiuje, migloje ar sutemų šešėliuose. Emocinė energija pakrauna šį objektą ar įvykį ir jis ima švytėti bei žėrėti, murkti bei staugti. Aktyvi emocijų jėga verčia mus vaidinti ekspromtu improvizuojamame meilės romane, komedijoje, tragedijoje, kosminiame ar merkantiliškame epe, melodramoje ar seriale.

Tiktai paklūstantieji kietai sveiko proto disciplinai juoką ir ašaras suvokia reaktyviai: juoką – kaip palengvėjimą, o ašaras – kaip panišką reakciją į nesėkmę, vietinį racijos ir tvarkos sistemos gedimą. Linksmumas yra aktyvus: jusliam organizmui šauna mintis kirsti įprastas teleologines vėžes, išprovokuojant

pramoninio miesto kruopščios mašinerijos mulišką ir asilišką kietakaktiškumą. Kakadu prabunda prieš aušrą, išskleidžia savo nuostabias plunksnas, atlieka salto, apsisukdama aplink šaką, įvelia į garsų pamėgdžiojimo dvikovą kitą kakadu ir nusprendžia išsiaiškinti, kiek naujų garsų sugebės atskleisti per pusvalandinę klykavimo iškrovą. Po valandos ji nutūps kapteleti iš lėkštės kelių grūdelių ir gurkštelėti lašą vandens. Nežiūrint Aristotelio katarsio ir Freudo kateksio teorijų, emocijų proveržis jas ne išeikvoja, bet eskaluoja. Susitikę du draugai juokiasi, juokėsi jau tada, kai dar tik laukė susitikimo, ir išlaiko bei dar labiau suintensyvina šį kunkuliuojantį gyvybingumą, išjuokdami boso ir gydytojo nurodymus, o kritines situacijas darbe ir krizes namuose perteikdami kaip farsus, iškraipydami išmintingas maksimas, pačias logiškiausias kasdienių pokalbių formules.

Mes užgniaužiame juoką, išvydę žaismingą pavasario peizažą, mirguliuojantį skubančiomis skruzdėmis, ropojančiais vikšrais, plasnojančiais paukščiais, šokančių ir milijardus sėklų vėjuose barstančių gėlių „eikvojimo manija", ir trokštame pažinti. Vadiname tai „surimtėjimu" – šį norą pažinti viską, viską, kas susiję su gyvosios gamtos rūšimis, iš kurių du šimtai devyniasdešimt tūkstančių yra vabalai, viską apie kosmosą, viską apie Dievą. Noras pažinti viską rimtas, nes tai noras tapti viskuo. Mes nugyvename visą gyvenimą, stengdamiesi viską išsiaiškinti apie vieną vienintelę vabalų rūšį, o galiausiai tai baigiasi tuo, jog mums kyla daugiau klausimų nei pačioje pradžioje. Mūsų sistema aprėpia viską, kas pavaldu pirminių kosminių dėsnių sąvadui ar pirminei generatyvinei priežasčiai, ir šie dėsniai ar ši priežastis stumia mus į visišką sumaištį. Sumaišties pripažinimas įgauna silpnąją išraiškos formą – bailiaširdišką niaurumą ir stipriąją formą – linksmumą. Troškimo pažinti viską rimtumas baigiasi kvatojimu, prieš akis iškilus lenktynių

vaizdui – tarp noro pažinti viską, idant taptum viskuo, ir džokerio, kuris yra mirtis.

Palaiminimai yra jėgos, kurias ant nuotrupų, mįslių ir baisingų atsitikimų užlieja juokas, žinąs savo galią išvinguriuoti bei rasti kelią ir matąs, kaip nuo jo energijos daiktai žaižaruoja, spindi ir svirduliuoja. Tėvas yra palaiminimas savo sūnui – ne dėl apvaizdiško rūpesčio, atidedant santaupas sūnaus mokslui, gyvybės draudimui ir pasitikėjimo fondui, bet dėl širdingo juoko, kuris išsiunčia jaunuolį visą vasarą lenktyniniu motociklu rūkti Vakarų greitkeliais; juoko, kuris išprovokuos sūnaus juoką, šiam juokiantis iš visų būsimų audrų, padavėjų apvaliais užpakaliukais ir kalėjime praleistų naktų per artimiausius mėnesius. Mąstytojas, kuris suvokia rankomis, o jo rankos skirtos palaiminimui, mato, kaip iš malonės tarpsta kregždės ir pelėdos, pelkynai ir tundra. Palaiminimas yra viso ekologinio sąmoningumo pradžia ir pabaiga.

Po bejėgiškos kūdikystės ašaros daugiau nebėra reakcija į mūsų gerai apgalvotų planų žlugimą, randus paliekančias klaidas. Tai nėra reakcija į skausmą, kurio bijome: mūsų protas, daugiau neuždarytas lopšio narve, išmoko išvengti kasdieninės miesto dozės: užkrėsto maisto, toksinais užteršto oro bei vandens ir automobilių avarijų. Stipriame, aktyviame juslingume skausmas įkuria juodą ugnį, kuri nuramina virpančius žvilgsnį ir ranką, užjaučiamai ištiestą visiems kenčiantiems. Širdgėla ir rauda yra aktyvūs būdai, kuriais atsiveriame kitų skausmui ir mirčiai, ir jeigu galime sielotis ir raudoti dėl savęs, tai todėl, kad esame atviri kitiems, besisielojantiems dėl mūsų ir savais būdais apverkiantiems mus. Širdgėla ir sielvartas atsiveria virš mūsų tvarkingų būstų ir žemiau jų, virš iškilių aukštumų ir baisingų gelmių, kur regime veidus žmonių, badaujančių Sahelyje ir nuskendusių dėl ciklonų Bangladeše, girdime

iš užnuodytų padangių krentant kolibrius, savo ašaromis laistome žibuoklę ant įkaitusio asfalto. Taip verkia drąsa ir stiprybė.

Gabrielis García Márquezas pasakoja apie atokų pajūrio kaimelį, stovintį tokioje vėjų pagairėje, kad sodai čia akmeniniai, o mirusiuosius tenka laidoti numetant nuo skardžių. Taigi vieną dieną jūra išplauna skenduolio lavoną. Kaimo gyventojai susiburia aplink ir pirmiausia nerimastingai susiskaičiuoja, ar tai ne saviškis. Pradėjus pamaldžiai mazgoti nuo numirėlio visus jį apraizgiusius jūros dumblius ir rankioti aplipusius vandenyno moliuskus, juos pribloškia tai, ką išvysta: milžiniškas ir galingas skenduolio sudėjimas, taurus stotas, tokio didingo grožio veidas, kad jie neįstengia atitraukti nuo jo akių netgi bluostui sudėti. Joks kaimiečių drabužis mirusiajam netinka, ir moterys imasi jam siūti naujus, puikius rūbus. Kitą dieną grįžta vyrai ir praneša, kad lavono nepasigedo nė vienas iš gretimų pajūrio kaimų gyventojų, ir kaimiečiai pajunta dėkingumą, nes dabar tai jų lavonas. Vyrai sulydo visą namuose rastą metalą ir nukala svarmenį, nugramzdinsiantį negyvėlį į bedugnę – taip giliai, kad žuvys negalėtų jo sudarkyti, kai jis vėl sugrįš į jūrą. Moterys patraukia į kalvas gėlių. Po vyrų suręsta šarvojimo pakyla jos sukloja įmantriai nupintų vainikų pievą. Jie suteikia jam Estebano vardą. Skaudu grąžinti jį į jūrą našlaičiu, todėl geriausius iš saviškių jie išrenka Estebano motina ir tėvu, o kiti tampa broliais, seserimis, tetomis ir pusbroliais. „Bekovodami dėl privilegijos nešti jį ant pečių stačiais šlaitais uolų papėdėje ir žvelgdami į savo skenduolio didybę ir grožį, vyrai ir moterys pirmą kartą suprato, kokios dykos jų gatvės, išdžiūvusios verandos, seklios svajonės... [Nuleidus jį į jūrą,] jiems nereikėjo žvelgti vienas į kitą, kad suprastų, jog dabar jie jau ne tokie, kaip

buvo, ir niekuomet tokie nebus. Tačiau taip pat žinojo ir tai, jog nuo šiol viskas pasikeis: jų namų durys praplatės, lubos paaukštės, o grindys sutvirtės, idant Estebano atminimas galėtų žengti visur, neatsitrenkdamas į sijas, ir kad ateityje niekas daugiau nedrįstų šnabždėtis: „Ajajai, dičkis besmegenis galiausiai pasimirė, gražusis kvailelis galiausiai pasimirė", mat jie nusprendė nudažyti savo namų fasadus linksmomis spalvomis, kad Estebano atminimas išliktų amžiams; nusprendė lenkti nugarą dieną naktį ir iškasti šaltinius tarp akmenų bei apsodinti gėlėmis skardžius, kad ateityje didžiųjų garlaivių keleiviai pabustų auštant dusdami nuo sodo kvapų atviroje jūroje, o kapitonas turėtų nusileisti nuo tiltelio, tviskėdamas paradine uniforma, su savo astroliabija ir šiaurine žvaigžde, su juosta medalių, gautų už narsą kare, ir, rodydamas į rožių iškyšulį horizonte, keturiolika skirtingų kalbų pasakytų: „Pažvelkit štai ten, kur vėjas toks tykus, jog užmigo sodų rėžiuose, kur saulė tokia skaisti, jog saulėgrąžos nežino, į kurią pusę gręžtis. Taip, štai ten – Estebano kaimas."[1]

Nėra tokios gilios širdgėlos, kuri nesilietų svaidydama prakeiksmus. Prakeiksmai – tai ne bejėgio reakcija į aklus nelaimių smūgius; tai širdgėlos jėgos, kurios žino galinčios suvaryti piktą valią atgal į jos irštvą. Susidūrę akis į akį, matote, kaip jūsų prakeiksmų jėga sudrebina prakeikiamojo savitvardą. Gyvenimas patvirtina: kaip žvaigždžių šėlsmo pasekmės per milijonus šviesmečių nusidriekia tuščiame kosmose, taip prakeiksmų proveržių pasekmės nusidriekia per atstumą ir laiką. Mūsų prakeiksmai yra varomoji determinizmo džagernautų jėga, nustumianti nekaltuosius atgal į pilkąją zoną, kur dėl nieko nesiderama ir niekam nepritariama. Mūsų prakeiksmai apsiaučia engėją, turtuolį ir visus jo nešvariai susikrautus turtus – o šiame pasaulyje, kur kasdien dvokiančiuose miestų lūšnynuose

miršta keturiasdešimt tūkstančių trečiojo pasaulio vaikų, kur kas tris mėnesius pasikartoja Osvencimas, – visi turtai susikrauti nešvariai. Širdgėlos jėgos, prakeikiančios žmogišką ar kosminę piktadarystę, yra visų praeities bei dabarties pasaulio religijų ir etikos sistemų šaltinis.

Visa tai suvokiau vieną dieną Kenijoje, klausydamasis antropologės, papasakojusios man, kad didžioji kikujų kultūros, ritualų ir žinijos dalis pašvęsta prakeiksmams, kuriuos kikujai įžvelgia visose savo gyvenimo nesėkmėse, susekti ir iššifruoti ir jiems pasipriešinti. Koks keistas ir mums nesuvokiamas šis tikėjimas prakeiksmais, – tariau aš; šiuolaikiniame Vakarų pasaulyje mes kviečiame policiją, kad ši neutralizuotų agresorių, ar paprasčiausiai imamės priemonių, kad nereikėtų susidurti su žmonėmis, kurie mums gali linkėti pikto. Mūsų religija, atsakė ji, monoteizavo visas piktas akis ir pražūtingus užkalbėjimus, kuriuos jų kultūra įžvelgia visose gyvų esybių jėgose. Mūsų mokslas, tęsė ji, visus disfunkcinius seksualinio, psichosomatinio ar profesinio gyvenimo sutrikimus aiškina remdamasis mums sviestų piktavalių žodžių, dar ilgai persekiojančių mus po prakeikusiųjų mirties, galia: tėvo ištartu *Ne* ir motinos *Aš tavęs nemyliu*.

Nėra juoko be ašarų. Įvykiai, kurie mums kelia tik juoką, yra spektakliai, o kompanionai, su kuriais tik juokiamės, viso labo yra vaidmenų atlikėjai. Žmogus, kuris niekada neverkia ir niekada nesijuokia, gali tik kikenti, žvengti ir prunkšti. Širdgėla išsaugo mirusio vaiko ar didvyrio juoką ir kada nors šį juoką vėl išgirs. Širdgėla dėl nužudyto Tupaco Katario ar Che Guevaros pratrūksta juoku, kai jo kankinio krauju sutvirtinami paktai Andų aukštikalnėse ir uždegamos padegamosios bombos CŽV stovyklose. Nėra prakeiksmo be palaiminimo, ir kiekvienas palaiminimas yra likimas bei prakeiksmas. Įniršis prieš bjaurius

senius, siurbčiojančius viskį ir rūkančius cigarus korporacijų tarybų kabinetuose, išteisina įtūžusius lūšnynų paauglius. Himalajų viršūnių didybė – tai ir pūgos bei sniego griūtys.

Bet jam, išsekusiam ir išsitiesusiam mūšio lauke, kur patirta tiek daug smurtingų ir prieštaringų emocijų, galiausiai ateina laikas apsispręsti dėl paliaubų ir derybų. Sugniaužęs kumščius, jis su siaubu atsitraukia nuo miegančios moters savo lovoje. Jis susumuoja savo išteklius, suskaičiuoja žaizdas ir sielvartaudamas klausia: į kurią pusę? Į kurią pusę? Jam reikalingas arbitras. Galų gale, klausia jis pirmo pasitaikiusio Kissingerio, ji juk nėra pati gražiausia moteris pasaulyje? Kiek dar tokių pat protingų, tokių pat sąmojingų ir tokių pat gundančių? Ar aš nekuriu melodramų iš pačių paprasčiausių jos ydų, nebarstau druskos ant žaizdų, kurias paliko jos kelių grašių vertės plakikliai? Vilionės ir nuoskaudos yra suskirstomos į skirtingas stovyklas, apžvelgiamos iš perspektyvos, nustatomos jų proporcijos. Viskas įjungiama į kontekstą: ji nei deivė, nei demonė, o asistuojanti universiteto profesorė. Šitai mes vadiname objektyvumu. Ne juoktis, ne verkti, ne laiminti, ne prakeikti, o suprasti, kaip sakė Spinoza. Suprasti reiškia atlikti identifikavimo, išmatavimo ir koordinavimo darbą, susidūrus su prisiplėštu turtu, patekusiu į sugniuždytos ir išretėjusios armijos rankas.

Šis harmonizuojantis žinojimas ateina po emocinio išsekimo ir nesuteikia giedrios ramybės. Jis neskatina vertinimo – tai sistemingas nuvertinimo procesas. Tai nėra refleksijų išdava – jo varomoji jėga yra nuolat užplūstantis apmaudas ir pagieža.

Išvarginti tiekos kvailysčių ir saviplakos, imatės skaičiuoti savo akcijas. Nusprendžiate nustatyti savo poreikius bei

norus ir identifikuojate save kaip poreikių bei norų rinkinį. Nepasitenkinimas tuo ar kitu nubrėžia skiriamąją liniją tarp stokų ir tuštumų. Jūs nusprendžiate nustatyti iniciatyvas ir įgyti įgūdžius, reikalingus jūsų poreikiams ir norams įgyvendinti. Pasitenkinimas yra baigtumo ir pakankamumo jausmas, kunkuliuojantis virš asimiliuoto turinio. Nepasitenkinimas ir pasitenkinimas – tai reaktyvūs jausmai, jėgos, prarandančios savo galią.

Asimiliuotas turinys neutralizuoja nerimastingą norą, ir išpurtęs pasitenkinimas pakreipia gyvenimo vagą vidun, imdamas naudoti gyvybines jėgas, kad išsaugotų šį sotumą. Jausdamas pagiežą neramumams ir jį naikinančiam laikui, pasitenkinimas pagimdo tvaraus turinio ir visuminės satisfakcijos vaizdinius, laimės vaizdinius. Šie vaizdiniai yra jo idėjos ir idealai, palyginti su kuriais, įvykiai, užgimstantys ir ištirpstantys laiko upėje – tekančioje iš būties į nebūtį, – nieko nereiškia. Tas sukalbamumas, su kuriuo malonumas prisitaiko prie to, kas jam duodama, yra melagingumo jėga. Išpurtusios nuo pasitenkinimo akys mato kitų juoką, ašaras ir prakeiksmus jau nykstančius nebūtyje. Pasitenkinimas tampa pažeidžiamas.

Silpno juslingumo reakcija į frustracijas ir agresijos aktus – mėšlungiški traukuliai. Kai reikia atsitiesti po išorinės jėgos smūgio, paaiškėja, kad jautri substancija yra nelaiminga, susigūžusi savyje ir verda savo sultyse. Ji siekia susidoroti su įspūdžiu, kurį paliko agresyvus iš išorės smogtas smūgis, su uždelstu smūgio poveikiu ar vaizdiniu, o ne su pačiu agresoriumi, kuris jau seniai pasitraukė į šalį.

Pobūvyje išgirstate savo adresu paleistą kandžią ar žeminančią pastabą. Jeigu jūsų bendravimo įgūdžiai būtų išlavinti, šį smūgį būtumėte atrėmęs sąmojingai atsikirsdamas ir sukeldamas juoką. Jeigu jūsų bendravimo įgūdžiai būtų labai išlavinti, būtumėte pranokęs agresorių tokiu į miltus sumalančiu sąmoju-

mi, kad jis būtų neišlaikęs ir nusijuokęs pats iš savęs. Tačiau jūs tesugebėjote sumurmėti kažką visai nesąmojingo ir „fechtavimosi" meistras nusisuko ieškoti vertesnio varžovo. Jaučiatės sužeistas, pažemintas. Smūgis smogtas, agresorius pasitraukė, bet jausmas neišdyla. Suvokiate, kad nebegalite įsitraukti į sąmojingų išpuolių ir atkirčių erzelynę. Parėjęs namo ir negalėdamas užmigti, vis grįžtate prie žaizdos: liečiate, jaučiate ją, įsitikinate, kad skausmas nenyksta. Agresijos pėdsakuose išskiriate agresoriaus atvaizdą. Nesugebėję laiku atremti smūgio ar smogti atsakomąjį, jūs trenkiate į šį atvaizdą: niekinate, juodinate, plūstate kitą – ne jį patį, bet jo atvaizdą. Tai tęsiasi ištisas valandas, dienas. Kaip ilgai ir kokią stiprią pagiežą jaučiame, palyginti su pačiu skausmu, kurį sukėlė susidūrimas! Jūsų bejėgiškumas panaudoti agresyvią jėgą ir nusiskausminti užsitęsia dėl šio smurto kurstymo. Pagieža sukelia vaizdinius, kurie aptemdo dabartį ir iškreipia jūsų praeities prisiminimą. Pagieža yra pozityvi melagingumo jėga. Ši kerštinga jėga sekina jūsų aktyviąsias jėgas; per kitą pobūvį jūs stengsitės mažiau kristi į akis, mažiau pasitikėsite savimi, būsite pažeidžiamesnis, kai kas nors kitas bandys jūsų santūrumą: mėgins agresyviu sąmoju, į kurį jūs nesugebate atsakyti mikliu fechtuotojo dūriu. Jus ims laikyti įžeidžiu ir paniurusiu, o jūs pats manysite esąs civilizuotas ir jautrus. Užsibarikaduosite toje absurdiškoje padėtyje, kuri žinoma „savigarbos" vardu.

Patirdami skausmus, pavirstančius tulžimi, patirdami malonumus, tampančius reikalavimais, kūną padarome atvirą pažeidžiamumui, o savo tapatybės bruožams priskiriame skurdumą, priklausomumą ir nuolankumą. Reikalaujame, kad mus gintų ir teiktų mums malonumą. Prisiverčiame gyventi pagal įtemptą sveiko proto režimą; norime būti naudingi. Siūlomės, kad mumis pasinaudotų.

Pasitenkinimas ir pagieža savo daugžodžiavimu uždengė visą gamtą. Visi kiti gyvūnai ir augalai, savanos ir dykumos, vandenynai ir padangės yra sužymėti, išmatuoti, inventorizuoti pagal koordinates, kurias nubrėžė pasitenkinimo ir pagiežos geismai bei išsireikalavimai. Patenkintas protas visur mato savo koordinačių groteles. Pagiežinga širdis į pasaulį žiūri kaip į grėsmių, prieglobsčių ir atlygių kompleksą.

Juokas ir ašaros, laiminimas ir prakeikimas prasiveržia pro daiktų pakuotes bei etiketes, kurios paverčia mūsų aplinką kažkuo, ką pakanka tik permesti žvilgsniu ir praslysti paviršiumi. Šiomis jėgomis darome poveikį gamtai, kurią perskaitėme viso labo kaip pasaulio tekstą. Šios jėgos siekia tikrovės ir ją panaudoja.

Kokteilių vakarėlyje ar viengungių bare dairotės moters, kuri įkūnytų jūsų fantazijas apie merginą ar žmoną. Mėginate ją įvilioti ir įtaisyti savo lovoje, bute, užuovėjoje nuo šio pasaulio, vadinamoje „namais", kur ji taps jūsų priemone savikliovai kasdieniuose pokalbiuose: viskas, ką ji sakys, bus atsakas į jūsų žodžius, mintis ir fantazijas. Tačiau jūs nepažįstate moters tol, kol vieną dieną nepalaiminate visatos ir jos pačios, mat ji privertė jus kvatoti ir juoktis iš savęs; kol vieną dieną nepravirkdė jūsų ir neprakeikėte jos ir savęs, mat ji privertė jus raudoti taip, kaip niekada nesate raudojęs ir neraudotumėte, užsitvojęs plaktuku per pirštą ar praradęs visas investicijas.

Koks nutrūktgalviškas ir smarkus troškimas atverti akis ir susidurti su tuo, kas atsitiks, su tuo, kas yra! Filosofai tiesos siekimą traktuoja kaip įsilaužimą, daiktų išnarstymą dalimis, tabu, kuriais juos apsupo senovinė pagarba, pažeidimą. Tačiau siekti sąlyčio su realybe reiškia ne tik susidurti su aštriabriaunių daiktų pasipriešinimu, bet ir būti jų skaudinamam ir

sekinamam. Mes nežinotume, kas atsitiks, jei nebūtume pažinę kraštutinio malonumo, jei nebūtume pažinę kraštutinio skausmo! Taip yra todėl, kad jaučiame: vienintelis būdas sužinoti, ką sugebame, kas mums brangu, ko bijome – nerti stačia galva į nesaugumą, vienišumą, alkį bei šaltį, todėl paliekame namus ir keliaujame autostopu po šalį. Išvykstame gyventi į tokias vargingas vietas – Haitį, Boliviją, Brazilijos Salvadorą, Kongą ir Bangladešą, – kur kultūra sugriauta, o žmonės gyvena skurde, ligose ir desperacijoje, – nes būti vien tik saugiose ir patogiose vietose, namuose ar išsivysčiusiose šalyse reiškia praslysti realybės paviršiumi.

Egzistuoja ir vidinis realybės poreikis. Išėjus gyventi į kalnus, jus degins troškimas eiti visais takeliais, miegoti pavasario naktų lietuje ir žiemos sniege, įkopti į kiekvieną uolą. Kuomet pajusite jūros skonį, jus degins troškimas plaukti ir nardyti vandenynuose. Geismas nepatenkinamas pagarbiomis ir atidžiomis glamonėmis bei pašalinant įtampą; jam reikia kito, laukiniškesnio orgazmo: jis nori orgazmų lėktuvuose ir atogrąžų pelkėse, nori pančių ir botago smūgių. Jus vimdo persisotinę miestai, kultūros, gamta, paversti sumontuotais, įrėmintais ir papasakotais vaizdais elektroniniame vamzdyje; jūs norite įkopti į Maču Pikču, pradingti Rio barakuose ir Kalkutos lūšnynuose, užsikrėsti dizenterija Kabule ir utėlėmis Marakešo bordeliuose, ištisomis savaitėmis miegoti Amazonės atogrąžų miškuose ir slidinėti Antarktidoje.

Stiprios emocijos siekia to, kas nenuoseklu, nerišlu, prieštaringa, kas prieštarauja sveikam protui; jos pritaria tam, kas nenuspėjama, ko neįmanoma atlikti, kas neįveikiama, neįsivaizduojama.

Pakili nuotaika gamtoje visada siekia to, kas neturi jokių garantijų, siekia painiavos, ant nosies nukrentančios sėkmės ir

kas nepaaiškinama sveiku protu. Ji mėgaujasi bet kokiu nepriekaištingai veikiančios sistemos absurdu. Kiekviename pasijuokime iš pedantiškumo ar neveiksnumo slypi joneskiškas absurdo, įgyjančio kosminę ir metafizinę dimensijas, troškimas.

Ji mato, kad rankose nieko neturite, bet laikote atsegtą piniginę. Tada nutaiso šypseną ir klausia: „Daugiau nieko nenorėsite?“ – ne todėl, jog manytų jus už nugaros slepiant kokias prekes iš parduotuvės, bet kad rinkodaros specialistai užprogramavo jos protą manyti, jog parduotuvėje yra ir kitų prekių, kurias jūs galite nupirkti. Pažvelgiate į lauką, kur vasaros įkarštyje stovi jūsų neišjungtas motociklas: visi šie planai, skaičiavimai ir programavimai – kaip lauke juokiasi saulė! Mergina dirbtine šypsena ir kapitalizmo kompiuteriais užprogramuotu balsu atrodo tokia pat juokinga kaip lapė, įkinkyta į šunų kinkinį, – kaip jums visa tai patinka! „Taip, – sakote, – visai pamiršau apie *National Enquirer* ir *Wall Street Journal*!“

Palaiminimui skirtos rankos atveria vis platesnį glėbį, išsklaido vaivorykštę prieš kvailokas vikšro akis ir nurūkstančio motociklo dūmus ir vėl sustingsta actekų šventiko ant krauju permirkusios piramidės viršūnės gestu: jis plačiai ištiesia rankas į keturias visatos puses, kur viskas – tik nuotrupa, mįslė, baisinga atsitiktis.

Verksmas galiausiai nutyla – prasmenga išsekime, naujame sielvarte ar naujame džiaugsme. Tačiau bet kuris sielvartas, netgi menkiausias, yra nepaguodžiamas: netgi vos apsiplunksnavusio žvirbliuko, kurį radome negyvą po audros, niekas negali pakeisti. Kiekvienas sielvartas atsigręžia į visatą, valdomą savavališkų dievų, arba visatą, kur tragiškus dievus prikausto prie atokios uolos grifams draskyti.

Mūsų lokalizuotų piktadarysčių prakeiksmai, kai emocijų proveržis juos išstumia paviršiun, atveria juodą amžinos kankynės kiaurymę. Kvaitina prakeiksmus beriantis balsas, aidu atsimušantis į pragaro bedugnes.

Emocijose mes užsimirštame. Euforija negali švytėti tik mūsų viduje, pasitenkinimui kunkuliuojant virš turinio, uždaryto anapus užvertų mūsų kūno durų. Jūs sušunkate: „Kaip puikiai šįryt jaučiuosi!“ Tačiau kai atsigręžiate į savo jausmą, stengdamiesi jį išanalizuoti, pastebite, kaip be savo objekto ši euforija pamažėle ima nykti. Euforija persmelkia jūsų kūną iš pievelėje einančių ratelio saulės ir vėjo. Jūs nebesijaučiate netolydžia esybe, kurios varomoji jėga – poreikiai ir užduotys.

Euforija didėja, išskirdama figūras anapus mūsų – iššokantį krioklyje upėtakį, tukaną miško paklotėje, kobros raštais išmargintą papuošalą, švysčiojantį ant indės kulkšnies iš po sario. Visuma skyla į fragmentus; fragmentai dreifuoja ir susikerta it paslaptingi sėkmės ir negandos smūgiai. Anapus mūsų ši figūra tampa gaisro rizika ir atvirais šliuzo vartais, pro kuriuos plūsta visa chaotiška mūsų euforijos energija.

Kiekviena emocija yra ramsčių ir padargų numetimas į šalį, žemės išsprūdimas iš po kojų, apkvaitimas. Mes sakome „fall in love“; meilė – ne tik kažkas, kas mus ištinka ir nukrenta ant mūsų kažkur iš anapus, kažkas, ko neįmanoma gauti pagal užsakymą; ji pati yra nuopuolis. Ši erotinė aistra paverčia antrąjį kita būtybe – deive ar tigre, dievu ar vilku. Jeigu kūniška meilė – pats intensyviausias mums žinomas malonumas, taip yra todėl, jog niekada nesame taip pažeidžiami, kaip įsimylėję. Dusinančiame erotizmo karštyje suvokiame, ką reiškia draudimas pražudyti save, atsiduodant meilei. Mylėti – tai bučiniais ir glamonėmis, švelnumu ir kankinimais užlieti žmogų, su kuriuo

susitikome visai atsitiktinai, priverčiant šią esybę prarasti galvą šventoje ir demoniškoje dykroje, kur ši būtybė bus prarasta mums.

Mūsų kankynės ir džiūgavimai išsisemia, mūsų juokas ir ašaros išsenka, mūsų palaiminimai ir prakeiksmai nutolsta į ateities slėpinius ir praeities nutylėjimus. Mažų paukštelių, kuriuos plaka žiemos vėjai, palaiminimu ir baisingų dievybių rūstybės prakeikimu nesiekiame išsigelbėti – tai ir neišgelbsti. Žmogus, kuris stovėdamas prieš baudžiamąjį būrį juokiasi ar jį prakeikia, nei nugali mirtį, nei užsitikrina prisikėlimą. Juokas ir prakeiksmai, tariami tiesiai į veidą kankintojams, yra būdai išsikrauti ir numirti.

Kiekvienas teisingai besielgiantis išmoksta atitrūkti nuo savo veiksmo rezultatų. Kiekvienas teisingai besielgiantis gydytojas, kiekvienas mokslininkas, muzikas, mąstytojas, meilužis ir tėvas ar motina ima suvokti, kaip prisirišimas prie sėkmės griauna kiekvieną veiksmą. Štai šis vardas įrašytas į sėkmingųjų gretas ir klastingai žybsi, gundydamas valstybės vyrą ar gydytoją imtis veiksmų, kurie taps manipuliacijomis, o muziką, mokslininką ar mąstytoją – imtis pramogų verslo, propagandos ar ideologijos, meilužį ir tėvą ar motiną – pasijusti savininku.

Prieš patiriant nesėkmes ir sėkmes, sveikas instinktas paskatina gydytoją, mokslininką, muziką ar mąstytoją nesiimti veiksmų ir užsimiršti krentančių lapų lietuje rudens miškuose, saulės atokaitoje ant apnuogintų padrikų viršukalnių, atogrąžų vandenynų gelmėse, kur tau ranką apšviečia efemeriškas fosforescuojančio planktono švytėjimas. Užmarštis, sukelta mineralų ir jūros malonumų, nusėda mūsų kūne, suardo mintis, planus, vidinius proto plepėjimus ir sukelia jausmą, kad išsi-

skaidėme. Sveikas instinktas veda dar toliau: užmiršti visus vidinius tyrimus ir samprotavimus apie savo prigimtį, užmiršti visus mėginimus nužymėti vidinės tamsos ribas, atsisakyti visų pagundų įlieti šviesos į šią tamsą.

6

Pažeidimai

Įrodymas, kad figūros, kurias matau pro langą gatvėje, ne skrybėlėmis ir apsiaustais apdangstyti spyruokliniai robotai, yra faktas, jog įsiklausęs į garsus, kuriuos jie vartoja kaip intencionalius žodžius, aptinku juose rišlią prasmę. Savo įspūdį pasitikrinu paklausdamas kalbėtojo, ar jis tai turėjęs omeny. Bet kas, ištaręs rišlų žodžių junginį, o paskui – žodžių junginį, kuris siejasi su ankstesniuoju, man yra žmogus, kuris mąsto panašiai kaip aš.

Bet argi nereikia iš pradžių perprasti kitų žmonių mąstyseną, idant kalba išvis galėtų funkcionuoti? Žodžiai tebus viso labo tušti garsai, jei nemanysime, jog kažkas juos ištarė sąmoningai, – lygiai kaip žymės ant popieriaus liaujasi būti dėmėmis, o žymės ant uolų liaujasi būti erozijos pasekmėmis, kai imame laikyti, jog žymės yra intencionalios, ką nors kam nors įvardinančios.

> Žodžiai neigia ir meluoja. Kalba savo esme yra galia prieštarauti, taigi užuot teigę, kad kalba yra tai, iš ko atpažįstame protaujančias būtybes, ar ne geriau būtų teigti, jog kalba – tai puikus būdas sufalsifikuoti tai, ką galvoja kiti?

Kita žmogiška būtybe mes pripažįstame tą, su kuriuo galime kalbėtis; tuos, kurių šnekos nemokame ar negalime išmokti, laikome vapaliotojais ir barbarais. Tačiau pokalbis su žmogumi, kurio kalbą suprantam, nutrūksta, kuomet šis ima teigti tiesas, skelbiamas jo genties vado, protėvio ar dievybės.

Žmonijos istorijoje išaušo nauja diena, rašė Edmundas Husserlis, kai Atėnų vyrai, kalbėdami su kitataučiais, ėmė grįsti atėniečių papročius. Iki tol į svetimšalių klausimus „Kodėl jūs galvojate taip, kaip galvojate, ir elgiatės taip, kaip elgiatės?" būdavo atsakoma: „Nes mūsų tėvai, įkūrę mūsų klaną, tautą, miestą, išmokė mus taip elgtis. Nes taip prisakė mūsų dievai." Žmonės, pavadinti filosofais, pasiryžo atsakyti taip, kad atsakymai būtų priimtini tiems, kurių protėviai buvo kiti, kurie nepripažino atėniečių totemų, kad pagrindimas būtų priimtinas kiekvienam skvarbaus proto žmogui bet kurioje pasaulio vietoje. Pagrindimas ir reikalavimas pagrįsti – pagrįsti taip, kad tam pritartų bet kuris skvarbaus proto žmogus, – tokia praktika įveikia kalbos, tradicijų ir papročių ypatumus, kurie ne tik formuoja mūsų įgytų žinių išraišką, bet ir patį pasaulėvokos būdą. Šis naujas diskursas pagrindžia kiekvieną naują teiginį ir leidžia vertinti kiekvieną jo argumentą. Jis leidžia kiekvienam, apdovanotam įžvalga, tapti teisėju. Jis pažadina, anot Husserlio, žmonijos idėją – universalios žmonijos, racionalios žmonijos.

Tačiau moksliniam diskursui apimant vis platesnį temų, kurias jis pagrindžia, spektrą, argumentai, kuriais pagrindžiami teiginiai apie mikroskopinius ir makroskopinius esinius vis sudėtingėja ir proporcingai vis mažesnė jų dalis tampa prieinama eilinio mokslininko ar žmogaus iš gatvės diskursui. Laikome save racionaliais, kai galime argumentuotai pagrįsti nedidelę savo diskurso dalį, tačiau šis pagrindimas yra pagrindimas tik todėl, kad gali būti argumentuotas patvirtintais stebėjimais, dėsniais ir teorijomis, kurias, kaip tikimės, gali pateikti kiti. Mūsų racionalumo funkcija – išpeikti už atsilikimą, mitiškumą ir prasimanymus diskursą tų, kurie, mūsų nuomone, neatitinka tos nedidelės mūsų diskurso dalies, kurią galime argumentuotai pagrįsti – pagrįsti argu-

mentais, kurių pagrįstumu iš esmės pasikliaujame aklai. Mūsų racionalumas pasitelkia universalios žmonijos sampratą vien tam, kad iš jos pašalintų daugelį mūsų pašnekovų.

Kokia ekscentriška Hegelio mintis, jog susidūrę su kitais mes reikalaujame pripažinimo – pripažinti mūsų ego laisvę ir savimonę, patvirtinti, pažymėti ir pripažinti mūsų tapatybę!

Argi nėra atvirkščiai – kiti reikalauja, kad mes patvirtintume savo tapatybę? „Praėjusią savaitę sakei, kad ...“, „Betgi tu dabar augini vaiką...“, „Betgi tu ką tik pasakei...“, „Kaip sekasi rašyti disertaciją?“, „Sakei, kad myli mane...“ Mūsų pašnekovai ieško nuoseklumo, inteligibilumo tarp mūsų tęstinumo fazių ir būsenų. Jie ieško, kaip mūsų praeitį susieti su mūsų dabartimi, nori žinoti, kad mūsų ateitis bus tokia, kaip įsipareigojame savo pareiškimais.

Kai atsakome į šiuos reikalavimus, mūsų žodžiai yra nesuskaitoma daugybė padėčių ir pozų šio liudytojo akivaizdoje. „Taip, praėjusią savaitę sakiau, kad padarysiu, bet kai kas atsitiko ir privertė mane suvokti, kad mums nereikėtų to daryti.“ „Taip, aš dabar auginu vaiką, bet tai nereiškia, kad užmesiu kursinį darbą universitete.“ „Taip sakydamas, aš turėjau omeny...“

Kaip sunku, kaip nuobodu, kaip tuščia – išsaugoti visą šią tapatybę, visą šį nuoseklumą, visą šį pasirengimą abipusiam pripažinimui! Tiesą sakant, mes imame iš to šaipytis. „Ar praėjusią savaitę sakiau, kad padarysiu? Visai užmiršau.“ „Aha, dabar aš daktaras Sweeney. Tačiau anglų literatūroje gydytojai nelanko ligonių namuose ir dauguma mūsų pacientų jau nekvėpuoja.“ „Suprantama, sakiau, kad myliu tave – kitaip nebūtum parašiusi už mane semestro darbo.“

Moralė poliarizuoja mintis ir veiksmus, remdamasi gėrio ir blogio sąvokomis. Ji daro prielaidą, kad mes veikiame stengdamiesi išlaikyti, išsaugoti ar įgyti tai, ką laikome gėriu. Gėrybės, kaip mūsų veiksmų tikslai ir rezultatai, yra tvarios gėrybės. Jos turi išlikti bent tol, kol spėsime jas pasiekti ar užvaldyti. Taip pat jos turi padėti išsaugoti ir išlaikyti tuos, kurie jas įsigyja.

Moralė įpareigoja mus visas jėgas skirti šiam gėriui; kas imasi veiksmų, priverčia visus savo organus ir gebėjimus tarnauti vienam tikslui – siekti kažką įgyti. Veiksmo laukas susiaurėja ir sutelkia mūsų jėgas.

Pasaulio, žmogaus ar kitų būties bei prigimties ribų pažeidimas yra blogis. Nepagarba kėsinasi į kitų erdvę, pakeičia ar iššunkia jų prigimtį. Pagarba reiškia pagarbą kitų riboms, sienoms, kitų erdvei, vadinasi – ir jų prigimčiai. Morališkai geri poelgiai rodo aktyvią pagarbą kitiems, pasauliui ir sau patiems.

Kartais atrodo, kad žmonės atranda sau tinkamą formulę gyvenimo pradžioje ir šaltakraujiškai ją taiko iki pat mirties: jie būna širdingi, mieli, paslaugūs. Kiti ima taikyti sveiko proto metodiką: susidūrę su problema – nesvarbu, iškilusia jiems patiems ar kitiems, – jie įvertina problemas, apžvelgia alternatyvas, išrenka geriausią ir daugiau nebesuka sau galvos, netgi jei, kaip dažnai atsitinka, geriausias įmanomas sprendimas nepasiteisina. Argi dauguma žmonių, su kuriais bendraujame, nepatenka į šias dvi kategorijas – maloniųjų ir sveiko proto žmonių grupes? Viską subanalinantis, niveliuojantis gerumas. Lėkštas, pasitikintis savimi sveikas protas.

Teigiama, kad diskurso praktikoje pagarba kitam, jo nuoširdumui, sąžiningumui ir integralumo (*integrity*) gerbimas yra visa ko pagrindas. Manoma, jog pokalbis neįmanomas, jeigu, pirma, nelaikome, kad ką nors pasakydamas kitas žmogus

visybiškai nepanaudoja savo juslinių ir protinių galių matytiems ir patirtiems dalykams išsakyti, ir antra, jei iš to, ką jis pasakė, nemėginame nustatyti, kas yra teisinga. Neišsižadėdami savo liberalaus požiūrio, kad reikia rūpintis sunkia netekėjusių motinų ir ligotų imigrantų padėtimi, turime stengtis įžvelgti svarius konservatoriaus pateikiamus argumentus.

Atrodytų, jog pagarba, kuri užmezga pokalbį, tampa reali tik pokalbio pabaigoje, kai mes pradedame suprasti ne tik mūsų pašnekovo išsakytą informaciją, bet ir kalbėtojo biografiją, prioritetus ir kompetenciją.

Laikant šį pokalbio modelį moraliu ir altruistišku, jis praplečiamas konstruojant moralės formulę, taikytiną lytinei sueičiai. Smurtą ir skausmą būtina pašalinti. Į mus nukreipta jėga tampa smurtu, kai ji pažeidžia mūsų vidinę erdvę, kai ji pažeidžia mūsų integralumą ir tai, ką vadiname savo asmeniu. Mes gerbiame kito fizinį integralumą, gerbdami jo ar jos asmenį, ir tai išreiškiame parodydami pagarbą tam, ką jis ar ji sako. Lytinė sueitis turi vykti pagal skaidraus bendravimo taisykles, kuomet patvirtinamas kiekvieno integralumas.

Toks moralumas keblus dėl to, jog bendraudami mes patys nenorime, kad su mumis elgtųsi taip moraliai. Išvykome į Tibetą, norėdami pakylėti dvasią, o mus giliai sujaudino. Mes jau sugrįžome, bet galva dar sukasi, ir štai sutinkame kažkokį nepažįstamąjį, kuris, kaip tikimės, išbuvo ten ilgiau ir įžvelgė giliau nei mes. Tariame jam: „Nuvykau į Potalą, į gompas ir ėjau salių labirintais, prigrūstais milžiniškų, beveik vienodų auksu ir brangakmeniais inkrustuotų statulų, ėjau koridorių labirintais, kurių sienos ištapytos freskomis – painiais religinio turinio piešiniais, kurie kartojosi be galo be krašto; mačiau stupas, padengtas dviem tonom aukso; mačiau tūkstančius ritinėlių piešinių. Ir tai vadinama budiz-

mu, kuris moko: viskas, ką regime ir liečiame, tėra iliuzija, moko, jog tokių dalykų troškimas reiškia kančią, o palaima ateina visiškai išsivadavus nuo prisirišimo ne tik prie visų dalykų, kuriuos regime ir liečiame, bet ir prie šio pasaulio bei paties gyvenimo! Jaučiausi it Janas Husas Vatikano rūmuose." Jeigu mūsų pašnekovas manys, jog labai svarbu parodyti pagarbą mūsų sąžiningumui ir nuoširdumui, jeigu manys, jog mūsų žodžiuose yra tiesos, tuomet pokalbis mums neturės reikšmės. Mat ieškome ko nors, kas galėtų paprieštarauti ne tik mūsų žodžiams, bet ir tam, ką matėme, jautėme ir patyrėme. Ko nors, kas galėtų parodyti mums, kaip visiškai kitu aspektu pažvelgti į turtą, nesaikingus, bergždžius vienuolynų meno lobius ir tų, kurie laikomi budistais, gyvenimą. Ko nors, kas galėtų parodyti mūsų mąstymo kvailumą, kas išsiųstų mus atgal, idant išties įsižiūrėtume. Jeigu nerandame to konkrečiame asmenyje, tuomet ieškome knygose apie Tibetą.

Atsitinka ir taip, jog susiduriame su žmogumi, kuris ne tik parodo mūsų bukumą bei kvailumą ir išsiunčia atgal į vienuolyną geriau įsižiūrėti, bet atskleidžia ir savo paties nuoskaudas, pažeminimus ir žaizdas. Kuris parodo, kad po vienerių ar dešimties vienuolyne praleistų metų meno lobiai nualina, išsemia. Dabar, kai jis pabandė tapti vienu iš jų, palyginti savo ir jų jėgas bei pasiryžimą, vienuolių turto atsisakymas, pasitraukimas iš pasaulietinio gyvenimo, savęs išsižadėjimas tik sutrikdė ir supainiojo. Kai sutinkame tokį žmogų, pokalbis su juo galbūt ir neduoda mums naudos, nepadeda tam, kad intensyviau bendrautume su Tibetu ir vienuolynais. Tačiau pokalbis, kai kito žodžiuose neatpažįstame savęs, yra intensyvumo kulminacija, sūkurys ir juodoji skylė.

O kuo dar gali būti erotinis troškimas, jei ne troškimu patirti prievartą? Gosliame sąmyšyje jaučiamės ne tik sužeisti,

bet sukrėsti. Sužadintos smurtingos emocijos, kurios atskleidžia skausmo obsceniškumą, kurios išprovokuoja tokį impulsą, kurio nebegalima nukreipti į šalį arba kontroliuoti, jos taip pat leidžia pajusti rizikos, nėrimo į pavojaus zoną, jėgų antplūdžio netekties kaina džiugesį.

Argi ne iš nesąmonių ir nepadorumo – juoko ir erotinio jaudulio – mes veikiau atpažįstame nei pripažįstame vienas kitą, tampame vienas kitam skaidrūs? Ir argi ne šis skaidrumas pralenkia kalbos padiktuotą prielaidą, jog kreipiuosi į kažką, kieno mąstysena panaši į mano?

Bet kuris besijuokiantis mums atrodo saviškis – netgi jei nesuprantame, iš ko jis ar ji juokiasi, nesuprantame, kas jiems pasirodė juokinga. Prie besijuokiančio žmogaus mus traukia pirmapradžio juslingumo akstinas. Žmonių tarpusavio traukos priežastis nėra baimės ir atsargumo paakinta sąjunga, siekiant bendrai gintis ir bendradarbiauti.

Jūsų rankinis bagažas – dvigubas popierinis produktų maišelis, į kurį įgrūstas dar ir senas bliuzonas. Esate Sendajaus oro uoste, apsivilkęs nunešiotais ir susiglamžiusiais drabužiais, kokius dažnai dėvi amerikiečiai ilgose kelionėse, netgi jei skrenda į kitas šalis. Tik vakar Tokijo metro buvo paleistos zarino dujos. Pastebite, kaip kai kurie japonai nužvelgia jus slapčia ir atsargiai. Visos vietos užimtos; prasibraunate į patį salės galą ir atsisėdate, atsirėmę į sieną ir stengdamiesi tapti nematomu. Salėje pasirodo budistų dvasininkas – paprastas juodos ir baltos spalvos apdaras ir sandalai dvelkia tvirtu pasitikėjimu savimi, nepriekaištinga švara. Atrodo, kad jo romus elgesys sutelktas į laikui nepavaldžius dalykus. Nepastebėjęs jis užkliūna už jūsų ištiestos kojos, suklumpa, įsikimba į šalimais stovintį žmogų, bet tuo metu iš po jo apdarų iškrenta du *Chivas Regal* viskio buteliai, sudūžta į grindis ir aptaško jus alkoholio

purslais. Dužimas ir dar labiau – pasklidęs kvapas toks neįprastas oro uosto laukiamojoje salėje, jog aplinkinius sukausto siaubas. Ir tada pratrūksta juokas, tolydžio garsėjantis, mat visi vienas po kito stojasi pasižiūrėti, kas čia vyksta. Susitikus akims, juokas prityla ir pratrūksta, prityla ir vėl pratrūksta. Jūs pats ir šventikas taip pat nusijuokiate, susidūrus žvilgsniams.

Kiekvieno individo juokas dabar reiškia ne malonumą, patyrus kažką nelaukto, netikėto, bet malonumą dėl to, kad oro uoste išnyko sienos tarp nepažįstamųjų, jų drabužių ir šarvų, malonumą, matant akivaizdų aplinkinių pasitenkinimą. Tai leidžia užmiršti juoką išlaisvinusį objektą ar įvykį, ir išjudina intensyvų bendravimą.

Jeigu dvasininkas būtų suklupęs ir sudaužęs paslėptus *Chivas Regal* butelius tualete, tai nebūtų jo prajuokinę. Kebli situacija virsta klounada, graužatis – džiugesiu, kai visi mes vienas kito atžvilgiu tampame skaidrūs. O be priežasties juoku išsiliejusi energija netgi dvasininkui leidžia pajusti paaugliška nerūpestingumą, nepaisant to, ką žadėjo *Chivas Regal* buteliai. Visi, užsikrėtę juoku, jį jaučia kaip vidinės energijos perteklių – nepaisant naktinio nuovargio, naujų, apsaugos sumetimais taikomų suvaržymų, kurie paveiks jų ir jūsų gyvenimus. Kaip aiškiai šis energijos perteklius jaučiamas ir matomas po dešimties minučių, kai paskelbus skrydį visi čiumpa savo krepšius ir pašoka su paauglišku užsidegimu!

Erotinis jaudulys sužadinamas kontaktuojant, o plinta kaip užkratas, nuo ko mes tampame skaidrūs vienas kitam. Karnavalinėse linksmybėse Salvadoro gatvėse geidulingai šoka nuogakrūtė moteris; įsmeigiame į ją karščiuojančias akis ir mus užlieja sąmokslininkiška banga, suartinanti su aplinkiniais vyrais ir moterimis – baltaisiais ir juodaodžiais, paaugliais ir seniais. Pajuntame, kaip susijaudiname, kai šalia mūsų autobuse snūduriuojantis keleivis prisišlieja šilta šlaunimi, ir kokie

abejingi esame šiltai vinilinei autobuso sėdynei. Piko valandą stovint sausakimšame metro vagone užlieja jaudulio banga, kai kažkieno pirštai vos juntamai perbraukia mūsų šlaunį. Kad ir kokios lyties būtume, susijaudiname, kai, persisvėrę per stogo kraigą, kaimynų kieme išvystame, kaip pasitiesusi rankšluostį ant vasaros žolės moteris glamonėja save. Nors esame tradicinės orientacijos, jaučiame, kaip supulsuoja penis, kai, pažvelgę už uolų, paplūdimyje išvystame nuogą ir nuo erekcijos besiraitantį gelbėtoją. *Baltojoje knygoje* Jeanas Cocteau nupiešė penį sujaudinimo metu ir po piešiniu užrašė: „Vyro dalis, kuri niekada nemeluoja". Nesvarbu, ką sakytų išlavintas, disciplinuotas, padorus protas, standėjantis penis ir dėl priplūdusio kraujo, jaudulio ir malonumo tvinkčiojančios lytinės lūpos bei klitoris patvirtina: „Taip, man tai patinka; taip, jis ar ji yra mano tipo; taip, mane prie jo ar jos traukia."

Kalba ir visi bendriniai žodžiai nėra priemonė, kuria mano ego gali būti pripažintas vienybės ir unikalumo ašimi, tai nėra priemonė, kuria gali būti patvirtinta, pažymėta ir pripažinta mano ypatinga tapatybė. Ašaros ir aistringas atstūmimas – štai per ką patiriu savo skirtybę nuo kitų. Tačiau ašaros ir aistringas atstūmimas neišryškina teigiamų bruožų, kurie, mano manymu, atskiria ir išskiria mane iš kitų.

Kai sudega mano namai, kai netenku darbo, kai sužinau, kad investicijų planas, į kurį sukišau visas santaupas, tėra afera, mano apleistumo jausmas, išsiliejantis ašaromis, išreiškia tai, jog bus be galo sunku susigrąžinti šiuos dalykus. Nuostabu, jog kiti iškart supranta šias ašaras, o kartu su jomis ir tai, koks svarbus man buvo šis, tegu ir niekuo neišsiskiriantis, namas! Kai mane apima visiška neviltis, mat niekas – nei šeima, nei draugai, nei gydytojas – negali manęs suprasti, pajusti niūrią depresiją, suvokti, jog esu ant visiškos nevilties slenksčio, nors kalbu bendriniais, visiems suprantamais žodžiais, aš neišlaikau

ir pravirkstu: šios ašaros patvirtina ne unikalius bruožus, kuriais pozityviai skiriuosi nuo visų kitų, bet tai, jog man nesuvokiama, kaip kiti gali nesuvokti mano jausmų.

Juk veikiau aistromis nei diskursu mes reikalaujame, kad būtume atskirti, atrinkti ir išskirti iš kitų tarpo? Įsimylėję pamatome, kad tapome kito žmogaus nepaprasto ir išskirtinio prieraišumo objektu. Mėgaujamės žinodami, kad į mūsų principus, vertybes, rūpesčius rimtai žiūri bent jau vienas žmogus. Apsinuogindami kito žmogaus akivaizdoje, nusimetame uniformas, kategorijas, tvarumą, priežastis ir funkcijas, kuriomis apdangstyta mūsų egzistencija. Aš apsinuoginu prieš mylimąjį, o ji ar jis – prieš mane ir atveriu kitam savo stoto, savo nusėtos raupais, apgamais ir randais odos ypatingybę ir tiek daug kitų savo ypatingumo ir nepakeičiamumo ženklų.

Aistra siekia vidinio apsinuoginimo. Mūsų savęs suvokimas, savigarba, kurią formuoja funkcijų vykdymas mechanistinėje ir socialinėje aplinkoje, įvairiais konfrontacijos, bendradarbiavimo veiksmais ir reikalavimais palaikomas mūsų orumas – viskas išnyksta; savojo ego nebelaikome vertinimų, sprendimų ir iniciatyvų centru. Jeigu iš šio abipusio atsivėrimo aš pasiimsiu ką nors, į ką galėsiu atsiremti mums išsiskyrus, – jei, tarkim, paimsiu savo tikrovės ir vertės pojūtį, ši tikrovė ir vertė taps juokingos. Kaip juokingai atrodo žmogus, tvirtinantis: „Betgi ji man įrodė, kad aš – pats svarbiausias žmogus šiame pasaulyje!"

Nutrūkus intymaus bendravimo galimybei – dėl mirties, išsiskyrimo ar nesusipratimo, – suvokiame, kad tai, kas buvo pastatyta ant kortos, yra neapibrėžiama, neapčiuopiama. Šis išsiskyrimas įsisąmoninamas ne protu, bet rauda: neartikuliuoti sielvarto šūksniai laikosi įsikibę bendravimo pabaigos akimirkos ir niekada neišsipildžiusių lūkesčių. Raudodamas suvokiu: mes taip ir neturėjome to, ką praradau dėl šios mirties, išsiskyrimo ar nesusipratimo. Būdamas vienišas ir apleistas, jaučiu, kaip

amžiams išnyko tai, ko mūsų kartu praleistos savaitės, mėnesiai, metai nesugebėjo paversti tikrove, ko neišryškino ir nepaaiškino numatymas, planavimas ir projektavimas – ką aistra nuspėjo esant viso labo progos ir sėkmės praraja.

Tiesą sakant, argi faktas, jog pastebėtais savo teigiamais bruožais pats sau nesugebėjau įrodyti esąs išskirtinis ir vertingas, negundo manęs išvysti tai kito žmogaus prieraišume? Ir nejau neatsitinka taip, kad imu tvirtinti ir viešinti savo paskirą egzistenciją kitų sąskaita? Paskiros egzistencijos turėjimo pojūtis pats savaime gali būti piktavališkas ir pražūtingas.

Paskiros egzistencijos turėjimo, verksmo kruvinomis ašaromis ir erotinio atstūmimo pojūtis neįtikėtino ir nepakeičiamo „aš“ negali traktuoti kaip gėrybės. Tuo labiau kaip fundamentalios gėrybės, kurios siekiu diskursu ir aistra. Esu prisirišęs prie savosios, neįtikėtinos ir nepakeičiamos egzistencijos, tačiau ar prisirišćiau, jei nebūčiau toks tikras, kad lygiai taip pat galiu iš jos pasijuokti? Švelniai pasišaipydamas iš savo nerangumo ir nemokšiškumo siaučiant paauglystės hormonų audroms, kvatodamas iš savo melodramatiškų meilės istorijų, prisirišu prie jų ir savęs paties.

Mes juokiamės iš „froidiškų prasitarimų“, kai kas nors lepteli tai, ko neketino sakyti; mūsų įsitikinimu, tai, ką jis ištarė, atspindi jo tikrąsias mintis ir jausmus. Mes juokiamės, kai mažas kačiukas, žaisdamas su kamuoliu, apsiverčia kūlio; manomės ką tik akies krašteliu žvilgtelėję į tikrąją gyvūnėlio – šio konkretaus gyvūnėlio – prigimtį. Mes juokiamės iš žmonių, kurių kūnai kerėpliški ir nevalyvi, į kurių gyvenimą negalima žiūrėti rimtai, kurių darbas ar karjera tėra kažkoks pokštas ir kurie mirė dėl kažkokio mašinerijos, gamtos ar savo pačių išlikimo programos gedimų. Kad ir koks esu nelaimingas, mylimajam mane palikus ir išėjus pas kitą, kuo aiškiausiai suvokiu, kaip juokinga buvo manyti, kad manyje glūdėjo kažkas tokio unikalaus, jog užsitar-

navau neeilinį ir išskirtinį prieraišumą. Per savo medaus mėnesį Šv. Jono saloje Karibuose virš kaimo užeigos pamatėme iškabą: „Esi čia vienas su uraganais ir pagiriomis už dviejų tūkstančių mylių nuo išpuikimo.“ Ką dar galime daryti, kas daugiau mums belieka, jei ne juoktis, kai susiduriame akis į akį su savo gimimo neįtikimumu, su absurdiškai nevalyva mirtimi, prie kurios visi keliaujame, su bjauriu lavonu, į kurį galiausiai pavirs mūsų į padanges iškelta ir neprilygstama būtis? Ir visai nereikia, kad šis juokas iš savojo „aš“, iš to „aš“ keliamų reikalavimų, iš gimimo ir mirties būtų ironiškas ar kartus. Šis juokas gali būti toks pat lengvabūdiškas, kaip juokas, kurį sukelia išmoninga vabalo maldininko ar adatžuvės anatomija, pompastiškas kamanės atkaklumas, krokodiliuko gimimas.

Žiūrint į savo besijuokiančius atvaizdus, mus apima erotinis svaigulys. Kaip geidulingai mus traukia veidrodyje atsispindinti mūsų pačių burna, kai ji plačiai pražiota ir matosi drėgnas goslus liežuvis! Stovėdami prie veidrodžio, matome, kaip virpa mūsų kojos, o pilvas spazmuoja iš juoko, ir neišgalėdami susilaikyti imame glostyti jį, braukyti aukštyn žemyn per šlaunis, griūname į lovą. Bordelių lubose ir sienose aplink lovą įtaisomi veidrodžiai, kad matytume, kaip keistai, nesuvaldomai išsikraipo bei rangosi mūsų kūnas, ir negalėtume užgniaužti juoko – būtent šis juokas, o ne paprasčiausias genitalijų vaizdas nustums mus į orgazmo užmarštį ir anonimiškumą.

Be to, argi pokalbis ne tada užsimezga, kai liaujamės į save žiūrėti rimtai? Argi mūsų pasisveikinimas su draugu, santechniku ar uošviu neprasideda nuo to, jog paleidžiame storžievišką juokelį ar smagiai pasišaipome iš jo išvaizdos arba iš to, kuo patys tuo metu esame užsiėmę. Sutikę Jamaikos *reggae* muzikantus, brazilų *capoeira* kovotojus, haitiečių vudu išpažinėjus ar kurio nors mūsų – baltųjų – proto mitologijos sektoriaus specialistus, norėdami prajuokinti, visų pirma vartojame kalbą.

Mums reikalingi žodžiai, kad nusijuoktume, o juokas generuoja žodžius – žodžius, kurie įvardina ir leidžia pasidalinti, t.y. konsekruoti, dalykus, kurie sugriauna pasitikėjimą savimi, mus sutrikdo ir sujaukia, taip pat įvykius, kurie tampa ne nušvitimu, bet nudžiugimu. Į lingvistikos, traktuojančios žodžius kaip diskriminatorius, kurių funkcija – atriboti ir kontrastuoti, akiratį toks žodžių vartojimas nepatenka. Kalba, kaip bet kuri kita tikrovė, remiasi pozityviais esiniais, laikydama pagrindu žodžius, kurie apšviečia ir konsekruoja. Žodžiai ne tik vienus esinius atskiria nuo kitų juos atribodami ir priešpastatydami, – jų intonacijose ir akcentuose girdėti praeivių, paukščių, medžių, automobilių ir peizažo aidas. Jų vidinis ritmas ir rezonansas perimamas iš apatiškai nusidriekusio vasaros peizažo, slapaus ir melancholiško viduramžių miestelio, beribės dykumos po vakaro dangumi.

Žodžiai niekada nėra tinkami tobulai nusakyti savo turinius; jie tarsi armijos uniformos, į kurias įspraudžiami nerangūs paaugliški pašauktinių kūnai. Tačiau nebūna ir pernelyg paprastų žodžių; jie kunkuliuote kunkuliuoja aliuzijomis ir dviprasmybėmis, tarp jų vidinių ritmų ir rezonansų vyksta pavojingi susidūrimai. Taigi todėl galima tikėtis, kad žodžiai atskleis keblumą ir painiavą įvardinant dalykus – šių dalykų pretenzingumą ir komizmą.

Kokie mes skaidrūs, kai juokiamės, ir kokios suprantamos mūsų ašaros! Mes dalijamės liūdesiu. Gedėjimas nereiškia, kad mūsų psichė, negalėdama ištverti mylimojo netekties ar draugo mirties, užsidaro savyje, idant savo atmintyje išsaugotų prarastą žmogų. Daugelis mūsų pirmą kartą gedulą išgyvenome vaikystėje: dėl voverės ar paukštelio, kurį radome ant miško tako, – būtybės, kurios visai nebuvo mūsų atmintyje. Skausmas ir rauda atveria tuštumą, kurią palieka ši netektis ar mirtis. Kaip lengvai šią tuštumą pastebi kitų akys, kupinos atjautos!

Žengdami tolyn gyvenimo ir brandos keliu, apverkiame mylimųjų netektį ir draugų mirtį. Taip pat sielojamės dėl žuvusių avarijose ar ligos sužalotų talentingų jaunų žmonių, kurių niekada nesame sutikę; sielojamės dėl tolimuose kraštuose gyvenančių jaunų ir senų didvyrių, kurie iškyla iš niekur ir krenta dėl kilnaus bei nuo pat pradžių pasmerkto reikalo. Išties būtent skausmas dėl šių didvyrių leidžia mums išgyventi netektį ir mirtį tų, kuriuos pažinojome.

Kaip juokas generuoja žodžius – žodžius, kurie pašventina, ir žodžius, kurie laimina, – taip rauda generuoja žodžius, užtraukiančius nelaimę, žodžius, prakeikiančius žmogiškas ir kosmines piktadarystes.

Savyje bendražmogiškumą atpažįstame toli gražu ne per diskursą, kuris reikalauja pagrįsti ir pagrindžia tai, ką matėme ar padarėme, ir argumentuoja patį pagrindimą. Jeigu užmezgame pokalbį su nepažįstamuoju, tai visų pirma todėl, kad jį ar ją laikome žmogumi, su kuriuo kartu galėtume juoktis ar gedėti. Anksčiau nei pasigirsta žodžiai, kurie suteikia informaciją, kuriais vadovaujama ir įsakoma, susiduriame su žodžiais, kurie kalba ir už tuos, kurių dabar negirdėjome, ir už tuos, kuriuos girdėjome, – nusako tai, dėl ko mes juokiamės ir raudame, ką laiminame ir prakeikiame. Mūsų kalbą poliarizuoja didingi dalykai – netikėtai savo palaima užklumpantys įvykiai bei nuo mūsų valios nepriklausantys atsitikimai – ir nelemti dalykai.

Iš juoko ir ašarų, palaiminimų ir prakeiksmų kyla pirminiai veiksmingi kalbos žodžiai – vertę nusakantys terminai. *Puikus, gražus, stiprus, sveikas, skanus, laukinis* – štai apie ką sukasi visi mūsų pokalbiai. Vertinamieji terminai nėra etiketės, kuriose įrašyti stebėjimai, matuoklio gradacijos ar palyginimai. Jų reikšmė išryškėja ne lyginamuosiuose sakiniuose, o šūksniuose: „Koks aš sveikas!“, „Koks aš stiprus!“, „Koks aš laimingas!“, „Koks aš gražus!“, „Kaip gera gyventi!“ Ištariame šiuos

žodžius, kadangi taip jaučiamės, o sakydami juos garsiai pasijuntame dar geriau. Yra žmonių, kuriems visiškai svetimas pozityvus sveikatos suvokimas, kuriems sveikata reiškia viso labo ligos nebuvimą, kurie laiko save sveikais tik tada, kai po kasmetinio sveikatos patikrinimo gydytojas pasako, jog nerasta jokių išplitusių svetimkūnių, ir testai rodo, kad visos gyvybinės organizmo funkcijos atitinka statistinį vidurkį. Yra žmonių, kuriems sveikata turi sodrią ir spinduliuojančią reikšmę, kuriems ji turi savo nepriklausomą vertę – kalbame apie vyrus, kurie užbėga laiptais, išėję iš sporto salės, kur liejo devynis prakaitus stiprindami raumenis, apie moteris, kurios atostogų metu išsirengia keliauti per Andus, apie ūgtelėjusius berniūkščius Patagonijos rančose, suvaldančius jaunus rodeo bulius. Vertinamieji terminai nėra formos, kurios praneša ir klasifikuoja; tai jėgos – gražūs žodžiai priverčia nušvisti žmogų, kuriam jie skirti, ir suteikia geradario aurą juos ištarusiam, kilnūs žodžiai sukilnina, sveiki žodžiai įkvepia gyvybingumo, stiprūs žodžiai sutvirtina; bjaurūs žodžiai suteršia, vergiški žodžiai nuplėšia garbę juos ištarusiam, silpni žodžiai atima jėgas ir nualina, ligoti žodžiai užkrečia. Vertinamieji terminai sukoncentruoja mūsų pernelyg gausią energiją; šią energiją nukreipiame į išorę rankomis, kurios mums duotos laiminti ir prakeikti iš visos širdies. Ištarę „Koks aš laimingas!“, savo laimės paliekame pasveikintam praeiviui, medžiams ir debesims, gėlių puokštėje, kurią pastatome ant lakuoto stalo biure.

Argi ne todėl, jog nepažįstamąjį priimame kaip žmogų, su kuriuo galėtume kartu juoktis ir gedėti, aptardami absurdiškus ir širdį draskančius dalykus, manome, kad mūsų surastus ar sukurptus argumentus pripažins visi, su kuriais kalbame?

Rasti bendrą sąlyčio tašką nereiškia protu suvokti jo ar jos tapatybę ir gerbti jo ar jos ribas ir vidinę erdvę. Nepažįstamąjį mes sutinkame šūksniu „Sveikas, žmogau!“ Vibruojančia šių

žodžių intonacija pasveikinamas individualus žmogus – ne vaikas, studentas ar padavėjas, o žmogus. Į nepažįstamą žmogų kreipiamės ir atsakome jo ar jos kalbos žodžiais ir stiliumi. Mes perimame besikreipiančiojo į mus toną, jo ar jos balsas ima aidėti mūsų pačių balse. Mes „pagauname" šiame tone skubą, klaiką, paniką, džiugesį ar nuostabą. Į jauno žmogaus desperatišką toną atsakyti sėslaus gyvenimo padiktuotu rėksmingu ir įkyriu tonu, reiškia atsiliepti neigiamai į toną anksčiau, nei atsisakysime tikrai suprasti, kas mums sakoma – kitaip sakant, reiškia, kad jam atsakome neigiamai.

Į mane besikreipiančiojo tonas rodo ne pagarbą, bet prasiskverbia į mano vidinę erdvę. Jo tariami garsai atsiduria manyje, mano kūnas tampa jo kūnu. Įkvepiamas ir iškvepiamas oras, judantys feromonai, hormonų ritmikos pajautimas, mano ir jo alsavimas susimaišo mus supančiame ore.

Į mus sveikinantį žmogų atkreipiame dėmesį ne dėl to, kad reikalautume patvirtinti, pažymėti ir pripažinti mūsų tapatybę! Atsakyti mus sveikinančiam – tai atsiriboti nuo savo rūpesčių bei minčių ir atsiverti šiam žmogui. Atsiverti klausimams ir įvertinimui. Paprasčiausias atsakymas į jo pasveikinimą reiškia, kad pripažįstame jo teises į save. Kaskart užmezgę pokalbį atsiveriame ir leidžiamės, kad mus pakeistų ir išsemtų: išsemtų mūsų įsitikinimus, viltis, atsiminimus.

Susirinkę draugėn kalbamės apie asmenis, kuriuos matėme ar girdėjome, o gal girdėjome apie juos kalbant, apie tuos, kurie pasižymi išskirtine sveikata, ištaigiu grožiu, kaitinančiu erotizmu, bravūra. Be to, kaip tik su šiais žmonėmis kalbamės, kai susirenkame būrin. Kalbėdami su tėvu apie jo nutrūktgalvį ir begėdį sūnų, pažadiname jo paties prisiminimus apie akiplėšišką jaunystę; priemiesčio rajone kalbėdamosi su kaimynėmis apie sireną, kurią matėme naktiniame klube, nuėjusios ten pasilinksminti su draugėmis, pažadiname jose žavias ir gundančias moteris.

Tiesa gimsta pokalbyje, bendrame juoke, draugystėje ir erotiškume. Tačiau kiti žmonės nėra viso labo kitos perspektyvos, kitos pažiūros, kitų duomenų perteikėjai. Kaip beprotiška ir smarku pasiryžti plačiai atmerkti akis ir stoti į akistatą to, kas atsitiks, kas yra tarp jų! Būtent sąlyčio su šiuo beprotišku ir smarkiu ryžtu ir ieškome aplinkiniuose. Mes nesuprastume, kas mums nutiks tarp jų, jei atsiverdami tam, kas nutiks, kas yra, nebūtume pažinę aukščiausio malonumo, jei nebūtume pažinę giliausio skausmo!

Štai kodėl taip dažnai labiausiai sujaudina, sunkiausiai išdyla iš atminties pokalbiai su nepažįstamaisiais, žmonėmis iš kitos šalies, kitokio amžiaus, kurių mes niekada anksčiau nebuvome matę ir daugiau niekada nematysime. Trokštame pabendrauti su mažiausiai panašiais į save; mūsų svarbiausių pokalbių pašnekovai – prostitutės, nusikaltėliai, duobkasiai. Trokštame išsilaisvinti iš savo pačių kiaukuto.

Tiktai gatvės vaikigalis galėjo išdrįsti užkalbinti Edsoną Cordeiro po jo koncerto San Paule; tik sena kaimietė galėjo išdrįsti pasišnekėti su *subcommandante* Marcosu. Jeigu mes užsimanytume juos prakalbinti, turėtume būti veržlūs kaip jaunimas, įžūlūs ir begėdiški kaip ta senutė, nusprendusi, jog būdama tokio amžiaus gali daryti ką panorėjusi.

Norėdami, kad mūsų bendravimas su tais, kurie mus žavi, būtų paveikus, turime prasiskverbti pro jų integralumą, prigimtį, nepriklausomumą, autonomiškumą – sužeisti juos. Pažeisdamas šį mūsų psichofizinį integralumą, bendravimas įtraukia į tokį sūkurį, kai nebepaisoma pasekmių. Pats savaime bendravimas nėra „gėris". Jis eliminuoja bet kokį rūpinimąsi artimiausia ateitimi. Jis eliminuoja bet kokį rūpinimąsi savais interesais. Taigi mus traukia prie visų, kurie stoja į akistatą su tuo, kas nutiks, kas yra, ir kurie kenčia.

7

Nekaltybė

Gimstate Reno miesto ligoninėje; gimstate dulkinoje bevardžių Rio de Žaneiro priemiesčio lūšnynų trobelėje. Jūsų egzistencija absoliučiai neįtikima! O viskas prasidėjo nuo atsitiktinės vienos moters pažinties su vienu vyru – atsitiktinumas lėmė, jog ji patiko vienam iš dviejų su puse milijardo planetos vyrų, o jis patiko jai, jie nusimetė drabužius ir susiporavo, o paskui vėl sėkmingam atsitiktinumui lėmus *štai tas* spermatozoidas iš dviejų šimtų milijonų, kelis kartus išmestų į jos vaginą, sutiko šį kiaušinėlį ir jį apvaisino. Mažiausias pokytis bet kuriame šio milijonais atsitiktinių susidūrimų nukloto kelio vingyje, – ir būtumėt gimęs ne jūs, o kas nors kitas.

Teigiama, kad Visatoje esančių atominių dalelių skaičius lygus dešimčiai, pakeltam septyniasdešimt šeštuoju laipsniu. O galimų žmogaus DNR molekulės kombinacijų skaičius prilygsta dešimčiai, pakeltam 2 400 000 000 laipsniu. Tapsmo jumis šansai yra dešimt, pakeltas 2 400 000 000 laipsniu. Prieš nutinkant visiems šiems įvykiams, buvo nepaprastai maža tikimybė, kad gimsiąs žmogus būsite jūs.

Jeigu atsigręšite į laiką iki savo gimimo, išvysite prarają, kurioje jūsų nėra nė pėdsako, kur jūs niekur neužprogramuotas, jūsų proegzistencijos nematyti net iš principo. Žemiau jūsų, už jūsų nėra nieko, kas jus numatytų, jūsų reikalautų ar jaustų jūsų poreikį. O už savęs jaučiate šią dykybę. Gimėte ir pasirodėte šiame pasaulyje kaip žaltvykslė, plevenanti virš visų pasaulio tarpusavio sąsajų ir krumpliaračių. Atsidūrę pasaulio determinizmo jūsų atžvilgiu akivaizdoje negalite atsikratyti jausmo, kurį

kelia jūsų vidinis nerealumas. Jums atrodo, kad paprasčiausiai plūduriuojate ir atsimušę atšokate nuo pasaulio sąsajų ir krumpliaračių. Jūs – abejotina galia be praeities, užgimusi iš dykybės ir savo egzistavimu neigianti šią dykybę. Jūsų plika egzistencija kažkuo neįtikėtinai didvyriška. Jus pačius suvilioja šis didvyriškumas, atsitiktinai iškilęs iš dykybės. Štai todėl jumyse kaskart kažkas susivokia, kažkas pagreitėja, išgirdus apie didvyrišką poelgį.

Jūsų gimimas Reno ligoninėje, dulkinoje bevardžių lūšnynų trobelėje, – koks tai pritrenkiantis stebuklas! Koks stebuklas yra naujagimis, naujas gimimas! Ir kokia nekaltybė! Koks lengvas jūsų gimimas, neapsunkęs nuo praeities, už kurią privalo atsakyti, svorio! Praeityje su visais jos nusikaltimais, visais smurto protrūkiais ir piktadarystėmis nėra ničnieko, susijusio su jumis.

Atmerkiate akis. Viskas nauja! Jus užlieja milžiniškas baltos šviesos tvanas; kur nebuvo nieko, dabar staiga šis regėjimas, šie begaliniai peizažai, šios neaprėpiamos padangės!

Kartais sakome, kad naujagimis pabudo pasauliui, kad jo pradėjimo akimirką kiaušinėlio cheminėje medžiagoje nubudo gyvybė. Tai nereiškia, kad gyvybės būta prieš gimimą, tačiau ji miegojusi. Šis posakis veikiau atspindi giliai mumyse slypinčią pajautą, kad nubudimas – tai gimimas. Skaisti sąmonė, kuomet ryte prabundama šviesos užlietame miegamajame, yra nekalta ir nauja tarytum ką tik iš kiaušinio išsiritęs liepsnelės paukštytis.

Viskas yra dabartis – be praeities ir ateities. Prabudimo metu nutrūksta miegas, kuriame nėra sąmonės; tuščia erdvė, kurioje tęsėsi būvis be sąmonės, išsisklaido kaip dūmas ir mūsų akys nepamato, kur ji išnyksta. Šaltis, tamsa ir nakties drėgmė pranyksta be pėdsakų. Atmerkiame akis ir iškart pasineriame į šviesą, švytinčius daiktų paviršius ir raibuliuojančius horizontus, besidriekiančius nuo mūsų. Atsibundame šilumoje, ore,

rezonanse, o mūsų atramos mastai driekiasi po kojom iki begalybės. Elementai visada yra ir nepaliauja artintis. Vakarykštė ir ką tik praėjusios minutės šviesa jau visiškai išnyko; šioje šviesoje nebeliko nė jų likučių. Šviesa tokia visaapimanti, kad užgožia savo pačios ateities horizontus. Ji čia – neatidėdama nieko rytdienai, be jokių garantijų, esanti čia be jokio atlygio ir iš malonės.

Prabudę pakylame, pastebėdami pažįstamus modelius ir bendras apybraižas namie, gamtoje ir darbo vietoje. Panirus į tęstinumus ir pasikartojimus, budrumo būsena išlieka vangi ir apsnūdusi, tarsi apgirtus. Tačiau dienai bėgant išsiblaivome ir prabundame tuzinus, šimtus kartų. Viena yra pastebėti daiktus, vietovės orientyrus, kai judame pro šalį ir mūsų žvilgsnis prabėgomis nuslysta jų paviršiumi. Ir visai kas kita – prabusti dėl jų. Skaitant verandoje prabusti dėl saulės spindulių jūroje čirpiančio kolibrio; prabusti dėl senų verandos turėklų medžio rievių, tokių paslaptingų kaip kokia seniai išnykusio roplio fosilija.

Ateinančiojo tam, kad praeitų, impulsas neišjudina prabudimo jėgos; prabudimas – tai šuolis iš šio impulso. Nepasirodymų seka naktį – arba pasirodymų kontinuumas dieną – pertraukiama. Įvyksta trūkis, lūžis ir dėl žiojėjančios spragos praeitis tampa nepasiekiama. Jėga, reikalinga šiam trūkiui, yra tai, ką Friedrichas Nietzsche pavadino aktyvios užmaršties galia – galia ištrinti iš atminties ką tik išgyventus potyrius. Prabudimas ateina tarsi iš niekur. Papurtome galvą ir apsižvalgome, kur esame.

Prabudimas yra šuolis, neslegiamas praeities, kuri kaltina dabartį ir reikalauja kompensacijos iš ateities; šuolis iš sąžinės priekaištų bei apmaudo girtumo. Prabudimas yra pradžia. Tai išeities taškas. Mes pagyvėjame; atgyjame dėl laumžirgio, verandos turėklų rievių rašto. Prabudimas yra gimimas.

Prabudimas kupinas džiaugsmo. Šį džiaugsmą gali suteikti prabudimo nekaltumas, aktyvus atotrūkis nuo praeities. Kaip gera būti gyvam! Kokia gaivi tyla! Koks tykus rytas! Koks aštrus kvapas! Kiekviename džiaugsme slypi prabudimas.

Džiaugsmas yra tikras. Džiaugsmas yra pozityvus tvirtinimas ir savęs teigimas – negalime netikėti savo džiaugsmu. Negalime netikėti džiaugsmo nutviekstais vaizdiniais. Mat džiaugsmas plačiai atveria akis ir leidžia pažvelgti ne tik į šiltus ir nušviestus paviršius, bet ir į šešėlius; džiaugsmas suteikia tvirtybės atverti akis ir pažvelgti į viską, ko neįmanoma numatyti ar suprasti.

Prabudimas yra išdidus ir viltingas. Tęstinumo pertrauktis leidžia, sutelkus visas dabarties jėgas, daryti šuolį į tai, kas mūsų laukia. Tai įžiebia viltį, lūkestį to, ko sveiku protu nesitikėtume.

Tęstinumo pertrauktis, praeities ištrynimas – nekaltybė – taip pat leidžia užgimti išdidumui. Vyrai linkę manyti, kad veiksniais tampama sulaukus biologinės brandos ir prisikaupus jos gyvybės syvų; tai jiems leidžia tikėti, kad jie atitinka savo prigimtį. Moterys linkusios manyti, jog jų prigimtis – tai natūrali biologinių procesų sankaupa. Tačiau tiesa ta, jog berniuko tapsmo vyru istorija yra virtinės nesėkmių, keblių situacijų, kastracijų istorija! Kaip greitai moteris pamiršta savo mergaitišką neišmanymą! Nė vienas mūsų negalėtų patirti nė vienos kūniškos laimės akimirkos, nė vienos pasididžiavimo savo gyvūnišku seksualumu ir prigimtimi akimirkos, jei viską atsimintume, jei neturėtume galios užmiršti. Prisiminimai, kuriuose jus lyginu su praėjusios nakties, praėjusio mėnesio moterimi ar penkiolikmete iš mano pirmosios meilės vasaros, visada gali apkartinti orgazmo ekstazę. Mūsų veiksmai, kurie bučinius ir glamones paverčia priemone savo abejonėms parodyti, o malonumą – kompensacija už stresus ir graužatį, patirtą per

prabėgusią dieną ar metus, sumenkina mylimojo buvimo mūsų glėbyje reikšmę. Jėga pamiršti melancholišką nuoskaudų virtinę – kiekvieno iš mūsų istoriją – yra didi galia, kuri mums leidžia mylėtis šiąnakt taip, tarsi niekad anksčiau nebūtume mylėjęsi, mylėtis šiąnakt taip, tarsi daugiau niekada nieko nesutiksime, tai ekstazė, skelbianti: aš gimiau tam, kad būčiau čia, tavo glėbyje – dabar galiu ir numirti.

Taip, prabudimas gali mus sustabdyti ir nutildyti, sustingdydamas judesių tęstinumą ir impulsus. Norėdami prabusti dėl miške ar padangėse skraidančių paukščių, nutraukiame visus savo veiksmus ir virstame medžiais bei kauburiais ant žolėtos kalvos. Šioje paralyžiaus būsenoje jauduliai virpčioja mūsų juslingumu tarsi paukščiai giesmininkai, šokinėjantys nuo šakelės ant šakelės medžių lajose, džiugesio verpetai sukasi mumyse tarsi fregatos, sklendžiančios virš bangų ir kertančios audros debesis. Norėdami aplankyti koralų žuvis, pamirštame savo stačią laikyseną ir visus išvystytus gebėjimus čiupti bei manipuliuoti ir leidžiamės nešami bangų.

Prabudimas taip pat gali paskatinti veikti. Tai, ką iš esmės laikome savo veiksmais, nėra paprasta reguliacija, siekiant kompensuoti tai, kas praeina ir išnyksta – įkvėpimas, kompensuojantis iškvėpimą, žingsnis pirmyn, leidžiantis išlaikyti pusiausvyrą, kurią prarandame eidami, diena, kuri priverčia atlikti darbą, prilygstantį vakarykščiam. Pradžią mūsų veiksmams duoda mumyse vykstančių biologinių, fiziologinių operacijų, o taip pat darbo dienos tolydumo pertrauktys.

Dėl istorijos filosofijos, nesvarbu, reakcingos ar radikalios, veiksmo yra matoma pasiekta vertybė, gėris, kuris yra predikatas, sukonstruotas kategorinėje pramonės, visuomenės ir kultūros sistemoje. Svarbiausioje veiksmo jėgoje įžvelgiama reikšmė, kuri paprastai vartojama tik semiotikos žodyne, semiotikos gramatikoje ir retorikoje. Varomojoje veiksmų jėgoje

įžvelgiamas įgūdžių ir įpročių impulsas. Veiksmas paaiškinamas besivystančia aplinka, kurioje viskas iš anksto socialu, reikšminga ir istoriška.

Tačiau mūsų veiksmai yra istorijos dialektikos tolydumo pertrūkis, pabudimas iš mieguistų kultūros semiotikos murmesių. Veiksmo energijos šuolio pradžia – įgūdžių ir įpročių tęstinumo trūkis. Kiekviena prabudimo akimirka yra grįžimas į jaunystę, grįžimas prie jaunystės įžūlumo, smarkumo ir akiplėšiškumo. Savo veiksmuose rasime linksmybių, savivalės ir vaikiško mėgavimosi. Veiksmo nekaltume slypi dalelė gašlumo, nedorumo.

Mūsų veiksmas nutraukia ryšį su praeitimi, su niauria nuoskaudų, pajungimų, pavergimų seka – iš vaikystės ir iš kolonijinio bei kapitalistinio išnaudojimo – ir tuomet mes pakylame kaip vyras ar moteris. Mūsų veiksmas nutraukia ryšį su dabartimi ir ateitimi, idant visas savo rūpesčio ir globos jėgas atiduotume senam medžiui, dėl pramonės ir urbanizacijos beišnykstančiai gyvūnų rūšiai, pirmykščiam juslingumui, išlikusiam sename Gvatemalos miestelyje.

Mano veiksmas prasideda tada, kai atsikeliu *dėl to, ką turiu padaryti*. Veiksmas pažadina manąjį „aš“.

Tai, ko aš noriu, pažadina mane tam, ką turiu padaryti. Turiu pririnkti malkų, išdarinėti ir nuskusti žuvis, jei noriu jas išsikepti. Turiu nusipirkti medienos, jei noriu pasistatyti namą. Turiu apdoroti štai šiuos matematinius duomenis, jei noriu sužinoti, kiek medienos privalau pirkti. Atlikdamas šiuos matematinius veiksmus, turiu laikytis skaičiavimo taisyklių.

Tačiau tai, ką turiu padaryti, gali susikirsti su tuo, ko trokštu ar ko reikia; tai gali atidėti arba trukdyti atlikti, ką noriu, trukdyti numaldyti alkį bei troškulį. Tai, kas turi būti padaryta, išaiškėja savaime; vartojant Immanuelio Kanto terminologiją, tai ne hipotetinis, o kategorinis imperatyvas.

Atsibundu mane supančios realybės, kuriai iškilo pavojus, esminiam poreikiui, arba esminei reikmei to, kurio egzistencijai reikia manęs. Būtinumas primeta, ką reikia padaryti. Svarbumas jį primeta man.

Argi jūsų veiksmai nėra nesuskaitoma būtent tokių atvejų virtinė? Senovės laidojimo rūsiai, kuriuos užkliudžiau, pradėjęs arti šį lauką, diktuoja, ką turiu daryti dabar. Vaikščiodamas po sekvojų giria, ant sausų lapų randu numestą dar smilkstančią nuorūką. Aš esu čia, ir tai, kas turi būti padaryti, turi būti padaryta nedelsiant. Tačiau šitai turiu padaryti kaip tik *aš*, kadangi aš tai galiu. Kiekvieną dieną bėgioju miške ir turiu jėgų, kurių neturi mane sustabdžiusi senukų pora, kad galėčiau išlaisvinti elnią, įstrigusį tarp medžio šakų patvinusioje upėje. Kažką ištiko mėšlungis ar panika ir jam gresia pavojus nuskęsti, o aš esu tas, kuris moka plaukti. Štai Maroke atsidūręs keliautojas, neapsisiautęs šiltais drabužiais artėjant nakties šalčiui, ir aš esu vienintelės kelyje pasirodžiusios mašinos vairuotojas.

Šokėja patraukia į studiją dirbti, nepaisydama visų kitų užduočių ir malonumų, kuriais galėtų pasimėgauti su kitais, pramogų, kurios blaško jos dėmesį pakeliui į darbą. Studijoje *tai, ką turiu padaryti šiandien*, jai aišku ir nepaneigiama. Aišku ir tai, kad ji privalo tapti šokėja – ne siekdama praturtėti ir išgarsėti, o todėl, kad šokis turi egzistuoti ir kad jos kūnas sutvertas šokiui. Paulis Gauguinas dėl savojo meno paliko šeimą. „Kitą mėnesį iškeliauju gyventi į Fatu-iva, Markizų salyno salą, kurioje iki šių laikų dar išliko kanibalizmas. Jaučiu, jog ten, visiškai civilizacijos nepaliestoje aplinkoje ir vienatvėje, dar kartą prieš mirtį manyje įsižiebs paskutinioji entuziazmo kibirkštis, pakurstysianti vaizduotę ir apvainikuosianti mano talentą."

Kiekvienas, užsiėmęs reikšmingu darbu, kuo aiškiausiai suvokia, *ką turi padaryti* – miesto ugniagesys ir išėjęs patik-

rinti savo teritorijos sausuoju metų laiku Himalajų miškų sargas, pensininkas, gyvenantis prie jūros, kur paukščius praryja išsiliejusi nafta, perujietis aimaras, prižiūrintis savos žemės lopinėlį ir lamų porą, paveldėtus iš tėvo.

Bet kas, nors vieną savaitgalį iškylavęs sekvojų miške, daugiau niekada jo neapleis. Jis rūpinsis sekvojomis iki gyvenimo pabaigos ir piktinsis kaskart, kai koks nors nupiepęs žmogelis pareikš, kad tai jo asmeninė nuosavybė ir jis ketinąs iškirsti dviejų su puse tūkstančio metų senumo medžius bei užsidirbti gražaus pinigo.

Tai, ką turiu padaryti, nulemia ne tik rezultatai, kurių pasiekiu savo įgūdžiais ir ištekliais. Privalau pasilikti su mirštančiu draugu, gydytojams ir seselėms daugiau negalint niekuo padėti. Per laidotuves tylos minute turiu pagerbti vaikus, kuriuos kitoje šalyje nušovė ginkluotas žudikas. Turiu sielvartauti dėl grobstomo miško.

Nusprendus daryti tai, ką noriu, paaiškėja, ką turiu daryti; prieš mane išsirikiavusios priemonės ir kliūtys veikia mano galimybes. Ko mes norime, nėra nulemta mūsų laisvos valios „tebūnie“. Kaip dažnai tai, ko mes norime, nulemia mokymas, įprotis, vaizduotės stoka ar miglotos pasąmoninės baimės! Kaip dažnai, manydami galį daryti, ką panorėję, jau bedarydami pastebime išgaravus visą malonumą! Kaip dažnai kažką darome viso labo norėdami prastumti laiką! Prastumti laiką, kol ateis draugas, kol apsnūsime ir galėsime gultis, kol prabėgs vasara, tam, kad išėję į pensiją nesėdėtume rankų sudėję. Argi ne tiesa, jog tai, ką noriu daryti, suvokiu vien tik supratęs, ką turiu daryti?

Koks švytėjimas sklinda iš žmogaus, darančio tai, ko jis iš tiesų nori! Vadovaudamas nardymo ekspedicijai ir pasitelkdamas visas žinias bei įgūdžius, reikalingus vairuojant motorinę valtį ir nardant, saugodamas ekspedicijos dalyvius nuo nelai-

mingų atsitikimų ir rodydamas jiems, kaip pamatyti vandenyno stebuklus, nardymo instruktorius suvokia, kad šis darbas yra tai, ką jis išties nori daryti. Moteris išgirsta savo širdyje dainą, kurią ji viena tegali išdainuoti, kurios pasaulis dar negirdėjo ir kurios neišgirs, jeigu ji nepadainuos. Vyras savo kūno paviršiuje ir gelmėse atpažįsta aistros mylėti, apiberti bučiniais ir apdovanoti glamonėmis nepažįstamuosius, gyvūnus, kalvas ir rūką perteklių, atranda aistrą, kurios niekad anksčiau nebuvo pajutęs besisukančios visatos karštyje, ir jis žino: jeigu neišlies šios aistros ir meilės, joks organizmas niekada to nepadarys. Atsisakiusi dosniai atlyginamo išlepusių turčių slaugymo namuose ir iškeitusi jį į rūpestį sužeistaisiais ir badaujančiaisiais pabėgėlių stovykloje, slaugė suvokia: ji dabar daro tai, ką išties nori daryti.

Pabudimas tam, *ką turiu padaryti* – tai emocijų jėgų, pakraunančių mūsų veiksmus, pabudimas. Jos iškyla ir sutrauko reikšmių voratinklius, kuriuos išraizgo ideologijos, išankstinės nuostatos ir pateisinimai. Visos pačios seniausios emocijos prabunda ir užgimsta naujai, tarsi istorijos nė nebūtų buvę. Mūsų vaiko mirties akivaizdoje gedėtojai susiburia į tragedijos chorą, tarsi niekad nė neegzistavo krikščioniška doktrina apie individo nemirtingumą ar pasaulietinė doktrina apie bet kokio mūsų rūšies individo biologinį nereikšmingumą. Atogrąžų miškų tankmėje pajuntame pirmykštes emocijas, kurias prieš milijoną metų jautė medžiokliai ir rinkėjai, susibūrę aplink gyvenvietės laužą, atlikdami ritualus ir šokdami. Kompiuterių programuotojui ir biuro vadybininkui nakčia sapnuojasi šventos ir demoniškos senovės mitų emocijos. Atlikdami pareigas pramoninėje, racionalizuotoje, korporacinėje visuomenėje, išgyvename nuožmias paskelbtųjų už įstatymo ribos ir banditų aistras.

Emocijos, kurias pažadina to, kas turi būti padaryta, svarba, būtinumas ir skubumas, suteikia mūsų veiksmams jaunystės ir

nekaltumo. Nepaisant Sokrato devizo *Neištirto gyvenimo neverta gyventi*, nepaisant to, jog Kierkegaardas meilę iškeitė į nesibaigiantį meilės intencijų ir motyvų tyrinėjimą, veiksmai, kylantys iš racionaliai pagrįstų intencijų ir vainikuojantys principų pagrįstumą, mums nekelia nei susižavėjimo, nei pasitikėjimo. Savo gyvybes patikime nardymo instruktoriams, kurių aiškiaregiška atida ir drąsa yra instinktyvūs. Niekas taip neklykia kaip drąsa, kurios nematome, bet kurią jaučiame dilgsinčią širdyje. Drąsa tokia skaidri, jog matydami ją kitame, girdime, kaip ta pati drąsa plaka mūsų krūtinėje. Atsiduodame kito globai ne todėl, jog priklausome nuo jo drąsos, bet dėl savo pačių drąsos antplūdžio. Žavimės ne dorybe, o prigimtimis, žmonėmis su giliai įsišaknijusiais instinktais. Nepatikime globoti savo vaikų motinai, kuri užsiima nesibaigiančia savo sąmoningų ir nesąmoningų motyvų psichoanalize, – netgi norėtume apsaugoti jos pačios vaikus. Pasikliaujame moterimi su auksine širdimi – ūkininke, skleidžiančia šilumą veršeliams, paršeliams, viščiukams; pasikliaujame senstančia prostitute, kuri nieko taip netrokšta, kaip išlieti savo švelnumą ir meilę; pasikliaujame moterimi iš senelių namų, stebinčia kitoje gatvės pusėje, parke, žaidžiančius vaikus ir besirūpinančia savo nukaršusia kate. Mūsų pasitikėjimas – tai ištvinstanti mumyse instinktyvi meilė, kuri supranta jos meilę.

Kaip keista suvokti, jog iš mūsų nereikalaujama nieko ekstraordinaraus! Kodėl sakoma, kad didvyriški ar itin gražūs poelgiai yra anapus privalomo ir reikalaujamo ribos? Kodėl sakoma, kad žvelgiant iš etinio taško tokie poelgiai būtų priimtini, prasmingi, kad tai būtų puiki mintis, tačiau to nereikalaujama? Kodėl nepaprastai žavimasi žmonėmis dėl poelgių, kurių neatlikus jų niekas nekaltintų?

Galimas daiktas, nuo kaltinimų susilaikome suvokdami, jog neverta, netgi žalinga suversti kaltę žmogui, nesugebėjusiam

atlikti kažko neįprasto, arba baimindamiesi, jog galbūt patys irgi būtume nesugebėję imtis tokių veiksmų. Tačiau mirtis dėl šlykščiai skausmingos ligos, kuri, tikėtina, mus gali užklupti, pareikalaus ne mažiau didvyriškumo kaip iš partizano mūšyje ar stovint prieš baudžiamąjį būrį; budėjimas prie mylimojo ar vaiko mirties patalo gali pareikalauti iš mūsų neįsivaizduojamos stiprybės ir pasiryžimo, kaip ir iš tų, kurie išvyksta į gelbėjimo operacijas ledynuose ar medikų misijas pabėgėlių stovyklose. O atėjus laikui, nors kiti tylės ir nepapriekaištaus nė vienu žodžiu, suprasime: didvyriškumas yra privalomas.[1]

Jeigu nesugebėsime pakilti ir susidoroti su tokiu įvykiu, vieną gražią dieną – mūsų mirties valandą, o galbūt anksčiau,– iš mūsų lūpų prasiverš priekaištas, netgi jei visą gyvenimą nugyvensime žiūrėdami, kad iš mūsų nebūtų pareikalauta nieko neįprasto, kad reaguojant į bet kokią situaciją pakaktų įprastinio padorumo. Nugyventi gyvenimą saugiai ir patogiai dirbant savo darbą, iki nustatytos ir apdairios ribos įtempiant galias, energiją ir jausmus – tai nudažyti gyvenimą vidine nykuma, kurios nepakeisi, kai senatvė negrąžinamai sumenkins šias galias, energiją ir jausmus. Nugyventi gyvenimą nė karto nepakilus kažkam ypatingam, kažkam kilnaus – tai pasmerkti save nelaimingam gyvenimui.

Poelgiai palieka jumyse tuštumą. Atsitiktinai atsidūrėte reikiamoj vietoj reikiamu laiku, dargi ištarėte reikiamus žodžius tam jaunuoliui, sugebėjote įsiūlyti pinigus už mokslą taip, kad neatsisakytų juos paimti. Kad tai būtų deramai padaryta, reikėjo ypatingo takto ir slaptumo, todėl bet koks paslapties skraistės atskleidimas dabar viską sugadintų. Šitai suvokia prostitutės, gerą širdį slėpdamos po šiurkščiais ir ciniškais žodžiais. Kitądien jaučiate tuštumą, jūsų kilnus žygdarbis rodosi veikiau našta nei šlovė, jo šlovė tikrai tampa našta,

nebelieka tvirtybę suteikiančių galių – viso labo pažabotos galios; jūs net nežinote, ar naujos galios – tikrosios galios – sugrįš, kai jų prireiks.

Savo gyvenimą gyvename šioje planetoje, tarp daiktų, kuriuos galime atskirti nuo visumos ir jais manipuliuoti; gyvename po dangaus skliautu. Dangus neturi paviršiaus, formos, vidinės struktūros, yra neapčiuopiamas. Danguje matome pačią aukščiausią atsitiktinumo karalystę. Dangus taip pat yra ir ryšys, jungiantis mus su visais, kas alsuoja po jo platybe, jungiantis mus su visais, kas gimsta ir gims po šiuo dangumi.

Atsitiktinumas sutelkia intelektą, argumentaciją, apskaičiuojantį intelektą, kuris, remdamasis buvusiais pasikartojimais, atpažįsta galimybes. Pasitaikiusi proga mus žavi, sustiprina valingumą. Imdamiesi veiksmų, kurie atidengia mus atsitiktinumams, džiugiai suvokiame, ką esame gavę atsitiktinai, kas patys esame visiškam atsitiktinumui lėmus. Valingumas, krypstantis atsitiktinumo link, yra tai, ką vadiname meile.

Meilė prabunda dėl aklo atsitiktinumo. Praeinančio, dusinančio moters kūno grožio akivaizdoje nuostaba susiduria su visišku neįtikimumu. Niekas taip neprieštarauja meilei, kaip kvotimas, kaip virpulys nežinios akivaizdoje, kaip troškimas, jog nepalankūs atsitiktinumai būtų eliminuoti.

Tuščiame danguje virš mūsų taip pat matome teroro karalystę, teroristinę mirtį, kuri smogia nesitaikydama, smogia, neatsižvelgdama, kaltas ar nekaltas, smogia bet kam, atsitiktinai pasipainiojusiam.

Drąsa neatsiejama nuo ryžto žmogaus, kuris akis į akį susidūrė su mirties artumu, kuris griebiasi visko, kas įmanoma, mobilizuodamas visus prieinamus išteklius. Kuomet nėra reikiamų išteklių, kuomet nėra jėgų, kuriomis galite pasikliauti, kai stovite po tuščiu teroristiniu dangumi, jumyse prasimuša bravūra.

Daugeliu atvejų prieš imantis veiksmų reikia nieko nesitikėti Revoliucija tampa įmanoma tada, kai surandama silpniausia despotiškos sistemos grandis, tačiau tam, kuris mano, jog technika ir valia valdyti užgrūdina kiekvieną mus kaustančių grandinių grandį, įmanomas tik maištas. Tironijos požemiuose kaliniai susijungia į sistemas ir svarbiausiu užsiėmimu paverčia fizinius pratimus. Kaimiečiams bėgant nuo jokiais vaistais nepagydomo maro, senutė verda valgį maro aukoms.

Bravūra nepaiso mirties, ją provokuoja ir meta jai iššūkį. Bravūroje esama vaikiškumo. Bravūra nukreipia žvilgsnį į dangų – kuris toks pat tuščias be jūsų buvimo kaip ir žemės paviršius bei gelmės prieš jums gimstant. Bravūrą augina jausmas, kurį suviliojo jūsų didvyriška egzistencija, atsitiktinai užgimusi dykybėje.

ไดมอนด์
ทาวเวอร์

8

Katastrofų laikas

Kaip keista, kad miršta Kalifornijos sekvojos, gyvenančios du tūkstančius penkis šimtus metų! Žaibas trenkė į kiekvieną jų nesuskaitomą daugybę kartų, negyvai išdegindamas šerdis, tačiau nenužudydamas. Mat niekas negalėjo sunaikinti sekvojos iki to laiko, kai žmogus išrado elektrinį pjūklą. Kai sekvojos miršta, – miršta sava mirtimi. Nuo pat pradžios jų sėklose buvo programa gyventi du su puse tūkstančio metų, o paskui numirti.

Egzistuoja tam tikra trukmė – gyvenimo tarpsnis, – būdingas visoms gyvoms esybėms. Kaskart, išvydę augalus ir gyvūnus, mes matome kūdikystę, jaunystę, brandą, senatvę ir mirtį.

Nuovoka, išsivysčiusi gyvose esybėse, nėra vien tik kitų daiktų regėjimas ir lytėjimas. Nuovoka neįmanoma be laiko nuovokos. Augalai neturi kitos išeities ir turi išgyventi viską, kas jiems tenka – lietų ir saulę, svilinantį karštį ir tornado, tačiau judėti galintys gyvūnai turi galimybę pabėgti. Jie jaučia baimę, jaučia savo pažeidžiamumą, jaučia mirties artumą. Besirūpinantys savo palikuonimis – lygiai kaip ir nesirūpinantys – jaučia savo ir savo atžalų kūdikystę. Savo ir kitose rūšyse jie mato kūdikystę, jaunystę, brandą, senatvę ir mirtį.

Šį biologinį laiką, būdingą jų prigimčiai, galima transformuoti į kai kurių organizmų darbo sferą. Darbas apibrėžia ir struktūruoja laiką.

Žmogiškasis primatas kai kuriuos dalykus – palaidą akmenį, šaką, vamzdinį raktą – išplėšia iš natūralios ar dirbtinės aplinkos. Su šiuo įrankiu jis atsiplėšia pats ir pakeičia savo regėjimo

lauką: nuo aplinkos tolygiai su savo kūnu – į tikslus ar rezultatus anapus jos. Jis mato ryšį tarp savo įrankio ir tikslų ar rezultatų – tarp priemonių ir baigmės, tarp priežasties ir pasekmės. Atskirų substancijų atpažinimams ir ryšio tarp priemonių bei baigmių, tarp priežasčių bei padarinių suvokimas yra racijos šerdis. Visi dirbantieji yra racionalūs.

Mes neįgyjame žinių staigiu vienkartiniu proto nušvitimu; žinoti – tai siekti, dirbti. Mes išsiaiškiname, kad šį nutašytą akmenį galima panaudoti pjaustymui ir kapojimui, o su tuo nuzulintu galima grūsti. Mes išsiaiškiname, kas yra geležis ir kas – siera, viena po kitos stebėdami jų reakcijas su įvairiomis medžiagomis. Supratę, kaip galime panaudoti nulaužtą šaką, nutašytą akmenį, kaulą ar plieninį peilį, suvokiame krentančių uolų, vandens srovės, medžių šaknų veikmę.

Dirbame, idant išlaikytume, apsaugotume ar įgytume tai, ką vertiname kaip gėrybę. Gėrybės prisideda prie to, jog jas įsigijusieji atjaunėtų ir būtų saugūs. Įgytas dalykas įgauna vertę tada, kai jis pažadėtas ateičiai, kai pats nepasiduoda laiko tėkmei ir padeda nepasiduoti mums, – kai yra tvarus.

Žmogiškasis primatas paverčia save įrankiu; jis įsijungia į darbo ir racijos sferą kaip priemonė, kurią galima panaudoti siekiant baigmės, kaip priežastis, iš kurios išplaukia padariniai. Į jį įsiskverbia priemonių ir numatomų rezultatų, priežasčių ir pasekmių tvarka. Jo protas tampa vieta, kur galūnės ir pojūčiai pajungiami tikslams, kur jo dabartinis sąmoningumas pajungiamas laukiamai ateičiai. Viskas, kas jo kūne – tvirtybė ir įgūdžiai – ir prote – atsiminimai – ateina ir praeina, dabar yra pajungiama būsimam laikui. Jo veikla, visos jo pastangos iškelia sąlygą – ateitis privalo turėti prasmę.

Dirbantysis išsaugo individualios tapatybės jausmą, įsivaizduodamas save ateityje. Tai, ką darau dabar, identifikuoju

sukonkretinęs, ką ketinu daryti. Tik rytojus suteikia prasmę tam, ką darau šiandien; tik rytojus įprasmina mane tokį, koks esu šiandien.

Dirbantysis kitus traktuoja kaip bendrininkus arba kliudytojus. Mūsų darbo erdvė, nors ir priklauso mums, neišvengiamai atsiduria apsuptyje – ją supa kitų, kuriais turime pasikliauti bent jau kaip atsitiktiniais bendrininkais, darbo erdvės. Nelyg įrankiai, šie bendrininkai atplėšti ir skirti rezultatams ir produktams, skirti ateičiai. Rezultatai ir produktai, dėl kurių jie dirba, bei ateitis suteikia jiems individualias tapatybes.

Apgaulingose kitų akyse, nenuoširdžiuose judesiuose pajuntame negandą, galinčią mus užgriūti dėl jų aplaidumo, piktavališkumo ar beprotystės, išskiriančią mus iš visų kitų. Mes atsiribojame nuo jų, o taip pat atsiribojame nuo savo ginklų, kuriuos galime nukreipti prieš juos. Tarp šių ginklų yra ir žodžiai; kiekvienas mūsų dar vaikystėje patyrė, jog kitus galima sužeisti žodžiais – dar skaudžiau nei lazdomis ar akmenimis. Tačiau taip pat apsijuosiame savo darbu it siena, kad ji sulaikytų jų smurtą.

Darbas praplečia, apriboja ir nustato laiko ribas. Ateitis aiškiai įvardijama kaip galimybių sfera, praeitis – kaip išteklių, saugomų mūsų patirtyje ir įgūdžiuose, sfera.

Darbas matuojamas pusės dienos veikla, dienos darbu. Saulės judėjimas dangumi ar rodyklės judėjimas ciferblato apskritimu gali būti žymimas valandomis, minutėmis, sekundėmis, nanosekundėmis. Ekvivalentumus bemaž galima keisti tarpusavyje: diena, kaipo diena, gali būti sukeista su kita diena, valanda – su kita valanda. Dėl šio išmatuojamų laiko segmentų ekvivalentiškumo ir sukeičiamumo įvykiai, nutinkantys šiuose laiko segmentuose, iš pat pradžių atrodo pasikartojantys, grįžtami ir atstatomi. Stebėti pasaulio laiką – tai suprasti, iki

kokios ribos dalykų seka gali būti reprodukuojama, varijuojama ir apgręžta.

Mirtis smogia. Mirtis netikėtai pakerta kolegą. Mirtis jo nesunaikina; kūnas išlieka ir užima lygiai tiek pat vietos kaip ir anksčiau. Tačiau mirtis smurtingai ir vienu ypu atkirto šio darbuotojo ateitį ir nuplėšė prasmes – ne tik nuo užduoties, kurią jis tvarkė mirties kirčio metu, bet retroaktyviai ir nuo viso darbo, atvedusio į šią užduotį. Mirtis smogia dabar, o šoko bangos iškart nuvilnija į šio gyvenimo ateitį bei sudrumsčia praeitį. Mirtis smogia, paversdama niekais instrumentą, kuriuo jis tapo darbo pasaulyje, paversdama niekais jo individualią tapatybę. Ji mirė dėl infekcijos, kurią pasigavo dirbdama greitojoje pagalboje. Jis nukrito nuo pastolių, suręstų prie jo įpusėto namo. Jos įpusėtos medicinos studijos, jo pusiau suręstas namas atrodo kaip intensyvios pastangos, kurių niekada nebūtų įdėta, jei kas būtų numatęs tokią atomazgą.

Mirus pažįstamam verkiame: negali būti, kad jis mirė. Mes vis kartojame: negaliu tuo patikėti.

Protu nesuvokiama, kad mano bendradarbis, kolega mirė; galvoti apie jį, apie tai, kuo jis buvo, reiškia galvoti apie jį kaip apie esybę, tapatinamą pagal funkciją, kurią jam suteikė iškeltų užduočių sfera ir laukusi ateitis. Kaskart, kai apie jį pagalvojame, neišvengiamai iškyla atvaizdas, pagalvojame apie jo vėlę, apie jo sielą, vis dar sprendžiančią jo problemas. Jei galvojame apie savo mirusią motiną ar mylimąją, galvojame, kaip ji žiūrėdavo į mus ar kalbėdavosi su mumis. Galvojame, kaip didžiuotųsi tėvas, matydamas mus teisės mokyklos baigimo ceremonijoje; kai, purtomi išdavystės ir gėdos traukulių, parduodame jo motociklą, norėdami sumokėti už kompiuterių programavimo kursus, vėl matome mirusį mylimąjį. Tačiau tebesitęsiančios

mirusiųjų egzistencijos pajautą taipogi lydi žinojimas, kad mirtis sunaikino jų ateitį ir užduotis. Mirusiojo vėlė ar siela, įgaunanti pavidalą mūsų mintyse – tai virpanti, svyruojanti vizija, užtemdanti darbo ir racijos pasaulį.

Katastrofiškas įvykis sužlugdo darbo ir racijos laiką bei atveria tuščią dykybės tvarumą. Tvermė, glūdinti tveriančiuose ir praeinančiuose dalykuose arba visai be jų ir be jokių procesų, nėra, kaip manė Immanuelis Kantas, duota atskira intuicija. Tai įvykyje – katastrofiškame įvykyje, kuris pakerta bendradarbį, sunaikindamas visą jo ateitį ir anuliuodamas visą jo praeitį, – užfiksuotas vaizdas.

Mirtis, pakirtusi šį mūsų bendradarbį, ir mirtis, pakirtusi ką nors kitą, yra įvykiai, kuriuos skiria tvermės atkarpos. Pastaroji mirtis nėra ankstesniosios padarinys ar rezultatas. Mirtys, kurios ateina ir praeina, nesikaupia tarsi ištekliai. Tvermės erdvė tarp mirčių yra laisva nuo mirties.

Bendradarbio mirtis mus baugina ir perspėja, kad panaši jėga – išsprūdęs sunkus ar aštrus įrankis, automobilių avarija, mikrobas – staiga galėtų mus užgriūti mūsų darbo ir racijos laike bei erdvėje ir drauge su ateitimi nubrauktų ir praeities reikšmę. Smurtingas kirtis taipogi gali sunaikinti mūsų ateitį ir praeitį, nesužlugdydamas dabarties – kaip, tarkim, tuomet, kai po autoavarijos ar ligos muzikos studentui ar praktiką atliekančiam būsimam chirurgui suparalyžiuoja ranką.

Smurtas gali prasiveržti iš mūsų kolegos, kuris, apimtas pamišimo, nesusivaldo ir sužlugdo mūsų ateitį. Įsiplieskia karas, ir mus pasiunčia į frontą, arba užsienio jėgos pradeda apšaudyti bei bombarduoti kaimyninius miestus ir namus. Prasideda revoliucija, ir apimti maišto karštinės metamės į sukilimo chaosą ir smurtą, nepaisydami savo investicijų, namų, šeimos ir gyvybės.

Mes negalim įsivaizduoti savo mirusio kolegos ir tariame jį esant sunaikintą, tačiau savo pačių mirties negalime įsivaizduoti nesusikurdami vizijos, kaip mus nubloškia į tuščią dykybės tvarumą. Ir visgi prieš mirtį mes nepasitraukiame į tuščio laiko pragarmę, bet visu savo sunkiu nugrimztame į lavono būvį. Nuovargis ir senatvė, kurie nugaluoja ir sulaiko kūno svoriu, dar tik pasirengus kažkam, priverčia mus jau dabar pasijusti lavonais, kuriais mirtis mus pavers. Užkrėsta žaizda leidžia išvysti, užuosti ir pajusti, kad irimas bei gedimas mūsų kūnuose jau daro savo darbą. Mes dvesiam kaip šunys, suteršdami dirvą ir užnuodydami orą.

Ne vien mūsų pačių mirtis sužlugdo suvokiamo laiko struktūrą mūsų gyvenimuose. Mūsų gyvenimas gali būti taip persipynęs su mūsų dukters gyvenimu, o viskas, ką darome, motyvuojama tik šios dukters ateitimi, jog jai žuvus po automobilio ratais nutrūksta ne tik jos, bet ir mūsų pačių ateitis ir praeitis. Mūsų gyvenimas gali būti taip sumegztas su mylimojo, kad kulkai paklydėlei jį pakirtus per susišaudymą gatvėje ir jam likus paralyžiuotam bei su dirbtiniu plaučiu, išdyla net tik mūsų bendros ateities planai, bet ir tvirtybė įgyvendinti bet kokius planus. Kartais tai būna bevardis ir nenusakomas nerimas, perskrodžiantis neperžengiamą prarają tarp mūsų ir pažadų ar pagundų, kurios praplečia ateitį ir paverčia mūsų gyvenimą tuščia dykra.

Mums atrodo, jog laikas, lemiantis ateitį, dabartį ir praeitį, kurių metu dirbame, yra linijinis. Taip pat atrodo, kad jis egzistuoja virš daiktų ir virš Žemės. Jis atrodo paviršinis, kai katastrofa atskleidžia tuščio dykybės tvarumo laiką. Šis tuščias tvarumas mums regis gilus, o dykybė – praraja. Jis glūdi Žemės gelmėse.

Darbas atriboja nuo Žemės paviršiaus daiktus – augalus, gyvūnus ir įrankiams naudojamas šakas bei akmenis. Mes

patys atsiplėšiame, išsitiesdami visu ūgiu, atsiremdami į Žemės platumas. Pirmoji panaudota ugnis pasirodė ant Žemės, tačiau nusileido iš audros debesų ir atrodė sukoncentravusi vidinį žemės karštį. Laikui bėgant darbininkai ėmė rausti žemę, išgaudami rūdą, iš kurios ugnimi išliedavo geležį ir bronzą. Ugnis ir geležis padarė įrankius efektyvesnius; o labiausiai padėjo kuriant naikinančius ginklus. Anksčiau žmonės vienas prieš kitą nukreipdavo savo įrankius, kuriuos paversdavo ginklais; dabar numestas deglas paverčia pelenais visą kaimelį ir laukų derlių; užpuolimas su metaliniais ginklais pribaigia visus: ir tuos, kurie kovoja priešindamiesi, ir tuos, kurie bėga gelbėdamiesi. Per išpuolius, plėšimus ir skerdynes ugnimi bei geležimi gyvenvietėse prasiveržia katastrofa.

Mes dirbame virš Žemės plutos; matome, kaip juda Žemės substancija – slankiojančios žemyninės plokštės, žemės drebėjimai, išsiveržę ugnikalniai, – nešanti pražūtį mums ir nesuskaičiuojamai daugybei kitų gyvų organizmų. Žaibuose, kuriuos ji sugeria, ir žemės drebėjimuose, geizeriuose, ugnikalnių išsiveržimuose jaučiame visą vidinį mūsų planetos karštį. Jaučiame, kad tik iš viršaus Žemė yra it pluta, kurią galima paversti patvariomis gėrybėmis, kad po pačiais giliausiais rūdynais esti vidinis ugnies branduolys. Jaučiame, kad Žemė yra Saulės dalelė, atsiskyrusi nuo jos po kosminio sprogimo. Matome, kad pačiame kosminio kataklizminio laiko vidury mūsų darbas išplečia savo laikiną ir pažeidžiamą suvokimui pavaldų laiką.

Štai lavonas; jį reikia numazgoti, reikia išrinkti karstą ir už jį sumokėti, reikia užsakyti salę ir surengti gedulingus pietus ateisiantiems į laidotuves. Bus pasamdytas šventikas, kad paminėtų tikrus ir išgalvotus velionio žygdarbius, kuriuos prisimena dalis šeimos narių bei draugų, iš gyvenimo, nutrauk-

to dar nespėjus nieko pasiekti, ir išpuoštų šiuos žygdarbius pavyzdinėmis dorybėmis. Mes norom nenorom nutiesiame tiltą į negandą, tarsi ji viso labo būtų laikina kliūtis atvirame suvokiamo laiko kelyje.

Grįžę iš laidotuvių manome pajutę pro šalį praėjus giltinę, mojuojančią savo dalgiu; jaučiame, kaip ji sėlina mums iš paskos. Gename šalin nerimastį dėl mūsų laukiančio netolimo ir neišvengiamo sunaikinimo, imdamiesi kontroliuoti savo gyvenimą ir veiklą, planuodami būsimus vaizdinius to, ką atneš kiekviena diena, ir matuodami bei gretindami savo veiklą ir pajėgas. Namus, situaciją ir darbo dieną tvarkome taip, kad mūsų veiklai įgavus formas išlaikytume pajėgų rezervą, kurio reikės kitą dieną iškilsiančioms užduotims vykdyti. Apsistojame prie užsiėmimo, keliančio tik tokias užduotis protui, kurias atlikti galime pasitelkdami jau įgytus proto įgūdžius. Savo malonumus ir pykčius, prisirišimus ir susierzinimus įspraudžiame į jausmų šablonus ir apribojimus, kuriuos galime kartoti iki begalybės. Vengiame lankytis vietose, kurios nepanašios į jokias kitas ir galėtų mus iš pagrindų priblokšti tokia nuostaba, kuri daugiau niekada nepasikartotų. Ieškome partnerių, kuriuos galėtų pamilti ir kiti, ir mylime savo partnerį taip, kaip kiti myli panašius partnerius, tokia meile, kurią galėtume paleisti iš naujo cirkuliuoti su kitu partneriu, jei netektume šio. Taip yra todėl, kad jaučiame: jei išnaudotume visas savo jėgas nuotykiui, išnaudotume visas proto galias problemai spręsti, iki paskutinio lašo išlietume visą savo širdies meilę moteriai ar vyrui, nepanašiam į jokį kitą, mes galuotumėmės mirtimi tame nuotykyje, toje problemoje, toje meilėje.

Antra vertus, jausdami visas mūsų jėgas sunaikinsiančios nelaimės artumą ir neišvengiamumą, mes pasiryžtame suaktyvinti visas šias jėgas dabartyje. Skiriame visas savo jėgas,

kurias suformavo ir kurioms pavidalą suteikė praeities įvykiai, ir aukojame visus šiuos įgūdžius, jautrumą ir impulsus dabartiniam darbui. Konkretų mus laukiantį darbą paverčiame visų kada nors norėtų ar norėsimų atlikti darbų kondensatu. Džiazo muzikantas atideda į šalį kitų problemas, idant dabar improvizuotų savo dainą, jausdamas, jog neturi laiko investicijoms į verslą, neturi laiko ieškoti muzikos mokytojo darbo– kitų muzikos mokyti kitus, jog dabar turįs kurti savo muziką. Jis improvizuoja taip, kad improvizacijoje ataidi jo gimimas konkrečioje šeimoje, konkrečioje etninėje grupėje, konkrečiame rajone, ir sudeda į kompoziciją visus savo ilgesius, viltis bei širdgėlas, suformavusias jo jautrumą. Gimnastė kasdien eina į salę su kartelėmis ir žiedais jausdama, jog gimdama ji gavo šį išskirtinį kūną, gimė šioje konkrečioje planetos vietoje, kur yra sporto salė ir treneris, ir todėl ji neturi laiko lankyti humanitarinių mokslų kursus, neturi laiko šią popietę su savo buto draugais eiti į pikniką, nes sulaukus dvidešimt vienerių joje esanti gimnastė numirs. Partizanas mato visas savo šalies galimybes šiuo konkrečiu revoliucijos momentu, mato savo galimybes ir viską, ką yra išgyvenęs, iškentėjęs ir išmokęs nuo vaikystės, traktuoja kaip pasirengimą savo ryžto reikalaujančiai ir pavojingai misijai.

Aktyvus pilietis, valstybės veikėjas ar partizanas jo ar jos laukiančią dieną ar kelerius metus įspraudžia į platų istorijos laiką. Galbūt jis nerealizuos galimybių, kurioms skiria visus savo išteklius; galbūt jos priklausys jo bendražygiams, kitai kartai, iškovojusiai pergalę – pergalę, dėl kurios jis galbūt paaukos ir savo gyvybę.

Netolimos nelaimės artumo pojūtis pakeičia suvokimui pavaldų darbo ir istorijos laiką ir suteikia mums savo pačių gyvenimo laiko pojūtį. Aš matau laiko, besidriekiančio nuo

savo gimimo iki mirties, trajektoriją ir joje išdėstau visas iniciatyvas, kurių dabar imuosi. Artėjimo prie pabaigos, baigties pojūtis leidžia pajusti mano gyvenimo baigtis bei tikslus ir verčia galutinai apsispręsti dėl iniciatyvų, kurios yra galutinės. Veikiu ryžtingai, kad suteikčiau impulsą savo veiksmams ir pratęsčiau juos iki kiekvieno jų baigties. Gyventi dabar reiškia gyventi visomis savo galiomis, visas jėgas atiduodant dabar atliekamam darbui. Gyventi reiškia mirti vienam ir savo paties jėgomis.

Tapę mirtinos avarijos greitkelyje liudininkais, grįždami iš biuro mintyse perkratome, kur šįvakar turėsime eiti, ir tai, jog sėsime už vairo. Atgavę sąmonę po širdies smūgio pajuntame, kad viena pusė yra paralyžiuota ir kad esame pusiau akli; atslūgus šokui, pradedame galvoti, kaip reikės tvarkytis toliau. Po mūšio atsipeikėję ant neštuvų galiausiai suvokiame, kad iš lauko ligoninės gyvi veikiausiai nebeišeisime, ir apmąstome, kaip perduoti savo santaupas tiems, kurie mus pergyvens. Planuodami darbus, pareikalausiančius viso gyvenimo, tikimės, jog atsiras tokių, kuriems bus svarbu išlaikyti šį ūkį našų, tvarkyti šį verslą, skaityti knygas. Šiandien ekologai primygtinai nurodo priemones, kurių reikės imtis, kad tarša, ozono sluoksnio retėjimas ir šiltnamio efektas nenutrauktų žmonijos gyvybės – netgi gyvybės šioje planetoje apskritai. Astrofizikai, kalbantys apie neišvengiamą mūsų Saulės užgesimą, neatmeta galimybės, jog iki tol mes galime kolonizuoti kitas žvaigždžių sistemas. Jie remiasi mintimi, mokslo ir technologijos mintimi, kurią iškėlė ir tebekelia darbas ir kuri rutuliojasi atliekant savo pareigas.

Nors artimõs – ir neišvengiamos – nelaimės pojūtis mus gali staigiai ir neatšaukiamai pastūmėti prie darbo, atliekamo per suvokimui pavaldų laiką; šis laikas negali būti apsaugotas nuo

sunkaus ir aštraus įrankio kritimo, automobilių susidūrimo, mikrobo ar smurto, kuris ištinka bendrninką ar praeivį, neapsaugotas nuo atsitikimų, sviedžiančių mus į tuščią dykybės tvarumo laiką. Kaip bebūtų keista, visgi nusiaubiantis katastrofos laikas gali laikyti mus ir netgi traukti savęsp. Mumyse esti varomųjų jėgų, kurios leidžia artintis prie katastrofos, kurios gyvena katastrofose.

Seniai rengėmės į kelionę po Naująjį Orleaną, Kaliforniją, Paryžių ar Indiją. Mat tenai išsiskleis mūsų išsilavinimas, sutiksime nuostabių žmonių, surasime tikrąjį gyvenimą, surasime meilę ar praregėsime. Tačiau ten atsidūrę pamatome, kad gatvės, pastatai, keliai, kraštovaizdžiai mums svetimi ir abejingi. Mums neatsivėrė jokios galimybės. Nepajutome ryšio su žmonėmis, nesuradome draugų ar mylimojo. Išvydome, jog gatvės, pastatai ir kraštovaizdžiai vietos gyventojams regisi niūrūs ir atšiaurūs. Vyrai ir moterys atrodė susirūpinę ir išvargę; jų rutiniški gyvenimai, neturintys intensyvumo ir žavesio, atrodė tušti ir liūdni. Palikę savo darbus ir vietą niekuo neišsiskiriančioje bendruomenėje, suvokėme, kad mūsų gyvenimas sumenkėjo vien tik stebint bergždžią kitų gyvenimą šiose taip mitologizuotose ir apibrėžtose erdvėse, pėsčiųjų rajonuose ir kraštovaizdžiuose. Mus apėmė atsiribojimo ir nerimo jausmas, jausmas, kad esame atkirsti nuo bet kokios iniciatyvos ar nuotykio, pajutome savo dienų tuštumą.

Vieną lietingą vakarą susėdome į autobusą. Ne tam, kad ieškotume kokios progos – paprasčiausiai keliavome atgal į savo nakčiai išnuomotą kambarį. Pro autobuso langus žvelgėme į lietų ir rūką. Ir tada mūsų žvilgsnį patraukė iš rūko išnyrantys medžiai, jų beveik plikos be lapų šakos, laukiančios artėjančios žiemos. Kiekvieno medžio šakos sklembė vis kitaip, nenuspėjamai, ir vos patekę į mūsų akiplotį jie tuoj pat išnykdavo amžiams

iš akių. Atmintis nespėdavo jų užfiksuoti. Medžių kontūrams išnyrant ir vėl pranykstant rūke be jokios reikšmės ar funkcijos, jautėme tuščią dykybės tvarumą. Išryškėjančios ir vėl išdylančios nuogos šakos užpildė mūsų sąmonę ir daugiau nebejautėme skirtumo tarp mūsų ir jų. Jautėmės apleisti, niaurūs, vieniši, bet šie keisti, rūke vos apčiuopiami medžiai suteikė švelnios melancholijos ir ilgesingos giedros pojūtį.

Ramiojo vandenyno pakrantėje, Peru, yra siauras žemės ruoželis, kurį iš vienos pusės juosia Andai, o iš kitos pusės atsiveria vandenynas; dėl Humboldto srovės, atitekančios iš Antarktidos, jame šalta kiaurus metus. Oras, tvyrantis virš šio pakrantės ruožo, kurį sušildo tik saulė, pasklinda virš šalto vandenyno, todėl vandenyno drėgmė nebesugrįžta į sausumą. Čia niekada nelyja; didžioji šios pakrantės lygumos dalis sausesnė už Sacharą. Į pietus žemės gelmės labai nestabilios; kertate dykumą, kurioje visiškai nėra augmenijos – nė mažiausio kaktuso, – balto vulkaninio tufo ruožus, atsiradusius maždaug iš aštuoniasdešimt penkių ugnikalnių. Pasiekiate Colcos kanjono atbrailą; tai giliausias Žemės planetos kanjonas. Jo apačioje vingiuoja upė, kuri ima vandenį iš tirpstančio Andų sniego ir gilių gruntinių vandenų. Kaip klydo Davidas Hume'as, teigęs, jog priežastingumas – tai diagrama, kurią nubrėžiame mintyse ir projektuojame materialioje realybėje, kuri viso labo yra dabartis ir niekas kita, kaip dabartis! Colcos kanjone neįmanoma neįžvelgti priežastingumo. Jūs negalite žvelgti, nematydami vienas po kito nugulusių uolienos ir lavos sluoksnių, juose įsirėžusių skersinių pjūvių ir atvirų dantytų kraštų, kuriuos visus per ištisus tūkstančius metų suformavo žemyninių plokščių slinktys ir vėjo bei vandens erozija. Jūsų lėtas ir sekinantis leidimasis į kanjoną, po batais girgždantis žvyras matuoja jūsų pastangų ir gyvenimo laiką, lygindamas jį su

planetos plutos ir uolienų sluoksnių geologinėmis epochomis. Andų ir kanjono mastai jus sumenkina. Geologinio laiko mastai jus sumenkina ir pasmerkia jūsų čia paliekamus pėdsakus, tiesą sakant, visus kūrinius, kuriuos pastatėte per gyvenimą, erozijai ir mineralų skilimui.

Kanjono apačioje glaudžiasi keli indėnų kaimeliai. Šios gentys siekia inkų imperijos laikus ir yra pernelyg svetimos ir pernelyg neturtingos, kad įsilietų į šiuolaikinę Peru valstybę. Jums pavyksta susirasti prieglobstį nakčiai. Kelias valandas prieš aušrą jus pažadina vedlys indėnas ir išsiveda aukštyn upe, o paskui kopiate kanjono šlaitu. Patekėjus saulei jūs jau pasiekiate patį giliausią kanjono tašką. Jūsų kelionių vadove parašyta, kad giliausia Didžiojo Kolorado kanjono vieta siekia 1638 metrus; čia Colcos kanjono gylis – 4174 metrai. Be to, jis labai siauras, tarsi kas peiliu būtų perrėžęs bemaž penkis kilometrus granito, o apačioje tarsi gyvsidabris driekiasi upės linkis. Kylanti saulė raudoniu užlieja mus supančius Andų ledynus. Visų didingiausias – Mismio ugnikalnio kalnas, kurio tirpstantys ledynai maitina Amazonę. Danguje plaikstosi sieros dūmai, kylantys iš Sabancayos ugnikalnio, kurį praėjote prieš kelias valandas dar nakties tamsoje. Ilgai sėdite ant riedulio šiame negyvenamame kalnovaizdyje. Jokia žmogaus veikla čia negali įleisti šaknų; negalėtumėte čia įgyvendinti jokio projekto – netgi pėsčiomis leistis į tiriamą ekspediciją. Ir jei žinotumėte kelias jo žodyno nuobiras, o jis – jūsiškio, neturėtumėte ką pasakyti savo bendražygiui indėnui, neturėtumėte ko jo paklausti. Diskursyvios proto slinktys, takų ieškojimas, pozicijų ir kontrapozicijų žymėjimas nurimsta, apmiršta. Vos tik už Andų viršukalnių pasirodo saulė, dangus, kuriame nesimato nė vieno debesėlio, sušvyti magnio baltumu. Jo spindesys šiluma užlieja jūsų veidą ir rankas, nors retas

oras, kurį sunkiai traukia plaučiai, visiškai šaltas. Ilgą laiką praleidę nė nekrustelėję, suvokiate, kad dabar saulė pačiame zenite.

O tada, nors dar nieko nematote, tarsi tylų būgnų tratėjimą išgirstate virš ledynų padangėje sklandantį kondorą. Jūsų žvilgsnį patraukia taškelis, kuris tame tuščiame švytėjime palaipsniui įgauna formą, tolydžio didėja ir virsta didžiuliu paukščiu, nė karto nesumojuojančiu, nė nekryptelinčiu sparnais, sminganču iš milžiniško aukščio žemyn, o paskui į kanjoną, nusileidžiančiu iki jūsų akių lygio tiesiai prieš jus, paskui palaipsniui besileidžiančiu gilyn ir dingstančiu iš akių. Jūs pirmą kartą išvydote kondorą – didžiausią skraidantį šios planetos paukštį, kurio ištiestų sparnų ilgis siekia keturis su puse metro. Šis kondoras buvo ruda jauna patelė, tarp atokių uolų ir sąvartų ieškanti dvėselienos. O vėliau – praėjus valandai ar dviem? – jų jau du: ir vėl jų buvimą pajuntate anksčiau, nei juos išvystate. Jie sklendžia greta vienas kito, draugingai sukdami ratus beorėje aukštumoje. Kai jie atsiduria jums virš galvos, pagal tai, kad yra tokiame aukštyje, kuris sudaro pusę kanjono gylio, t.y. kokie septyni kilometrai, bandote nustatyti, kaip aukštai jie sklendžia. Jūs, kuris galėtumėte užkopti vos keturis kilometrus nuo čia, kur esate, jaučiate, kaip jūsų akys, troškimai, susižavėjimas paskęsta šioje bemaž nematerialioje sferoje, pakylančioje į mirties karaliją.

Iš jūsų telieka vien regėjimas, ilgesys, euforiškas gyvybės srautas, įsikibęs į kondorų skrydį. Jų skrydis kyla iš praeities be atsiminimų ir nusklendžia į ateitį be laukimo. Jūs atkirstas, be inkaro, be prilaikančių virvių plaukiate dangaus dykybe. Jūsų mintyse nėra nieko, išskyrus kondorų skrydį, nieko nejaučiate, išskyrus retą ledinį orą, nieko nematote, išskyrus iš paukščio skrydžio regimas ledu aptrauktas Andų viršukalnes ir granitines

kanjono sienas. Jūs gyvas tik jų kūnams ir sklendimui, jūs gyvas niekam kitam, išskyrus juos.

Netikėtas kieno nors apsinuoginimas mūsų akivaizdoje įrėžia į mūsų kasdienio darbo laiką nedidelį hiatą. Netgi tankūs šarvai, mūsų ir daugelyje kitų visuomenių nukalti iš daugybės žmogaus nuogumo tabu, patvirtina, kaip tiksliai pajausta ir pastebėta, kokias katastrofiškas pasekmes sveikai funkcionalių piliečių tapatybei turi apsinuoginimas darbo bei racijos pasaulyje.

Prieš išeidami į gatvę ar atidarydami duris pasigirdus beldimui, pirmiausia nuplauname nuo veido nakties, jos anonimiškumo ir užsimiršimo joje pėdsakus ir sutvarkome susijaukusius plaukus. Jis užsivelka dalykinį kostiumą ar įšoka į džinsus; ji užsisega perlų vėrinį ar hopiškų karoliukų grandinėlę. Be to, šiandien mes rengiamės taip, kaip rengėmės vakar ir pernai; ji tebepuoselėja gaivią išvaizdą atsakingos ir dalykiškos moters, vilkinčios dviejų dalių eilutę; jis dėvi languotus marškinius ir avi sportinius batelius netgi tada, kai išsirengia į mūsų kviestinius pietus mieste. Uniformoje mes matome unifikuotą seriją veiksmų, užduočių, minčių, nuomonių, jausmų, kurie išlaikomi savaites, mėnesius, metus ir yra savaitėmis, mėnesiais, metais nuspėjami į priekį. Mes matome tvarų laiką ir jį atsiliepiame.

Apsinuogindami prieš save ar prieš mūsų akis ir mūsų glėbyje, ji ar jis nusiima uniformą, kategorijas, tvarumą ir atveria savo kūno substanciją – gryniausio atsitiktinumo formos ir spalvos. Be abejo, sporto salėje užaugintoje muskulatūroje matome kitoniškus drabužius, kitokius kūno šarvus, uniformą, – kūną, kuris buvo permodeliuotas. Tačiau kiek nusvirusiose pilnose krūtyse, plokščioje pilvo erčioje, sėdmenų linijose, plikoje šlaunų vidinės pusės erčioje matome kūną be atminties

ir be iniciatyvų, be užduočių ar įsipareigojimų, bereikšmį ir dyką kūną.

Apnuogintuose kūnuose seksualinis susijaudinimas prasiveržia išsilydžius suformuotoms struktūroms. Laikysena sugriūna, sušvelnėja manipuliatyvių galūnių grafika, blauzdos ir šlaunys vartosi, pirštai ir rankos juda betikslėmis, iki begalybės kartojamomis glamonėmis, leisdami, kad juos glostytų ir spaustų. Dvasinės struktūros, kuriomis patikriname, išsijojame ir nukreipiame tam tikrais kanalais išorinių stimulų, visą laiką tvindančių mūsų pojūčius, perteklių, sugriūna, ir šie stimulai užplūsta mus kaip tvanas. Struktūros, kuriomis įtvirtiname vidinio ego tapatybę ir cenzūruojame visą nesąmoningų paskatų ir troškimų giluminį pasaulį, palūžta ir sutrūkinėja; seksualinio susijaudinimo metu atsiveria žemutinių kalėjimų vartai ir laukinės paskatos bei troškimai supančioja ir užvaldo mūsų sąmoningus ketinimus bei tikslus.

Kiekviename pusiausvyros pažeidime, kaip pastebėjo Freudas, yra kažkas orgazmiško. Vaiko verksmas pereina į goslų užsimiršimą, kai tėvas jodo jį ant kelių ar mėto aukštyn. Pajuntate sustandėjimą iškilmingų kalėdinių Mišių rimtume ir laidotuvėse. Leonardo Coheno romane *Gražieji nevykėliai* du vyrai važiuoja kaimo vietovėmis ir didina greitį; staiga vairuotojas išsuka iš kelio ir praneria pro sieną (paaiškėja, kad ji nupiešta ant reklaminio skydo); pranėręs pro sieną, pasisuka į draugą ir klausia: „Ar jau baigei?“ Maždaug prieš metus Atlanto vandenyno pakrante Bostono kryptimi nuūžė uraganas. Po kelių dienų prie manęs priėjo studentė paaiškinti, kodėl praleido paskaitas. Ji išgirdusi naujienas ir staiga prisiminusi savo motiną, penkių žvaigždučių viešbučio valdytoją pačiame Bostono centre: prisiminusi žmogų, apie kurį paprastai kaip įmanydama stengdavosi negalvoti. Ji pasičiupo savo vaikiną ir

išrūko į Bostoną, kur jos atvykimu nusistebėjusi motina leido jiems pernakvoti viršutinio aukšto numeryje. Ten, nuogi prisispaudę prie stiklinių kambario sienų, jie laukė uragano „akies“. Matydami suniokotus bankus ir policijos nuovadas po praūžusio tornado arba savo akimis regėdami revoliuciją, kuri apverčia aukštyn kojom visą visuomenės hierarchiją, jaučiame laukinį džiugesį. Atsakymas glūdi ne tik teisingume, kuris galbūt bus įvykdytas po šio griovimo, jis glūdi giminystės ryšyje, siejančiame mus su audringa ir siautulinga, uždegančia prigimtimi; imame suvokti, kad revoliucionierius skatina veikti ne utopinis sentimentalumas.

Sielvarte, kai savyje patiriame revoliucijas, žaibavimus, potvynius, žemyninų plokščių pasislinkimus, žemės drebėjimus ir ugnikalnių išsiveržimus, esama pakilumo. Kaip tik dėl to mes pakeliame sparnus, viską paliekame ir vienui vieni patraukiame į kitus žemynus, kur nieko nepažįstame ir nekalbame jokia vietos kalba. Gydytojai ir slaugės teigia, kad tik nedaugelis žmonių prieš gyvybei pavojingas operacijas, išskyrus paniką, išgyvena dar kokius nors jausmus. Jie jaučia rezignaciją, tačiau kartu jaučia ir suintensyvėjusį mąstymą, smalsumą bei slaptą pakilumą. Tokią pakilią nuotaiką ir trauką jaučiame netgi tada, kai visi mūsų pojūčiai skelbia, kad gresianti neganda nublokš mus į skausmą, galbūt netgi į išnykimą.

Pavasario rytmetis, kai po mūsų kojomis žemė, sudaryta iš viso to, kas yra mirę ant akmeninio planetos branduolio, pražysta gležnais žiedeliais, o vikšrai pavirsta drugiais; pats vidudienis žavingose atogrąžų vandenynų gelmėse; vėlyva popietė ledu aptrauktose viršukalnėse, sudarytose iš mažučių prizmių, skleidžiančių vaivorykštes į dangaus mėlynę – tokios epifanijos išvaduoja mus iš poreikio būti apsaugotiems ir pamalonintiems, išsunkti iš savęs naudos nepermaldaujamame

darbo pasaulyje. Matome, kaip negyvenamame Antarktidos žemyne nuo ledyno masės atskyla milžiniškas ledo luitas ir su trenksmu, prilygstančiu patrankos šūviui, nučiuožia į išsekusį vandenį, virsdamas siūbuojančiu ledkalniu, sukeliančiu potvynio bangas lig pat vandenyno tolių.

Atitrūkę nuo darbo ir racijos pasaulio esame ne kas kita, kaip euforija beribėje žemės, dangaus ir vandenyno palaimoje. Ir šis pakylėtumas pagimdo mumyse brutalią stiprybę stoti į akistatą su visatos, kuri nėra skirta mūsų pasitenkinimui ir nuostolių atlygiui, agonija. Iš nežmogiško nuotolio, su baimingu plėšriųjų paukščių toliaregiškumu matome pikta lemiantį kvailysčių ir apgavysčių, plėšimų ir kankinimų reginį – žmonijos istoriją. Sklendžiančio plėšrūno akimis stebime, kaip mes patys praryjame augalus, paukščius, žuvis ir mūsų brolius žinduolius, kaip mūsų prie žemės prigludę organizmai kiekviename žingsnyje trypia subtiliausias mikroekosistemas. Nuožmiu žvilgsniu išvystame mirtį nešančius vasaros ir žiemos potvynius, kurie sukelia agoniją visoms gyvoms esybėms. Atokiausiuose toliuose matome tuščią padangę, kurioje nieko nėra, išskyrus žvaigždes, skubančias kuo greičiau sudegti.

Ar pačioje minties prigimtyje nesti katastrofos šešėlio? Mintį priverstinai paskatina perteklius, ir ji pati savaime yra perteklius to, kas yra virš ir anapus suvokimo. Mąstymas yra ieškojimas to, kas yra anapus regėjimo galių, į ką nepakeliama žiūrėti, kas išeina už minties galimybių ribų.

Nuo senų senovės išminčiai ir mokslininkai fiksuotose žvaigždžių ir planetų padėtyse bei pastoviose orbitose atrado nekintančią tvarką, pagal kurią galima išdėstyti ir išmatuoti šios planetos permainas bei procesus, mūsų darbo sferų ateitį ir praeitį. Tačiau Visatos vienovės faktorius, leidžiantis mums teigti, jog visos žvaigždės, spinduliuotės ir juodosios skylės

priklauso vienai Visatai, yra viso labo pirminio sprogimo vienumas. Sprogimo greitis iš pradžių buvo pernelyg didelis, kad elementai galėtų tarpusavyje suformuoti kokią nors sąrangą; tebuvo energijos spinduliuotės. Sprogimo jėgai išsisklaidžius tuščiame kosmose susiformavo žvaigždės ir galaktikos. Atsirado grammolekulinės ir molekulinės sąrangos. Išryškėjo mūsų Saulės sistema, o Žemėje apybrėžas įgavo klodai, žemyninės plokštės, klimatas, o visai netrukus – pirmieji gyvi organizmai. Bėgant eroms, formavosi vis sudėtingesni gyvi organizmai, kurių vystymasis iš pat pradžių buvo užprogramuotas jų sporose, sėklose ar kiaušiniuose. Daug anksčiau nei žmonės ėmė fiksuoti istoriją, jie suvokė organizmų augimą bei reprodukciją ir atkreipė dėmesį į tai, jog neorganinės gamtos judesiai yra reguliarūs, visame kame valdomi pastebimais ir apskaičiuojamais dėsniais.

Tačiau nuolat kartojasi netikėti, nevaldomi įvykiai – susidūrimai, sprogimai, staiga sugriaunantys sandaras, apybraižas ir sistemas. Egzistuoja žemyninių plokščių slinktys, žemės drebėjimai, ugnikalnių išsiveržimai, potvynių bangos, sniego griūtys, potvyniai ir žaibo trenksmai, pasėjantys ugnį visoje savanoje ar miške. Egzistuoja saulės audros; egzistuoja asteroidai, nukritę į Žemę ir masiškai sunaikinę daugybę jos gyvybės rūšių bei galintys smogti iš naujo. Pačios Žemės sukimosi aplink savo ašį ir savo orbitoje rezultatas – ledynmečiai ir kai kurių gyvybės rūšių išnykimas. Atvirame kosmose susiduria dangaus kūnai. Egzistuoja baigiančios degti žvaigždės.

Astrofizikai Fredas Adamsas ir Gregas Laughlinas pateikė iki šiol pačią išsamiausią mokslinę Visatos lemties analizę[1]. Šių laikų astrofizikoje populiari nuomonė, jog Visatoje nėra tiek medžiagos išskiriamos gravitacinės jėgos, kad ji paskatintų Visatą po šešiasdešimties ar šimto milijardų metų vėl kolapsuoti

į Didįjį Susitraukimą. Adamsas ir Laughlinas numatė Visatos ateitį artimiausioms dviem šimtams kosmologinių dekadų – kosmologinė dekada prilygsta vieneto su dviem šimtais nulių metams. Dabartinė Žvaigždžių (*Stelliferous*) era, kurioje dominuoja žvaigždės, prasidėjo kartu su Didžiuoju sprogimu prieš dešimt milijardų metų. Šiuo metu mes jau įpusėjome šią erą. Ji baigsis tada, kai išdegs visos žvaigždės. Mūsų Saulė, kuriai keturi su puse milijardo metų, jau įpusėjo degti. Galiausiai ji išsipūs į raudoną milžinę, o paskui kolapsuos į baltąją nykštukę, ne didesnę už Žemę. Per tą laiką Saulė išgarins Žemės vandenynus, nusėdama ją pelenais be gyvybės, kurie veikiausiai spirale pakils į Saulę.

Tolesnę erą astrofizikai pavadino Išsigimimo (*Degenerate*) era. Kosmoso masė susitelks į blausias, tankias nesusiformavusių, mirusių, sprogusių ir kolapsavusių žvaigždžių luženas – baltąsias nykštukes, rudąsias nykštukes, neutronines žvaigždes ir juodąsias skyles. Galaktikos pradės irti. Išsigimusios žvaigždės susidurs ar praskries per plauką viena nuo kitos: vienos išeis anapus galaktikos ribų ir pasileis tarpgalaktine erdve, o kitos ims kristi į galaktikų centrus, kur jas galbūt praris žiojėjančios juodosios skylės. Baltosios nykštukės pasigaus „tamsiosios medžiagos", vadinamąsias silpnosios sąveikos masių daleles, kurios, kai kurių teoretikų nuomone, sudaro devyniasdešimt procentų Visatos masės.

Dabartinei epochai artėjant prie pabaigos, maždaug po šimto trilijonų trilijonų trilijonų metų, visų atomų branduoliuose esantys protonai pradės irti. Likusios baltosios nykštukės ir neutroninės žvaigždės išsisklaidys, didelę įprastos kosmoso medžiagos dalį paversdamos spinduliuote bei užbaigdamos Išsigimimo erą. Paskutinioji, Tamsos era, reikš paskirų elektronų, pozitronų, neutrinų jūrą ir silpną spinduliuotę, pasklidusią po daug didesnę erdvę nei dabartinė.

Taip toli nusidriekusios mūsų minties pasekmė – nepagydoma dykra. Ir visgi kažkas mumyse verčia nukreipti savo mintį į šitokią tolumą. Kosminė dykra tolesnes mūsų mintis intoksikuoja, užteršia ir užkrečia. Prieš mus besidriekianti kosmoso istorija niekaip neveikia mūsų minties – išskyrus šią intoksikaciją.

9

Grožis ir geismas

Kuomet įsitraukę į darbus pastebime žmogų, nesuvokiame jo kaip įrėminto spalvų ploto. Mes nematome kitų jo kontūrų – tik vidines laikysenų ir judesių apybraižas. Daug anksčiau išvystame toli šaligatviu einančią motiną, nei atpažįstame tik jai būdingą veido atspalvį ar galvos formą. Atpažįstame ją iš eisenos. Draugus atpažįstame iš tik jiems būdingos eigasties, žygiavimo, žingsniavimo, žirgliojimo, sliuogimo, šokčiojimo ar stimpinimo. Retai kada įsižiūrime, norėdami tiksliai nustatyti savo pažįstamų veido atspalvį ar palyginti santykinius jų dydžius ir mases; mums krenta į akis, kaip išsidrėbę, o gal tiesiai ar judriai jie sėdi; atpažįstame plačius judesių mostus arba smulkius, tikslius ir įmantrius gestus, atpažįstame, kaip energingai jie neria pirmyn arba romiai, šaltakraujiškai tvarko visus reikalus; būdami kartu su jais, ką nors darydami ar sakydami, patys prisitaikome prie jų judesių manieros. Netgi kuomet dykinėdami spoksome į minią, kur tokia daugybė sutemose slankiojančių kontūrų, mūsų žvilgsnis nukrypsta į vidinę diagramą, kuri suteikia žmonėms gyvybės.

Suvokiant žmones, su kuriais esame susiję tarpusavy, kurių vengiame ar su kuriais bendraujame, gali iškilti sunkumų dėl seksualinio motyvo. Šiuose žmonėse pajuntame apybraižas, kurios išryškina erogenines zonas, lūpas, krūtis, šlaunis ir genitalijas. Jų laikysenos ir gestų praktines diagramas stebime daug ramiau; mūsų dėmesys jų veido ir rankų raumenų užkoduotoms ir išraiškingoms apybraižoms atslūgsta. Netikslu būtų

sakyti, kad kitą nurenginėjame žvilgsniu ir atveriame akims šiuos kontūrus. Tačiau angų ir iškilumų, kuriuos jaučiame esant kitame, apybraižos traukia mūsų lūpas, pirštus, krūtis, šlaunis ir genitalijas. Pajuntame rankose ir genitalijose slypinčius judesius, trikdančius mūsų laikysenos ašį; judesius, kylančius iš siekio užmegzti kontaktą su kito seksualiniu pavidalu. O kontaktą užmezgus, glamonės atskiria mūsų rankas, akis ir pozas nuo užduočių ir praktinės aplinkos traukos. Supančio lauko objektai ir tikslai suminkštėja, virsta slankiojančiomis apybraižomis, išsisklaido sunkioje ir tumioje atmosferoje. Atkirsti nuo supančio degančių problemų ir reikalavimų lauko, susiporavę su panašiu į save kūnu, seksualiniai glėbesčiavimaisi ir prasiskverbimai atranda pasitenkinimą neperregimoje kūno medžiagoje, užpildančioje mūsų angas ir praryjančioje mūsų čiuopimus. Abudu jaučia malonumo verpetus ir vilnis, suintensyvinančias juslinį pasitenkinimą, spirale kylantį malonumą, kuris skatina ir yra skatinamas partnerio jaučiamo malonumo.

Galima patirti malonumą gerai atlikus sunkų darbą ar kontroliuojant savo pavaldinius, galima patirti intelektualinį džiugesį, kai proto galiomis išsprendžiamos tikros problemos. Esti produktyvūs ir instruktyvūs malonumai. Tačiau goslus malonumas kelia juoką. Nei šioks nei toks besiporuojančių žmonių, nepajėgiančių suvaldyti galūnių, krušimasis pažadina juoką. Nekantrumu ir troškimu spindinčios akys jau išprovokuoja žaismingą erzinimą ir kikenimą.

Ar yra kitas malonumą teikiantis užsiėmimas, bet koks užsiėmimas, kuris taip keltų juoką, kaip seksas ir erotiškumas? Tuo labiau nederantys poravimaisi, neveiksnūs poravimaisi. Michelis Foucault yra nusiskundęs, kad mūsų šimtmetis, išradęs ištisą mokslą apie seksą, neišrado jokių naujų seksualinių malonumų. Išskyrus dulkinimą kumščiu: paplaukęs malonumas, jeigu tai išvis galima pavadinti malonumu.

Argi to, kas pirmą kartą išbandė persirengimą ar auksinį lietų – ei, netgi to, kas pirmą kartą išbandė oralinį ar analinį seksą, – neužplūdo jausmas, jog tai – jėga? Ir pasipiktinimo jausmas.

Psichoterapeutų, sociologų ir etikos žinovų rimtajame diskurse nepaliaujamai kartojama apie seksualinio ryšio prasmingumą. Goslus malonumas turi prisidėti prie savirealizacijos. Jis turi būti pajungtas tarpusavio santykių išbaigtumui – tokiems santykiams, kuomet meilužiai lieka savarankiškomis asmenybėmis. Jis turi būti pajungtas visuomenės gerovei. Žiūrint į šį diskursą rimtai, žmogus, kuris nukrypsta nuo kelio ir įsitraukia į kitokią praktiką – masturbacijos, homoseksualizmo, persirenginėjimo, amžiaus, rasės, rūšies skirtumų ignoravimo, mechaninę, – bus pasmerktas surimtėti, priverstas atrasti šioje praktikoje prasmę, priverstas patvirtinti, kad daro tai siekdamas pilnatvės.

Bet argi iš tiesų negalvojame, kad vienintelis dalykas, kurio gailimės gyvenime, yra tai, jog kažko neišdrįsome, o vienintelis dalykas, kurio nesigailime, tai apsikvailinimas dėl meilės ir sekso?

Erotiškumas – visai kas kita. Erotiškumo numalšinimui nepakanka pasitenkinimo; tai jėgų pertekliaus proveržis, ypatingo potyrio, kurį suteikia ypatinga kankynė ir ypatingas malonumas, troškimas.

Vaikštome gatvėmis tarp šimtų žmonių, mėginame nuspėti jų lūpų, krūtų ir lytinių organų apybraižas; šios apybraižos mums atrodo ekvivalentiškos ir sukeičiamos tarpusavy. Ir tada kas nors sutrikdo mūsų dėmesį: duobutė strazdanomis nusėtame moters skruoste; metalinis įtvaras ant vyriškio, vilkinčio dalykiniu kostiumu, kaklo; auksiniu žiedu pervertas spenelis ant tvirtos prekių išvežiotojo krūtinės; didžiulė ką tik sugauta

žuvis gležnose mokinukės rankose; gyvas pitonas, susirangęs ant liekno ir išstypusio anglies juodumo paauglio sprando. Ženklai, jog suardyta slapta tvarka uniformuotoje ir užkoduotoje minioje.

Šie ženklai labai skiriasi nuo susiliejusių anoniminių erogeninių zonų apybraižų, kurias spėjame slypint po daugelio praeivių drabužiais. Jie išsiskiria, liepsnoja skaisčioje atviroje dienos šviesoje. Juodosios magijos objektai sukelia pasekmes per atstumą, sėdami netvarką užprogramuotame ir skubriame darbo pasaulyje. Mus apkvaitina muskuso kvapas, kurį atneša vėjas, kedenantis siekiančius juosmenį dviratininkės plaukus; suktas, vylingas nerangaus lieso vyruko šypsnys. Pajuntame, kad atsiribojome nuo savo vaidmens ir užduočių, susijaukia minčių virtinė, pranašingi ženklai akimirksniu patraukia mūsų žvilgsnį ir išblaško dėmesį. Jie žybsi ekstravagancijos ir nutrūktgalviškumo signalais.

Erotinė aistra nėra iniciatyva, kurios imasi vadinamoji asmenybė – paskira ir netolydi egzistencija, inicijuojanti veiksmus ir atsakinga už mūsų žodžius ir darbus. Mūsų paskiros ir netolydžios egzistencijos struktūros ir tapatybės „nukalamos“ darbo pasaulyje, kur kiekviena dabarties akimirka numato padarinį, rezultatą ir yra subordinuojama tuoj ateisiančiai akimirkai; kur mintis stebi, kalkuliuoja ir programuoja. Erotikos objektas atsiplėšia nuo gamtos tolydumo ir instrumentinių darbo pasaulio sąsajų. Jis laikosi per atstumą ir neina į kontaktą, užsidaro savyje, tampa stabu. Sukelia troškimą išlieti visus savo bučinius ir glamones, kunkuliuojančio kraujo energiją, hiperekstazės apimtų nervų audinių blykstes, kūno substancijos karštį ir fosforescenciją. Šis troškimas įsiveržia į mūsų asmenybės tvirtovę ir išsemia visas anticipacijas, asmenybės atskirybę saugojusias iniciatyvas ir tapatybę. Mumyse nebelieka nieko, kas stebėtų, programuotų, reikalautų naudos. Erotikos

objektas funkcionuoja it atviri vartai, į kuriuos plūsta mūsų energijos šoko bangos, už kurių viskas bus suspausta, suintensyvinta ir pakurstyta bei galiausiai prasiverš į anapusinę svaiginančią tamsą.

Atsitinka ir taip, jog erotinis jaudulys tarytum įauga į žmogaus kūną. Be jau išryškintų ir seksualiniam kontaktui pasirengusių lūpų, krūtų, rankų ir genitalijų zonos apybraižų, grožis visam kūnui suteikia kitokius kontūrus, susiedamas juos, spalvas bei judesius taip, kad iškart patrauktų žvilgsnį.

Esti grožis ir esti grožis. Esti tobulumo grožis, kuomet kūnas integraliai pritaikytas realizuoti jam skirtus tikslus. Atleto ar jūrininko grožis primena kinkomo arklio grožį – jį atsiskleidžia galūnių ir raumenų, pergalingai įveikiančių sunkiausias fizines užduotis, inžinerija. Iškilūs balerinos raumenys nėra erotiški, nors šokis, skirtingai nei darbas, yra nepriklausoma veikla, kurios vienintelė prasmė – grožis.

Esti grožis, kurį Immanuelis Kantas apibrėžė kaip tikslingumą be indentifikuojamo tikslo vaizdinio, statišką klasicizmo grožį, kuris yra indiferentiškos kontempliacijos objektas. Jauna moteris tapoma erdvėje, laisvoje nuo užduočių ar tikslų, pagal kuriuos būtų galima formuoti jos kūną ir išdėstyti galūnes, – šaltakraujiška, santūri, laisva. Vyras vaizduojamas stiprus, proporcingas, gracingų linijų ir nuolaidžiu, jautriu, tačiau neišraiškingu veidu, nepriklausomas, viskam pasirengęs. Šalia jų kartais nupiešiami keli objektai, – objektai, parinkti dėl gražumo: elegantiška jauna moteris žvelgia į krištolinę brendžio taurę, dailus vyras pastatomas ant putojančios jūros skardžio.

Esti grožis, kurį kontempliuoja platoniškasis erotas – erotas, siekiantis nemirtingų pavidalų. Periklio laikų statulos kertasi su Azijos, Indijos, Afrikos ir mikėniškosios Graikijos deformacijomis ir grotesku; marmure įamžinami tobulai proporcingi kūnai, kurių simetriškumas eliminuoja bet kokį pusiausvyros nebuvi-

mą, sugestijuojantį vidinio žlugimo ir griuvimo galimybę. Kuomet juos iškala judesyje, pozoms suteikiama tokia tobula laikysena, plaštakos ir rankos taip tobulai atitinka vidinius kūno pusiausvyros dėsnius, kad joks judesys ar pokytis niekada neimplikuoja nė mažiausios savęs baigtumo stokos. Šie nemirtingi kūnai, egzistuojantys gamtoje visiškai nepriklausomai, užkeliami ant pjedestalų tuščioje erdvėje. Menininkai pašlovino ir sustingdė pergalingus olimpinių atletų kūnus. Jie išskobė kūnus, kurie nei gelbėjasi nuo pavojų, nei kreipia savo jėgą prieš aklą daiktų inerciją, bet bėga be jokio kito tikslo, išskyrus vieną vienintelį – pademonstruoti savo vidinį meistriškumą, sustabdytą amžiams šiame nekintamai pergalingame bėgsme. Erotas, besivejantis tokio tipo grožį, vaikosi nemirtingumo vizijų.

Tačiau kas tas erotinis grožis? Kaip fizinis grožis atplėšia kūną nuo mūsų praktinių, ekspresyvių ir seksualinių poravimųsi patenkinimo ir paverčia žabangomis mūsų geismams?

Bjaurumas dažnai esti nuovargio ir išsekimo ženklas. Naudingumas suvaržo kūno lankstumą ir takumą. Moterys, priverstos dirbti gamykloje, pasižymi šiurkštumu, dalykiškos moterys – grubiu kampuotumu ir gurgždančiais apdarais, kurie atbaido užgaidų ir geismingą žvilgsnį. Darbo keliami reikalavimai mažina fizinį kontrastą tarp lyčių, idant dirbanti moteris būtų ne objektas vyro akivaizdoje, o šalimais stovintis bendrininkas.

Indų, persų, majų ar inkų šventyklas sauganti mergelė ir geiša skleidžia dyką grožį – nepriklausomą ir visišką atsietą nuo darbo pasaulio. Dykinėdama ji išsaugo tas minkštas ir takias balso, šypsenos, viso kūno formas, kurios nevalingai patraukia visus, kurie su ja susiduria. Jos grožis netriumfuoja, ištverdamas rūstų fizinį darbą; jis ne tvarus, o toks efemeriškas, kaip gėlės, pražystančios naktį ir mirštančios su saulės patekėjimu. Ji

pasiverčia objektu, kurį dengia puikūs it nulieti apdarai, brangakmeniai ir kvepalai. Stebėdamas kūną tokį, koks jis yra, tolimą jo darbiniams rūpesčiams, demonstratyvų ir viliojantį, dirbantis žmogus sustabarėja. Jos prabangi suknia, brangakmeniai, egzotiškų paukščių plunksnos ir kvepalai, kuriems sunaudoti ištisi laukai rečiausių gėlių, reprezentuoja vertybes, reprezentuoja žmogaus darbo iššvaistymą beverčiam puošnumui. Toks intensyvus eikvojimas sukelia pavojingą žavėjimąsi. Ji gundo darbininką aistringoms ir į savininkiškumą nepretenduojančioms kvailystėms bei ekscesams.

Tokios moters kūnas nėra tobulai pritaikytas išnešioti ar maitinti vaikus, laimėti Pasaulio teniso taurę. Tai ne ta moteris, kuri įrodo savo protinius sugebėjimus, darydama karjerą, kuri pasiekia aukštus politinius postus, demonstruodama tobulą santūrumą, nesužalotą ekscentriškų proveržių. Ne patogiais batais žingsniuojanti moteris, bet moteris, atliekanti piruetus ant plonų it adata kulniukų ar slystanti buivolo odos sandalais; dėvinti ne iš skalbimo mašinos ištrauktus marškinėlius ir džinsus, bet išsidabinusi drugių išaustais šilkais, sulig kiekvienu judesiu siūbuojanti auksines grandinėles ar tuziną apyrankių ant riešų. Ne demonstruojanti raumeningas rankas ir pieno pilnas krūtis, bet satino švelnumo krūtis ir pilvą, kuriems neskirtas nėštumas ir randai. Tai moteris, palaikanti gyvybę salierais ir šampanu, rudaisiais ryžiais ir vandeniu. Ji ne patelė, – ji moteris, paklūstanti estetikos taisyklėms, kurias pati ir susikūrė. Astralinė moteris pasirodo minioje tarsi miražas ir neliesdama kojomis žemės išplaukia pro duris pasivaikščioti rožių soduose ir pasigrožėti krištolo tvenkiniais, kuriuos nulieja mėnulio šviesa ten, kur ji žengia.

Moteriška forma, nesukelianti sunkumo pojūčio, kuris suponuoja instrumentinį galūnių ir skeleto mechanikos panaudojimą, forma, kurios nežemiškas pavidalas nesusijęs su

fiziologinėmis funkcijomis, – tai vizija moters, nieko bendro neturinčios su patele, žmogišku gyvūnu. Tačiau koralinių žuvų išvaizda, spalvingi Himalajų fazanų raštai, žirafų dėmės ir zebrų dryžiai lygiai taip pat nėra skirti raumenų sistemai ir vidaus organams išryškinti.

Analizuodamas grožį, Kantas atskyrė spalvą ir formą: spalva priklauso hedonistiniam fiziologinių reakcijų malonumui; estetinis skonis yra indiferentiškas malonumas, kurį suteikia forma. Tačiau geidulingas malonumas yra nusavinantis, atimantis. Žvakės šviesa, užliejanti nuraudusį veidą, juodi ir raudoni ženklai, išpaišyti ant veido piktosioms dvasioms nuginti, paverčia veidą erotikos objektu. Erotiškumo pojūčiui būtina kūno substancija, ne vien tik jo apybraižos. Kūno kraujas ir lūpose, pieno baltumo veide, tamsiose ir drėgnose akių ertmėse matomos sekrecinės išskyros. Jos transgresyvi, berniukiška išvaizda slepia Grace Jones vidurnakčio juodumo odą ir akis, jos prakaitas spindi vaivorykštės spalvomis.

Nežemiškos moters apdarų dailumas būtų lėkštas ir neprovokuojantis, jeigu jos grožis tuo pat metu neslėptų pliko gyvūniškumo. Po jos skraistėmis įžvelgiame ir katę, ir kalę. Kokie įtikinantys jos plaukai, augantys tiesiai virš smegenų ir negalimi nė per milimetrą pajudinti; kailiukas pažastyse; penki milijonai visą kūną dengiančių gyvaplaukių, kuriuos pajudinus keturių dešimtūkstantąja colio dalelėmis užkaista nervai! Moteryje regime lapę iš hopių legendų, kurias pagimdo meskalino sukeltos vizijos. Mūsų geidulingos akys jos grožyje įžvelgia mitologinę tigrę – antgamtišką, skleidžiančią keistus kerus po žvaigždėtu dangum.

Mus hipnotizuoja nežemiška geidulingo moteriškumo vizija, mat ji visiškai išsivaduoja iš darbo ir racijos pasaulio, kur viskas įgauna prasmę ne iš savęs paties, o iš kažko esančio anapus jo

ribų ir yra pajungiama ateičiai. Išbaigta moteriška išraiška, anot Baudelaire, yra *blazé* išraiška, nuobodžiaujanti išraiška, miglota išraiška, begėdiška išraiška, šalta išraiška, į save nukreipta išraiška, valdinga išraiška, geidulinga išraiška, šelmiška išraiška, nesveika išraiška, katės išraiška – į viena susilydę infantilizmas, abejingumas ir piktavališkumas.[1] Ji įžiebia mumyse troškimą išsivaduoti iš profesinio ir praktinio pasaulio, išsivaduoti iš savęs.

Mes geidžiame išsiveržti iš uždaros formos, iš kurios visiškai pašalintas moteriškumas – ne tik iš darbo pasaulio, bet ir savęs pačių. Mus jaudina šis prasiveržimas pro brangakmenių miražą, nors jaučiame, jog tada susiliesime ne švytinčioje epifanijoje, bet irime.

Šventyklos mergelės ar geišos nuogumas, skirtingai nei šokėjų ar plaukikių, yra obsceniškas. Jos dykuose raumenyse ar satino švelnumo odoje, apsaugotoje nuo darbo pasaulio saulės ir atviroje lytėjimui bei užvaldymui, geidulingos mūsų akys taip pat išvysta kančią ir pasibjaurėjimą. Akys išvysta kančią jos nuogume, kuris, kaip rašė Marguerite Duras, provokuoja smaugti, prievartauti, nesveikai elgtis, įžeidinėti, aprėkti, atpalaiduoti mirtinas ir nežabotas aistras,[2] – o jas svaiginančiai traukia mėšlas bei tvaikas, sklindantys iš negaluojančių organų ir pūliuojančių angų, kurias jos minkštos formos ir švelni oda vos besulaiko savyje. Geidulingumas nugramzdina kitą į tai, kas infantiliška, laukiniška, smurtinga, ieškodamas kitame visko, kas siautulinga, plėšru, kraugeriška.

Nuo glamonėjamo stuburo virpulio mūsų kaulai ištęžta tarsi guma, o judinamųjų raumenų dangalas lyg nervų pluoštai virpa nuo chaotiškų impulsų. Betikslės pilvo glamonės paverčia jį liauka ar širdimi, pulsuojančia krauju ir siautuliu. Lūpos liaujasi dėlioti žodžius rišlia seka, burna vapa ir kikena, pavirsdama

drėgna žiojėjančia anga. Išlaisvinti kojų pirštai daugiau neįsitempia, kad išlaikytų pusiausvyrą, o tarsi liežuviai tiria visą kūną ir plyšius. Liaukos sukietėja ir sustingsta, virsdamos kaulais ir strypais. Akys apsiblausia, sudrėksta ir tampa klampios; plaukai virsta švytinčiais voratinkliais. Kūnas knibždėte knibžda dilgčiojimais, spazmais, mikroskopiškomis gyvybės spiralėmis.

Glamonėjančios rankos glosto kūną padrikais, pasikartojančiais judesiais. Raumenys įsitempia, sustangrėja, galūnės čiuopia ir suima – stūmoklių ir strypų mašina, neturinti žalio supratimo, ko siekia. O tada viskas sugriūna, suskystėja, išsilydo, išteka. Užtvenktas kraujas veržiasi ir pulsuoja, karštis kyla, dvasia išgaruoja žiopčiojant ir dūsaujant. Kūnas, sumedėjęs, sukietėjęs it geležis ar koralas, sukreša palaidoje ekstazėje, išsisklaido, suskystėja, išgaruoja, tampa radioaktyvus, soliarinis, naktinis.

Anot Freudo, orgazmo teikiamas malonumas, didžiausias mums žinomas malonumas, į kurį lyginame visus kitus malonumus, pasiekiamas, kai staiga išlaisvinamas uždarytas ir suspaustas įtampos perteklius; malonumas glūdi virsme į mirtį primenančius pasitenkinimą ir ramybę. Taip, tiesa, po orgazmo paprastai nugrimztame į miegą, tačiau geidulių nirvana glūdi ne miege. Ji sukelia staigius būsenos pokyčius, persikeitimus, kuriuos patiria orgazmo apimtas kūnas. Užmigęs kūnas nėra inertus, jis spindi ekstaziška Šiaurės pašvaiste, užliejusia jo kraują, prakaitą ir išskyras.

Lavoniški kūnai, išskiriantys smegmos ir vaginalines išskyras, muskusą ir atodūsius, suteršia ir pulsuojančiais verpetais suteikia gyvybės paklodėms, baldams, orui – gyvybės, kuri jau nepriklauso jiems. Baldai tampa kemsynais liliputiškiems vabzdžių chorams ir neįvardijamiems mikroorganiz-

mams; muskusas ir atodūsiai sužadina ore knibždančius pirmuonis.

Erotinis siautulys savo svaiginančiame kelyje nuverčia visas kliūtis, panyra į bevardį, orgazmiškuose puvėsiuose ir taršaluose knibždančios gyvybės perteklių. Ši zona, kur suyra darbo ir racijos pasaulis, ši kraujo, spermos ir vaginalinių sekrecijų, ekskrementų ir lavonų zona, o taipogi besidauginančių bevardės nežmogiškos gyvybės spiečių, užplūstančių mus džiugia kankyne ir kankinančiu džiugesiu, yra sakrali zona.

Sakralumas nėra atskirtas nuo žemiško dauginimosi ir ištvirkimo, nėra mojantis iš anapus it šventumo, pilnatvės ir idealaus integralumo figūra. Nuo pat pradžių sakralumas ima irti, dėl savo irimo yra atskirtas nuo darbo ir racijos pasaulio, netolydžių esybių, įsitvirtinusių savo tapatybėje. Sakralumo zona yra zona, kur liejasi kraujas, sperma, išskyros, ekskretai, kurstantys transgresines ir destrukcines aistras.

Seksualumo sfera pereina į sakralumo zoną, kurioje ima irti darbo pasaulis, į erotiškumo protrūkius. Nuo seniausių laikų sakralios teritorijos buvo orgijų ir prostitucijos vieta. Mūsų laikais erotika yra apipinta įvairiausiais tabu ir tai yra uždrausta sfera, kelianti pasibjaurėjimą ir džiugesį, tai žavesio, nerimasties ir geidulingos užmaršties sfera.

Viduramžiais vyrai tapdavo erotikos objektais vilkėdami akį rėžiančius riterių apdarus, dalyvaudami turnyruose, kurie vykdavo užkerėtame burtininkų, slibinų ir išvadavimų pasaulyje, taip pat sirenų dainose apie už įstatymo ribų paskelbtus čigonus, organizuoto feodalinio pasaulio plėšrūnus. Vyriškos lyties erotikos objektai, kuriuos matome žydrajame ekrane – tai aštuoniolikto amžiaus kavalerijos ar laivyno karininkai, pralošiantys ištisus palikimus, besikaunantys dvikovose ir besisu-

kantys šokio sukūryje; *bandidos* ir dvidešimtojo amžiaus nusikaltėliai, esantys už įstatymo ribų; sukčiai iš aukštosios visuomenės.

Viduramžių laikais riteriai ir janičarai šildėsi savo sakralaus suverenumo spinduliuose. Jėzuitai religiją pavertė veidrodiniu konkistadorų armijos atvaizdu. Mūsų šauktinių armijų laikais arkivyskupai ir ajatolos šventina ginklus, o kunigai ir rabinai lydi būrius į mūšio lauką laimindami jų misijas. Paradinės šauktinių uniformos demonstratyviai pristato juos kaip objektus, atsietus nuo civilinio darbo pasaulio. Šauktinių armija – tai sureligintas pasaulietinės valstybės ordinas. *Bandidos* iššėlina į atokiausią kerų ir nekromantijos pasaulį, kur juos įšventina į kitą – amuletų, talismanų, sėkmės, likimo, pranašingų ženklų, prakeikimų ir užkerėjimų – religiją.

Baltos, iškrakmolytos, su auksiniais antpečiais jūrų karininkų uniformos ir kavalerijos karininkų kepurės, apsiaustai su gobtuvais ir iki veidrodinio spindesio nublizginti batai, – visgi nepaslepiantys barakų purvo ir kraujo, kuris liejosi iš žaizdų mūšio lauke, pėdsakų, – sudaro vaizdą, tarsi šie nežemiški vyrai būtų kilę ne iš mūsų tarpo, o nusileidę iš kosmoso platybių. Nepriekaištinga šauktinių mundiruotė paraduose išduoda jų kūnų nuogumą, kunkuliuojantį gausa, laisvumu ir neišsenkančia energija. Krakmolytų uniformų klosčių geometrija pridengia dirbančių galūnių raumenis ir glebias jų kūnų liaukas. Žvilgantys ginklai primena: juose slypi plėšrūs gyvūnai, kuriems lemta sudraskyti vienas kitą dykynėse. Devyniolikto amžiaus *bandidos* ir dvidešimto amžiaus nusikaltėliai, atsidūrę už įstatymo ribų, nusagstydavo savo juodus apdarus sidabru, o kruvinas rankas išpuošdavo brangakmeniais. Jų užsiėmimas – lavonai; tarp lavonų jie skęsta, lavonais tapti rizikuoja patys. Ties šia svaiginančia ekskrementine praraja jie žvelgia akimis, neieškan-

čiomis užduočių ir veiklos; jų akyse atsispindi *blazé* išraiška, nuobodžiaujanti išraiška, miglota išraiška, begėdiška išraiška, šalta išraiška, į save nukreipta išraiška, valdinga išraiška, geidulinga išraiška, šelmiška išraiška, nesveika išraiška, katės išraiška – susilydę į viena infantilizmas, abejingumas ir piktavališkumas.

Tai transgresinės figūros, jaudinančios geidulingas karjerą padariusių moterų ir dokų darbininkų akis. Vešlūs kavalerijos karininkų ir sukčių plaukai, lygiai kaip ir skustos, falą primenančios šauktinių ir nusikaltėlių plikės, jų apžėlę veidai ir plaukuotos rankos išduoda po baltomis jojimo, chaki ar juodos spalvos kelnėmis slypint eržilą, elnią ir vilką. Į juos susmigę geidulingi žvilgsniai trokšta nuplėšti šią paradinę uniformą ir atrasti gauruoto gyvulio ertmes, pilnas sekrecijų ir išskyrų netvarkos.[3] Naikintuvų pilotai, pėstininkai, sukčiai ir banditai yra erotikos objektai – neduodantys ramybės tiems, kurie trokšta išsilaisvinti iš savo pačių tapatybės, trokšta ekstaziškos ir aistringos energijos iškrovos.

Nėra vieno vienintelio grožio idealo, pripažino Kantas, kai kalbame apie jūrų kriaukles, drugius ar baldus. Tačiau yra žmogaus kūno idealas, teigė jis, kadangi žmogiškos esybės formų grožis išreiškia charakterį. Žmogiška idealaus grožio forma išreiškia etines sąvokas – skaistumą, tvirtybę, romumą.

Betgi erotiškumas – tai išsinėrimas iš charakterio kiaukuto. Argi neegzistuoja tiek pat žmogiškojo erotinio grožio rūšių, kiek yra jūros kriauklių, koralų žuvų ir gėlių grožio rūšių? Ir lygiai tiek pat erotiškumo rūšių?

Mieste tokia daugybė karštų zonų. Čia biurai, gamyklos, ligoninės ir statybų aikštelės. Mūsų geismus sužadina sekreto-

rės, pasodintos prie kompiuterių, ir monteriai, tvirtinantys laidus ant aukštos įtampos stulpų. Geismas, atskiriantis šiuos kūnus nuo triūso pasaulio, gali būti smarkesnis už geismą, siekiantį apčiuopti nežemiškus ir išmoningus kūnus diskotekose ir karininkų pobūviuose. Po iškrakmolyta balta slaugės uniforma geismas jaučia lapę, statybų darbininke – vilką, prirakintą prie vergiško ir mechaniško triūso.

Suprantama, jog mes, o ne tik Jeanas Genet, negalime galvoti apie gangsterius, pasprukusius į požeminį pasaulį, ir narvuose uždarytus žudikus, nesuvokdami jų kaip erotinių objektų. Nuteistieji myriop leidžia laiką savo vienutėse, skaitydami šūsnis laiškų iš nepažįstamųjų, kurie kliedėdami maldauja vesti juos, likus dienai iki nuosprendžio įvykdymo. Patys aistringiausi Marguerite Duras kūriniai – *Moderato Cantabile*, *Vasarą, pusę vienuoliktos vakaro* ir *Indijos giesmė* – kaip tik tokie meilės laiškai.

Filme *Liūdnas žaidimas* (*The Crying Game*) IRA (Airijos Respublikos armija) kovotojas įsimyli kito kareivio, kurį ką tik nužudė, mylimosios rafinuotą moterišką grožį. Kai ji praskleidžia prieš jį suknelę ir jis pamato penį bei gauruotas sėklides, jam susuka vidurius. Transgresija, kurios jis tikėjosi – įsivilioti į lovą žmogaus, kurį ką tik pats nužudė, našlę, – brutaliai išryškėja esanti kur kas kraštutinesnė erotinė transgresija. Tada našlė nužudo jo kovų bendražygę – moterį, kuri buvo siųsta jo nužudyti, – o jis prisiima žmogžudystę, kad tikroji žudikė liktų laisvėje. Nėra jokių abejonių, kad, atsivėrus kalėjimo vartams, tąsomas konvulsijų jis puls pas ją tarsi drugelis į liepsną.

Iš tiesų žmonės į paplūdimį eina visai ne tam, kad pasipliuškentų bangose ar „pasirūpintų“, anot jų pačių, gražiu įdegiu. Einame ten tam, kad pažiūrėtume į žmonių kūnus, gulinčius ar

vaikštinėjančius basomis po smėlį – lygiai kaip žiūrime į karnalinius zebrų kūnus savanoje ar ruonius ant vasarą Antarktidoje plūduriuojančių ledkalnių. Visi tie mazochistiniai pokalbiai apie pliką beždžionę... Paplūdimyje atrodo, kad *Homo sapiens* yra visai graži gyvūnų rūšis. Mūsų žvilgsnį patraukia moterys, kurių kūnai pilni, brandūs ir sveiki, kojos tvirtos, liemuo lankstus, plaukai be cheminių garbanų ir lako plaikstosi išsidraikę tarsi kumelių karčiai. Mes kontempliuojame moteris, kurių judesiai nėra ištreniruoti iki nenatūraliai elegantiškų gestų, kurios rankomis trina stiprų pilvą ar baido nuo savęs muses. Mūsų žvilgsnį patraukia vyrai, kurių kūnai nėra sukonstruoti kaip mechaniniai kiborgai, bet natūralūs, genetiškai stiprūs, harmoningos muskulatūros. Jie nevaikšto tarsi parade, norėdami sužavėti, nebando išsiskirti ekscentriškomis veido išraiškomis ar išmoktais gestais; jie eina pro šalį, visai mūsų nepastebėdami, mėgaudamiesi šilto smėlio ir jūros vėjelio teikiamu malonumu. Jie elniai, tvirti ir eiklūs, įstengiantys susidoroti su bet kokiomis kliūtimis miške, tačiau dabar ramiai besiilsintys miško aikštelėje, kartkartėmis šokteldami iš vietos ar iškviesdami vienas kitą į žaismingas grumtynes. Mes matome visą fiziologinę moterų krūtų, būdingų žinduoliams, tikrovę; pagalvėlę, kurią sėdmenų forma šis gyvūnas visad nešiojasi su savimi; penį, šį šlapimo ir spermos lataką, dabar esantį ramybės būsenoje ir uždengtą maudymosi kelnaitėmis; ritmiškai nuo kvėpavimo besikilnojančią krūtinę; prakaitą. Valgydami paplūdimio maistą – ne tikrus patiekalus, bet užkandžius ir vaisius, atsineštus ruduose popieriniuose maišeliuose, – jie kramsnoja taip pat dažnai kaip gyvūnai. Mus pavergia gyvūnų puošnumas, atsispindintis moters kūne – vešlus ir demonstruojantis juslingumą, nepridengtą kūno šarvais; vyro kūne, skleidžiančiame tankią ir takią galią visomis kryptimis; hiperaktyvioje

paauglių energijoje. Mūsų apkvaitintuose pojūčiuose ir mintyse, pavaldžiose instinktų potvyniams ir atoslūgiams, didingai apnuogintas gyvūno kūnas tampa stabu, hipnuotizuojančiu vaizduotę ir gimdančiu intymius mitus bei pagoniškas religijas.

Pajutę trauką tokiems kūnams, erotiniame troškime atrandame ir pavydą. Mums iki skausmo norisi priklausyti jų gaujai ir galiausiai patiems įgyti šį nedisciplinuotą gyvūnišką grožį. Trokštame skrieti bangomis kaip ir jie. Trokštame atsikratyti visomis išmonėmis, kurias išbandėme dėl grožio – kosmetiką, stilingą kostiumą, elegantiškus ir manieringus gestus, drovią, bet visa pasakančią išraišką. Trokštame tapti paplūdimio dykinėtoju, ant smėlio naktį besimylinčiu gyvūnu. Šitaip mylintis, toli nuo taisyklių, reguliuojančių už mūsų likusio miesto gyvenimą, toli nuo sistemos, jie nuves mus, kaip Penktadienis Michelio Tourniero romane *Penktadienis* Robinzoną Kruzą, į gaivalų pasaulį, sukurtą iš smėlio, jūros ir saulės. Toks mylėjimasis iškels iš jų tarpo ką nors panašų į filmo *Ant bangos keteros* (*Point Break*) veikėją Boddhi, kuris vis labiau tolsta nuo pasaulio, kur niūrūs androidai, užsidarę metaliniuose narvuose, važinėja greitkeliais; kam nors, kas persekiojamas FTB klajoja iš vieno žemyno į kitą ir galiausiai pradingsta šimtmečio uragane.

Erotinio jaudulio blykstes užžiebia gležnos ir netvarios epifanijos. Jūs, tobulas priemiesčių gyventojau, baltasis anglosaksų protestante, ėjote oro uosto koridoriumi, norėdami persėsti į kitą lėktuvą, ir staiga afrikietė moteris jus prispaudė prie sienos ir pabučiavo į lūpas; jus ištisas dienas vis dar tvilkė tarsi elektra – visada pasiekiama ir paklusni žmona nieko panašaus nebūtų galėjusi padaryti. Kaip jus apsėdo ta karnalinė šypsena, kuria šyptelėjo padavėja iš Oachakos! Kaip liepsnoja kūnas nuo to trumpo jauno meksikiečio pardavėjo bučinio universalinės parduotuvės persirengimo kabinoje!

Kodėl kaip tik jaunystė įžiebia kraštutines erotiškumo emocijas? Nepaženklinta raukšlėmis ir raukšlytėmis, kuriuos įrašys senatvė, Lolitos veido spalva yra kaip tik tai, kas priverčia karščiuoti jūsų akis. Jaunystė yra pereinamoji būsena – kažkur tarp pieno baltumo vaikiškų skruostų ir sodrių bei nepermatomų brandos spalvų. Mus švelniai paliečia šis nežemiškas švytėjimas, toks brangus ir pažeidžiamas.

Jaunystei bręstant, mergaitei išsivystys motiniškas dubuo kūdikiams išnešioti, berniukui – darbu užgrūdintas raumeningas kūnas. Jaunystės forma apgaulinga – ne todėl, kad simetriška ir harmoninga, kelianti išbaigtos pusiausvyros įspūdį, bet dėl neapsisprendimo, atvirumo daugybei galimų pavidalų. Akivaizdu, jog Platonas klysta: mūsų erotiškai mylimas grožis nėra nežemiškai atrodančių formų, teikiančių satisfakciją, pasitenkinimą ir poilsį, vizija; mus apžavi jaunatviškos, t. y. neapčiuopiamos ir pažeidžiamos, formos ir spalvos. Kiekvienas aistros proveržis – tai trumpai plykstelėjęs gaisras.

Dauguma senų žmonių nėra gražūs: surambėję, suapvalėję, sulinkę kūnai, ieškantys patogumo ir saugumo, nuo patirties apsunkę vokai, nuo išmintingų sentencijų persikreipusios lūpos.

Ar jūsų senelis priklauso tiems gražiesiems? Būdama suaugusi ir ištekėjusi moteris, aplankote jį ir dabar jūsų eilė apglėbti, bučiuoti ir glostyti. Vaikystėje, kai buvote dar berniukas, senelės, o ne motinos glėbys atrodydavo goslesnis ir saugesnis. Užaugęs aplankote ją – gulinčią lovoje, nedirbančią, nieko neveikiančią, esančią tiktai moterimi, ir šie goslūs prisiminai vėl užplūsta taip ryškiai, kad jūsų subrendęs vyriškas kūnas pajunta skandalingą jaudulį, stovint mirties prieangyje.

Štai šio senelio ar senelės veiduose nebeliko klasikinių modelių simetrijos. Tačiau formos geometrija apsprendžia šaltą pastatų ar šampano taurių, o ne audringą erotinių objektų grožį. Išvagoti raukšlių Edithos Sitwell ir W. H. Audeno veidai

senatvėje skleidė erotiškumą, kurio niekuomet nesimatė jaunystėje. Kaip ir jūsų senelių, jų šelmiškos šypsenos, nuostaba ir pasitenkinimas sklinda visomis raukšlėmis it saulės šviesa, nutvieskianti ežero bangas. Jus pakeri šių efemeriškų malonumų šokis tokioje plonoje ir gležnoje kūniškoje substancijoje; norite juos apiberti bučiniais ir glamonėmis, pasidalyti pavasariniu geismu, peržengdami incesto ir neatmenamus laikus siekiantį lavonų tabu.

Kokias sunkiai pripažįstamas ir kraštutines emocijas sukelia sena masajų genties moteris, kurią paėmėte pavėžėti Tanzanijoje išnuomotu automobiliu, kol Serengetyje dairėtės liūtų; senas *crow* genties indėnas, su kuriuo kartu leidote plyną vasario naktį prakaitinėje Montanoje; gatvės vaikigalis, su kuriuo kartu parūkėte hašišo, stovėdami tarpduryje Kalkutoje!

Sakralumas nėra vien tai, kas įsikuria anapus darbo pasaulio nepriklausomoje prabangioje puikybėje; tai taip pat ir tai, ką darbo ir racijos pasaulis nepailstamai stengiasi išvaryti, kankina ir niokoja. Įstatymų pažeidėjai, benamiai, seniai, liumpenproletariatas – šios gyvos žmogiškos atliekos, kurių sunkiau atsikratyti nei pramoninių atliekų aukštų technologijų Amerikoje, – sukelia patį karščiausią pasibjaurėjimą. Etika, skelbianti, kad kiekvieną žmogišką būtybę turime laikyti tiktai baigme, o ne priemone, religija, skelbianti, jog su kitais turime elgtis taip, kaip norėtume, kad kiti elgtųsi su mumis, nepajėgia pažaboti šito pasibjaurėjimo: susitelkusios religinės pajėgos finansavo kandidatus, kurie siūlė spręsti kalėjimų perpildymo problemą vykdant kaliniams nuosprendžius, o mokyklose ir ligoninėse atlaisvinti vietas pasitelkus masinę deportaciją, ir organizavo rinkimines kampanijas.

Ir tada vieną dieną kažkas pakliūva po akimis ir jas pavergia: Kalifornijos saulės, nusėdusios ant ką tik iš Gvatemalos žudynių laukų pasprukusios senos indėnės plaukų, šviesa;

purpurinės lūpos, švelnios it orchidėjos žiedlapiai; Kongo vaiko, sergančio AIDS, veidas; trumpas televizijos kadras, kuriame juodos bangos tarsi jūrų gyvatės raitosi aplink Haičio pabėgėlio stuomenį plauste; fotografija su jauno valstiečio iš Peru veidu laikraštyje – jis iki kaklo įsikasė į žemę vienoje iš Limos kalvų, kur miesto tėvai pasiuntė policiją ir buldozerius išvaikyti naujakurius ir nugriauti jų lūšneles.

Tokio gležno ir neįtikimo grožio apraiškos mūsų strėnose sukelia keistas audras. Kaip užvaldo troškimas mesti viską į šalį ir užlieti juos bučiniais ir glamonėmis! Yrant darbo ir racijos pasauliui, transgresyvios ir naikinančios aistros pakelia kraštelį sakralumo širmos.

10

Mirimo džiaugsmas

Kaip puikiai matyti kieno nors iš mūsiškių ar kitos rūšies gyvūnų baimė! Koks akivaizdus šis pažeidžiamumo, atsargumo pojūtis, kai rūsyje pamatome į šalis sprunkančias peles, miško paukščius, Andų vikunijas, žuvis klounus koralų rifuose!

Nepaliaujamai numatydami ateitį kiekviename mūsų darbo pasaulio judesyje, neturime kitos išeities, kaip numatyti pražūtingą mirties, laukiančios, kada galės kirsti mums smūgį, smurtą. Su siaubu žvelgiame į avarijų aukas. Karstas užkasamas į žemę, mes grįžtame į savo darbo vietas, kitus pakirtusi mirtis pasislėpia. Tačiau tamsoje ir mirtinoje tyloje jaučiame mirties artumą: ją primena inertiški akmenys, kuriais grįsti mūsų darbo vietos takai, ir blausi grėsmė, supanti aštrias ar trapias, sunkias ar miniatiūrines priemones, kuriomis apsistatėme.

Darbu įgiję individualią tapatybę, baiminamės dėl savo vietinio darbo ir racijos lauko saugumo. Ši baimė virsta bejėge kankyne matant, kaip kiti savo raciją panaudoja kurdami beprotiškus karo džagernautus, sunaikinsiančius racijos pasaulį ir sužlugdysiančius ateitį, dėl kurios visi dirbame. Susidūrus su potvyniu, žemės drebėjimais ir ugnikalnių išsiveržimais, kurie triūso ir racijos darbus staigiai paverčia chaosu ir katastrofa, mūsų baimė virsta beviltišku siaubu.

Nerimastį bandome išlaikyti sveikos baimės, matuojančios mūsų veiklą laiko ir šaltinių sąnaudomis, ribose. Tokia baimė suteikia mūsų racijai ir darbui skubos pojūtį. Mirties baimė lydi visą darbo gyvenimą – suvokiame, kad gyvenimas gali nutrūkti pačiame veiklos įkarštyje ir neužbaigus reikalų. Prieš mus

iškylanti juoda nebūties siena užtemdo visą išplėtotą ir tebeplėtojamą darbo prasmę. Siekiame užsitikrinti, jog kiti perims mūsų darbą, kai patys jo tęsti nebegalėsime. Mes pastatome namą vaikams, kompanijos valdymą perleidžiame kompetentingiems ir ambicingiems pavaldiniams, paskelbiame savo hipotezes ir įsitikinimus, idant auganti karta galėtų jais pasinaudoti ir sukurti geresnį pasaulį.

Yra žmonių, kurie numiršta romiai; tai žmonės, anot Nietzsche's, mirštą laiku. Jie miršta žinodami, jog nugyveno savo gyvenimą ir, kiek sugebėjo, sprendė išsikeltas užduotis, pasinaudodami turėtomis jėgomis ir ištekliais. Jie miršta tvirtai žinodami, jog savo pasiekimus ir įsitikinimus palieka gerose rankose.

Kuomet tai, ko su siaubu laukta, praeina, mūsų tuščia baimė, kankynė ir panika dažnai užleidžia vietą kai kam kitam. Mūsų racija, užuot siekusi ir laukusi, ima stebėti, kaip vystosi katastrofa – dėmesingai ir jausdama kažką panašaus į susižavėjimą. Žmonės, per plauką išsigelbėję nuo mirties avarijose, dažnai pasakoja, kaip keistai ir aiškiai suvokė viską, kas vyksta, sekundė po sekundės stebėdami susidūrimo neišvengiamumą, adrenalino antplūdžiui kūne sukeliant ne paniką ar desperaciją, o veikiau tam tikrą proto skaidrumą, bemaž smalsumą. Žmonės, išgyvenę operacijas ar kenčiantys dėl baisingų ligų, dažnai stebi, kas su jais vyksta, lygiai taip pat keistai ramūs ir sutelkę visą dėmesį, jau nebepaisydami, kas atsitiks su jų gyvenimo planais.

Taip pat yra akimirkų, kai dėl pasiekimų darbo ir racijos pasaulyje atsisakome romaus pasitenkinimo, pasiduodami euforijai, kuri kyla netekus savo įgūdžių ir individualios tapatybės. Tuomet norime pasiekti akmenuotas kalvas už miestelio ribų, kur nebesimato visų pažįstamų mūsų gyvenimo gatvių; leidžiame žvilgsniui nuklysti į nežmoniškas ir tuščias padanges. Jaučiamės nereikšmingi ir susvetimėję; ir visgi pasiliekame čia,

siaustomi tviskančių vėjų. Jaučiame, kaip dyla stabilios mūsų įgūdžių ir įpročių struktūros, skaidosi proto diagramos ir žemėlapiai; jaučiame, kaip mūsų vardas, titulas, profesija ir vaidmuo, kurį atliekame pažįstamame socialiniame pasaulyje, viskas, kas suteikia stabilios tapatybės pojūtį, išsisklaido nežmoniškose ir tuščiose padangėse. Nugrimztame nerimastin, kuri išsiskleidžia kaip nežmoniškas džiugesys.

Džiugesiui būdingas vidinis impulsas, kuris gali paskatinti kopti į dar aukštesnes ir atokesnes uolas, į Andus ir Himalajus. Pagavus vidiniam emocijų iškrovos impulsui – kuomet jaučiame, kaip ištirpsta mūsų ribos, kūno šarvai, vidinis įgūdžių karkasas, kietoji mūsų charakterio danga, – suvokiame, kad pasiekę priešais mus stūksančias uolas galime išsiskaidyti ir daugiau nebesudėlioti savęs į visumą. Tačiau šitokia nuojauta mūsų nesustabdo.

Euforijos, mus apėmusios vaikštant po Borneo salą, šliuožiant slidėmis Aliaskos tyrlaukiais ir nardant vandenyne, priežastis yra ta, jog į mirtinus pavojus, kurių paribiais vaikštome, žvelgiame plačiai atmerktomis akimis. Apie šiuos pavojus nepasakojame žmonėms, neisiantiems su mumis; užsimindami savo merginai, vaikinui ar tėvams apie žygį į Himalajus, nesakome, jog rizikuojame užsikrėsti dizenterija ar susilaužyti koją, kai iki gydytojo ar ligoninės tenka keliauti ištisas dienas; taip elgiamės todėl, kad vienintelis malonumas, kurį jiems galime suprantamai perteikti, yra kalnų didybė. Tačiau įsikūrę nakčiai stovyklavietėje, būdami tarp kitų žygeivių, prasitardami vos keletu žodžių, užsimename apie pavojus, nes žinome, kad šie žmonės supras iš pusės lūpų. Jų veidų netemdo rūpestis; jie šypsosi, užkrėsdami pakilia nuotaika. Akimirkos, kai kalnų takelis prasmegs ir mes panirsime į katastrofą, laukiame su siaubu ir džiugesiu.

Kiekviena stipri emocija, kurią vidinis impulsas paverčia tuo, kas nesuvokiama protu, kankinamai virpa nujausdama

artėjančią mirtį. Sokratas filosofiją įvardijo kaip kankynės mirties akivaizdoje įveikimą proto ekstaze, kuri užplūsta nuskausminus kūną ir pergyvena mirtį. Tačiau kiekviename džiugesyje jaučiame kankynę, kurios kamuojami metamės į bedugnę, ir tai tampa pasimėgavimu. Sulig kiekvienu džiugesiu tikimės, jog paskutinis šuolis į prarają suteiks džiaugsmo.

Įgijus tvirtybės, kankynę paverčiančios mirimo džiaugsmu, mums atsiveria visi kiti džiaugsmai: raitymasis iš juoko dėl savo pralaimėjimų ir nuoskaudų, palaima sutikti kitus aistringais išsiskyrimo bučiniais, visos meilės, dėl kurių rizikuojame. Gyvenimas, kuriame džiaugsmas išvaduoja iš mirties baimės, nebūtų panašus į Sokrato gyvenimą kalėjime, pateisinant paklusnumą neteisingai valstybei ir išsižadant tremties vargų. Aiškiaregystė, metusi žvilgsnį į prarają, vaiskia šviesa nušvies visą žmogaus veiklą: tokią, kuri mums įperša klaidingą mintį, jog, vadovaudamiesi tikslingu mąstymu, galėsime kaupti malonumus nesikankindami ir be rizikos, ir tokią veiklą, kuri atveria visų tremčių džiaugsmus. Gydytojas pažins grumtynių su neįveikiamos mirties jėgomis kankynę ir džiaugsmą; dainininkas džiugiai dainuos barbarišką dainą, užburiančią apžavais tolimas ir tylias širdis; mąstytojas kritime aukštyn džiūgaudamas pažins mintis, kurios tvyksteli ir užgęsta, nekaupdamos reprezentuojančių vaizdų.

Žygdarbiai, kuriuos atlieka drąsūs ir ryžtingi vyrai bei moterys, triumfuojantys nepaisant neįtikėtinų sunkumų, neleidžia žmonijai nugrimzti į apgailėtiną rezignaciją, kuri, turtingųjų ir galingųjų nuomone, būdinga absoliučiai daugumai. Tačiau didvyriai nėra stiprieji, nutveriantys galimybes, kurias istorija parodo vos akimirksnį. Kiek daug iš tų, į kuriuos dėjome viltis – Gandhis, Che Guevara, Martinas Lutheris Kingas, Malcolmas X, Carlosas Fonseca, Steve'as Biko, – patyrė nesėkmę! Didvyrius sugauna KGB ir CŽV, jie nužudomi katedrose ir mirtinai sumušami

slaptuose požemių kalėjimuose. Jie tampa didvyriais ne todėl, kad juos lydi sėkmė, bet todėl, kad juokiasi mirčiai į veidą.

Jų juoką girdime šiame į neviltį varančiame godulio ir desperacijos, išdavysčių ir sąmokslų vyksme – mūsų rūšies istorijoje. Jų juokas palaimina kovos draugus ir visus, kurie yra niekinami bei kankinami. Jų juokas vėl pasigirsta lūšnynuose ir kalnuose, toli nuo jų mirties, ir vėliau, po daugelio metų, išsiveržia iš gerklų žmonių, kurie iškyla iš mūsų tarpo ir tampa didvyriais.

Įsijungęs į kovą, partizanas iš pat pradžių žinojo, kad ji gali būti pralaimėta, kad jis ar ji gali baigti gyvenimą pririštas prie stulpo priešais baudžiamąjį būrį. Žinojimas, kad reikalas teisingas, o taip pat žinojimas, jog kažkur toli nuo visų partizaninių kovų yra kiti, kurių kankinimų nesigirdi, įdeda į lūpas vėliau prasiveršiantį juoką ir nuskambėsiančius palaiminimo bei prakeiksmo žodžius. Tačiau tuo metu, įsitraukdamas į kovą, jis žinojo ar tikėjosi, jog ateis diena, kai juoksis, kai sugebės juoktis. Ši vidinė tvirtybė ištverti aukojimąsi ir mirti juokiantis glūdėjo jame seniau, nei jis sužinojo apie priespaudos mastą, reikalo teisingumą ir kovos priemones.

Kažkas jo viduje suprato, kad visa ko pabaigoje gali pasigirsti juokas: po to, kai nugrims į patį baisiausią siaubą, kur vis aiškiau suvoks tironijos ydingumą, tolesnius žiaurumus ir skerdynes, kurias kova prišauks tiems, vardan kurių ji vyksta, sėkmės netikrumą ar netgi neįtikimumą, beprasmę mirtį, kuri galima pralaimėjus kovą.

Didvyriai gyvena ir miršta aukštai kalnuose ir atokiuose žemynuose, toli nuo patogių ir saugių būstų urbanistiniuose technopoliuose, kur mes susitinkame vienas kitam paskaityti, ką išmąstėme savo kompiuteriais. Didvyriai praplečia švytinčias aukštumas ir tolimus horizontus geriausioms mūsų mintims ir troškimams. Ir didvyriai gyvena tarp mūsų. Jie tik pasijuoktų iš šio pompastiško žodžio. Jie negina barikadų; galbūt guli

ligoninės palatose, merdėdami nuo baisingų ligų. Kuomet aplankome juos, jausdami sąžinės priekaištais atmieštą siaubą, jų juokas neįtikėtinu būdu ištirpdo mūsų kankynę. Bet tikrieji lankytojai – jų bičiuliai – paima į savo glėbį mirštančiuosius ir apiberia juos bučiniais bei glamonėmis, juokdamiesi iš rizikos užsikrėsti.

Ar mumyse yra kažkas, kas supranta didvyrių juoką? Akimirką, kai kartu juokiamasi ar verkiama, individai yra skaidrūs vienas kitam, tarsi emocijų protrūkis būtų sukėlęs tą patį, bendrą iš jų besiveržiantį srautą. Jeigu mes, dar nepažvelgę mirčiai į akis su juoku lūpose (ar inkšdami ir apimti baimės), galime išdrįsti kalbėti apie tuos, kurie juokiasi į veidą baudžiamiesiems būriams ar žino savo kūne knibždant mirtinus virusus, taip atsitinka todėl, jog ateina eilė byloti apie tai, dėl ko kartu juokiamės ir verkiame.

Darbo ir racijos pasaulyje kiekviena akimirka subordinuojama ateities akimirkai. Dabarties prasmingumas ir kryptis priklauso nuo ateities, baigmės ar rezultato. Tačiau esti akimirkų, kai atsileidžia kieti dabartyje planuojamo rezultato gniaužtai, ir dabartis nušvinta ir užsidega nuo laisvės bei džiugesio proveržio.

Kai pradedamas sakinys ar sakinių virtinė, naudojamasi gramatinėmis struktūromis ir žodynu, kurį mes suvokiame iš tolesnės raidos. Sakiniui tęsiantis, mūsų laukiamas galutinis teiginys susiaurėja ir tampa labiau apibrėžtas. O tada sakinys ar sakinių virtinė staiga nutrūksta įterpus žodį iš visai kitos istorijos, arba užlūžta sumikčiojus ar nusižiovavus. Tai, ko buvo laukiama, arba pats mūsų laukimas prasmenga į nebūtį. Šis rimtas ir dėmesingas laukimas išnaudoja mintis, suteikdamas malonų iškrovos pojūtį, ir mes prapliumpame juoktis.

Akimirką, kai dar nenuskambėjo laukiami žodžiai, sustingstame dabartyje – dabartyje, nesusietoje nei su praeities žodžiais–vektoriais, nei su laukiama išvada. Tada išgyvename išsilaisvini-

mo iš pavaldumo laukiančiam protui akimirką; akimirka, buvusi prikaustyta prie ateities akimirkų, stebuklingai išsilaisvina. Mūsų juokas, gaudydamas orą, laikosi įsikibęs šios akimirkos ir ją įtvirtina.

Toli gražu ne žodžio, įterpto iš visai kitos istorijos, reikšmė mus prajuokina, kadangi jo reikšmė nubloškia mintis atgal, priversdama retroaktyviai perkratyti sakinį iš naujo ir vėl laukti, kas bus toliau. Prasmingesni, reikšmingesni žodžiai nei tie, kurių laukėme, provokuoja protą tolesnėms, platesnėms galimybėms, slypinčioms už anksčiau laukto teiginio. Protas pajungiamas kažkam didesniam, priverčiamas siekti daugiau, dirbti daugiau, rimtai apžvelgti sritį, kurią nurodo sakinys.

Visą dėmesį buvome prikaustę prie judesių ir manipuliacijų sekos, konstruojančios siekinį, bet vėliau, paskutinę akimirką, viskas griuvo ar sprogo. Pasijuntame likę tuščiomis rankomis; jaučiamės atitrūkę nuo pagrindo, į kurį atsirėmę taip protingai yrėmės į priekį. Staiga išsivadavę iš lauktos operacijų grandinės nusijuokiame ar sušunkame. Nesvarbu, juokiamės ar kaukiame, maloni iškrova sustabdo nuo ateities atsietą akimirką, ir mūsų juoko pliūpsniai ar riksmai skuba atgal į šią akimirką, kad kaskart vis naujai patirtume jos žavesį.

Kai netikėtas rezultatas pranoksta tą, kurio laukėme, mums iškyla nauja užduotis – surasti būdų jį panaudoti. Staigus laukto tikslo pakeitimas kitu – beverčiu ir pragaištingu – priverčia iš naujo įvertinti situaciją. Tačiau pačią žlugimo akimirką mūsų riksmai gali pereiti į juoko protrūkius. Pats viduržiemis; stropiai įtaisome produktų maišus į krepšį ant dviračio ir, įsijungę pirmą pavarą, miname įkalnėn, paskui leidžiamės nuokalne, o tada, kai pagaliau matyti namai ir pasukame į šoną – dviratis slysteli ant plonyčiu sniego sluoksniu padengto ledo ir visi pirkiniai išbyra ant šaligatvio – tikra košė iš sudužusių kiaušinių, alyvų aliejaus balų ir šnypščiančių

kolos fontanų. Ir tada pastebime, kad dviračio pavarų krumpliai sudraskė mūsų vienintelių kelnių, kurias kitą dieną turėjome mūvėti per vestuves, klešnę. Atsargiai minami dviračio pedalai, vakarienė, kurią galvojome pasigaminti, vestuvės išsiurbia mūsų protą ir palieka jį tuščią. Mes juokiamės – ar šaukiame, – žiopčiodami ir tvirtai įsikabindami į akimirką, vis grįždami į ją – tą velnio išdaigą. Visko, į ką konvulsyviai kabinasi juokas ar dejonės, esmė yra baisi, bet kartu – nors ir kaip tam prieštarautume – nuostabi akimirka, kuomet tai, kas negalėjo įvykti, staiga įvyksta. Blaiviai mąstanti, užsivertusi darbais biuro vadybininkė, slidinėdama ir čiužinėdama išvaškuotu koridoriumi, springsta juokais dėl savo pačios klounados. Jeigu skausmingai nukritus juokas nutrūks, ji pasijuoks vėliau, prisimindama šią sceną ir pasakodama kitiems.

Žmogus, kuris pastebi, kad juokdamasis išsivadavo iš laukimo ir priklausomybės nuo laukiamų rezultatų, taip pat pastebės ir tai, jog išsivadavo iš savo individualios tapatybės. Specialisto vietoje staiga apsireiškia atgrubnagis. Bekurpdamas aiškinimus, aiškintojas išnyksta, palikdamas vietoj savęs klouną – o veikiau siurrealistinę kalbą, žodžius, kurie patys siejasi vienas su kitu. Besijuokiantis žmogus nežiūri rimtai į individo, kuriuo jis buvo, mirtį. Darbininkas juokiasi iš darbininko mirties; kalbėtojas juokiasi iš kalbėtojo mirties.

Besijuokiantis iš individo mirties jokiu būdu nesistengė įtvirtinti ar išplėsti savo ribų ar save išmėginti. Jis rizikuoja mirtimi, pagautas gryniausio impulso – impulso, kuris nepaiso jokių pasekmių. Absurdiškiausi akstinai nutraukia apmąstymus ir paaiškinimus žmonių, laikančių save racionaliais individais. Pagauta žaismingo impulso ir juokdamasi, ji šoka nuo uolos į jūrą, nors kuo puikiausiai supranta, jog po vandeniu gali slypėti dantyti akmenys. Pagautas žaismingo impulso, jis varo savo seną kledarą, viršydamas greitį trisdešimčia kilometrų, įkopia į

gaisrininkų apžvalgos bokštą arba nusileidžia į seną šachtą, prieš kurią pastatytas ženklas „Eiti draudžiama".

Juoko ar šūksnių priepuolis išsikvepia. Paskira akimirka, į kurią įsikibęs laikosi juokas, nesivysto į ateitį, galinčią suteikti jai prasmę. Ši dabartis miršta; užgimsta kita dabartis. Praėjus akimirkai, kai buvo netekęs savo tapatybės, darbininkas vėl pasijunta sveikas ir gyvas; jis vėl ima laukti medžiagų, naujų įrankių, ateities. Kalbėtojas vėl įsivaizduoja išvadą ir jos link kreipia argumentus. Tačiau jie abu vėl impulsyviai įsivels į žaidimą su mirtimi.

O gali būti ir taip, jog išlaisvinta akimirka nemiršta iškart, vos tik nutilus juokui, ateitis ne iš karto užsikabina už kitos akimirkos, o protas nepajungiamas vėl laukti ir kažko trokšti. Akimirka gali išlaisvinti į visai kitokio pobūdžio laiką – karnavalinį laiką, – kur mus pačiumpa chaotiškos akimirkos ir laikosi įsikibusios pačių intensyviausių ir smarkiausių emocijų. Štai šis jaunuolis nusprendė įsikurti Lankasterio apygardoje. Susirado darbą degalinėje, studijavo knygas apie dailidės ir elektriko amatus, o vakarais statydinosi namą. Prabudęs vieną žiemos naktį, ant užuolaidų išvydo šokančias liepsnas, įsiplieskusias nuo židinio. Liepsnoms traškant ir kylant į žvaigždėtą dangų, jis nuogas šoko ant sniego, juokėsi ir šaukė. Į darbą degalinėje daugiau nesugrįžo. Atsistojęs šalikelėje, iškėlė ranką, stabdydamas pakeleivingas mašinas. Vėliau jis pasakodavo nebūtas istorijas sunkvežimių vairuotojams, susimedžiodavo reikiamos kvalifikacijos pažymėjimus palaikiams darbams, iš meksikiečių gatvės vaikigalių išmoko pašiepiančių ir malonybinių ispaniškų posakių, Rio mieste šokdavo sambą su nepažįstamaisiais.

Žaismingas impulsas rizikuoti gyvybe gali virsti rimtu dalyku, kai juoko ar ašarų protrūkis paskatina intensyvios komunikacijos tėkmę. Tai gali virsti sveiku protu nepaaiškinamu impulsu

žudyti viską, kas mus slegia, kas tildo visų mūsų juoką ar ašaras. Šis impulsas nekyla kaip planinis veiksmas ar chirurginė operacija, kadangi jis pasmerkia didvyrį myriop. Tačiau šiame impulse esama kažkokios žaismės.

Nora Astorga gimė vienoje turtingiausių ir įtakingiausių Nikaragvos šeimų. Ambicinga ir talentinga mergina įstojo į teisės mokyklą. Aštraus proto ir nepaprasto grožio merginą stambiausios eksporto kompanijos apipylė darbo pasiūlymais. Tačiau ji nutarė apsiriboti bylomis, kuriose gindavo suimtuosius, patekusius į diktatoriui Somozai pavaldžios *Guardia Nacional* armijos rankas. Vyriausiasis *Guardia National* vadas buvo generolas Reynaldo Pérezas Vega – pagrindinis CŽV patikėtinis. Kalėjimuose ir tarp pasipriešinimo dalyvių jis buvo žinomas kaip El Perro – „Šuo“: atvykęs į kalėjimo vienutes pas suimtuosius už ardomąją veiklą, ištepdavo jų sėklides taukais ir užsiundydavo šunimis. Retkarčiais prasilenkdamas su Nora Astorga teismų koridoriuose jis sušnabždėdavo: jeigu ji išties norinti padėti savo klientams, turėtų jį aplankyti be pašalinių.

Vieną popietę išeidama iš teismo pastato ji užsiminė, kad tą vakarą būsianti namuose, ir jeigu jis apsilankytų, galbūt gautų ko norįs. Generolas atvyko į jos namus miesto centre su savo asmens sargyba. Duris atidarė pati šeimininkė, vilkinti gundančia suknele, ir nusivedė į svetainę, kur ant gėlėmis papuošto stalo stovėjo romo taurės. Įtartinai besižvalgantys po kambarį asmens sargybiniai jai kėlė juoką. Įpylusi generolui romo, paragavo pati ir juokdamasi ištiesė taurę. Ji stovėjo visai arti ir netikėtai pabučiavo jį į lūpas. Tada pašnibždomis pasiūlė eiti į miegamąjį, o asmens sargybinius palikti už durų. Uždariusi miegamojo duris, ji nusijuokė, nusviedė taurę ir nusimetė suknelę. Jis apkabino ją, ji tvirtai prigludo, bučiniu užgniaužusi juoką ir stipriai suėmusi jo galvą, o iššokęs iš spintos sandinistas perrėžė jam gerklę.

Neįtikėtina, bet jai pavyko pasprukti pro langą ir pabėgti iš Managvos. Pabėgti tebuvo vienas vienintelis būdas – paliekant miegančius savo vaikus. Kalnuose jai pavyko prisijungti prie partizanų. Kuomet po trejų metų sandinistai pergalingai įžengė į Managvą ir paskyrė ją teisingumo ministre, Nora Astorga paskelbė dekretą apie mirties bausmės panaikinimą.

Didvyriai ne vien tik sutelkia mintis į visos tautos priespaudą ir apverktiną padėtį, iškildami dėl užuojautos, kurią išgyvena kaip asmeninį sielvartą ir kuri suteikia jėgų laukti ateities bei kurti išsivadavimo strategiją. Tai žmonės, kurie supranta ne tik pažemintųjų kančias, bet ir jų narsą. Jie dalijasi šia narsa prieangiuose, nutriušusiuose baruose, dokuose, laukuose, kur aidi haitiečių, somaliečių, perujiečių darbininkų juokas. Juos instinktyviai traukia juokas žmonių, kurie triūsia neturėdami jokių vilčių dėl ateities, kurie negali suvokti rezultatų ir produktų. Tai vyrai ir moterys, kurie juokiasi iš savo individualių tapatybių ir impulsyviai žaidžiai su mirtimi. Tai tvirtos mąstysenos vyrai ir moterys, analizuojantys tironijos mastą, kovos teisingumą ir griežtai sutelkiantys mintis į sėkmingo priešinimo būdus. Tačiau jie žino, jog išaušus dienai, kai tirono būriai juos apsups ir paskelbs pergalę, jie galės nusijuokti tiesiai į veidą, nes jau anksčiau ne kartą prieangiuose juokėsi kartu su benamiais, nutriušusiuose baruose, dokuose ir laukuose – su padieniais darbininkais. Jie nesiekia patraukti tarnauti idėjai visą tautą, kad ji paaukotų dabartį dėl ateites, idant išsiplėstų darbo ir racijos pasaulis, apimdamas visus marginalus – nykstančius lūšnynuose ir naktimis klajojančius purvinuose miestuose. Jų reikalas ir kova – mąstyti ir dirbti dėl pasaulio, kur prieangių, nutriušusių barų, dokų ir laukų žmonių juokas nustelbs turtingųjų ir galingųjų prunkštimą.

JESUS NA

11

Dovanos

Pažįstamas ūkininkas, gyvenęs netoli Džagjakartos, atidavė man seną kaip žemė akmeninį kirvį. Gėrėdamasis apžiūrėjau pedantiškai susuktą rotanginę viją, pritvirtinusią kirvio ašmenis prie koto, ir skrupulingai pritaikytą jaspio melsvumo akmenį ašmenims, kurių forma buvo idealiai simetriška, o paviršius nupoliruotas it brangakmenio briaunos. Ant aštrių ašmenų briaunų nesimatė nė mažiausio įbrėžimo: šiuo kirviu niekada nesinaudota. Tai buvo apeiginis kirvis – dovana žemės ir miško dvasioms. Laikydamas rankose medinę rankeną su rotangine vija jutau jos skaidulas ir formą, tačiau paties rotango medienos materijos nebuvo justi: kirvis suakmenėjo. Atkeliavusį iš žemės bei dėl miško ir rankų darbo įgavusį formą pačioje žmonijos laiko aušroje, jį užklojo žemė ir miškas, dar labiau užburdami.

Kiekviena visuomenė, funkcionuojanti savoje aplinkoje ir neišgyvenusi bado ar apsupties laikų, gamina prabangos daiktus. Visuomenės, kurias veikiausiai priskirtume pačioms primityviausioms ekonomikoms, puikuojasi juvelyriniais dirbiniais, kuriems sukurti reikia nepaprasto meistriškumo, subtiliausiais galvos apdangalais iš plunksnų, apeiginėmis kaukėmis – daiktais, pagamintais ne kasdieniam, bet šventiniam naudojimui, o paskui nusviedžiamais šalin ar kam nors atiduodamais.

Žmogus, kuris superka rubinus, persiškus kilimus ar senųjų meistrų dirbinius, o paskui apdraudžia ir padeda juos į seifą banke kaip investiciją, skandalingai jais piktnaudžiauja. Praban-

gos dirbinių gamyba pragaištingai veikia darbo jėgą, kurią būtų buvę galima skirti kam nors naudingam. Bet kas, švaistantis savo turtus, pilstantis šampaną tarsi vandenį visiems savo lankytojams ar pripilantis jo vonią moteriai, su kuria praleis vieną naktį šalyje, į kurią daugiau niekada nesugrįš, suvokia prabangą. Žmogus, dirbantis dieną naktį ir savo turtus leidžiantis, kad pasipuikuotų papuošalais, kostiumus užsakantis siuvėjams Londone, o rankų darbo batus – Romoje, perkantis šimto tūkstančių dolerių vertės sportinį automobilį, kurį vairuoja baisiausiai atsargiai ir nepriekaištingai prižiūri, visiems atrodys vargšas kvailys, draskomas gausybės apgailėtinų reikmių. O kai jis nusiims savo auksinę grandinėlę ir užkabins ją ant kaklo pakelės užkandinės padavėjai, kai pradės važinėti sportiniu automobiliu pašėlusiu greičiu ir vieną dieną galės sąžiningai pasigirti įvažiavęs į upę, štai tada kiti pamatys jame esant sielą.

Žodis *dovana* žymi įvykius, apreiškimus ir daiktus, kurių didybė ir puikumas atsieja juos nuo pasisavinimo praktikos – išmatavimo, kategorizavimo ir užvaldymo.

Įteikti sūnui beisbolo lazdą, uniformą ar kompiuterį – daiktus be vidinės didybės – nereiškia įteikti dovaną. Tai daiktai, kuriuos turi visi jo mokyklos draugai. Jie padeda vaikui pritapti prie bendraamžių grupės – lygiai kaip įnašas už namą, kurį įteiksite sūnui ir jo išrinktajai vestuvių proga, vėliau padės pritapti priemiesčio rajone. Tėvai, įteikiantys sūnui automobilį, moko suprasti, kaip atlyginamas pinigų darymas ir tarnavimas korporacijoms, ir (kadangi automobilis it naujutėlis) suvokti gerų vairavimo įgūdžių ir dėmesingos automobilio priežiūros reikšmę.

Bet kaip skiriasi tikroji dovana! Už kelių mylių nuo mano namų yra Juliano sklandytuvų bazė. Sklandytuvų pilotai kartais

paskraidina keleivius. Vieną dieną paklausiau draugo, ar kada sklandė. Ne, atsakė jis, tačiau jo šešiolikmetis sūnus lanko kursus ir, vos tik šis gaus pažymėjimą, tėvas taps pirmuoju sūnaus keleiviu. Kokia dovanos didybė! Ne vien tik sumokėti už pamokas, kad sūnus sklandytų kaip erelis, bet ir padovanoti jam visiško pasitikėjimo dovaną – pasitikint taip, jog į sūnaus rankas įduodama sava gyvybė!

Ar dovana yra tikra dovana, priklauso nuo to, kiek, – nepaisant jos kuklumo, – joje yra veržlumo ir nutrūktgalviškumo. Duoti yra aistros aktas. Duoti, atsisakant savininko pretenzijų į išteklius, verčia duodantįjį rizikuoti. Kiekvienas davimo aktas jau atskleidžia aistrą atiduoti savo gyvenimą.

Akmenuotose Andų viršukalnėse Peru, pačiame trečius metus užsitęsusios sausros viduryje, jauna moteris nusprendžia leistis žemyn į Limą, vildamasi rasti nors kokį darbą. Niekas iš kaimelio gyventojų neištaria balsu, kas sukasi visų mintyse: galbūt – veikiausiai – tai bus tik jos nusileidimas į prostituciją. Atsisveikindama su dukterimi – galbūt visiems laikams – motina užkabina jai ant kaklo auksinę grandinėlę, vienintelį daiktą, kuris ją sieja su velionio vyro atminimu ir prisilietimu.

Dovana įteikiama tik tada, kai tai, ką duodi, didingai atgyja gavėjo gyvenime ir širdyje. Tik ekstravagantiška ir aistringa širdis gali įvertinti ir priimti dovaną.

Prieš daugelį metų, per pirmąją savo kelionę už Europos ribų, didžiajame Stambulo turguje aptikau varinį dubenėlį apsiplovimui su įmantriai išgraviruota malda. Pirklys surezgė žavingą ir neįtikėtiną dubenėlio istoriją. Nusiunčiau dubenėlį dviem studijas baigusiems studentams, kurie artimai draugavo. Kai dabar apsilankau pas juos ir pamatau dubenėlį lentynoje, apsuptą kitais *objets d'art*, man kyla noras kaip nors jį išsivilioti ir padovanoti kam nors kitam. Matant šį dubenėlį, staiga

užgriūna prisiminimai tų laikų, kai man pirmą kartą atsivėrė islamo kultūros ir islamiškos sielos didybė. Mano draugai dėsto filosofiją ir gyvena Niujorke; jų kelionės apsiriboja išvykomis į Paryžių kartą per metus dvejus. Įsivaizduoju, jog tada, kai buvo jauni, jie nė karto nenorėjo atrasti viso pasaulio. Jų lentynoje šis dubenėlis daugiau neatlieka apvalymo, nespinduliuoja, o jo malda nutilo.

Milijonai turistų skrenda iš vienos šalies į kitą, darda autobusais iš vienos šventyklos į kitą, iš vieno kraštovaizdžio į kitą ir sugrįžta ne ką daugiau socialiai jautresni, rūpestingesni, susižavėję ar įžvalgesni, nei anksčiau. Atvirkščiai, susidaro įspūdis, jog kelionė, nesvarbu kaip parengta ir suplanuota, dar labiau paskatina juos kreipti dėmesį į nepatogumus ir nedidelius sunkumus.

Visi takai, vedantys į kalną, kurį imperialistai pavadino Everestu, o šerpai vadina Sogarmatha – Dangiškąja Motina, – dabar nusėti tonomis šiukšlių. Balio salos Kuta paplūdimys dabar tapo australų *zona rosa*, kur baltaodžiai universitetų studentai mėto skraidančias lėkštes ir valgo omarus, griaudint populiariausiems pasaulio kompaktinių plokštelių įrašams: bališkosios naktys griaudi garso stiprintuvais iki girtų aušrų.

Šiaurės rytų Turkijos pakraštyje yra vieta, vadinama Sumela: čia vienuoliai eremitai kopdavo aukštyn daugiau kaip pusę kilometro stačia uola į didžiulę keistą olą, kurią išskobė geologiniai pokyčiai arba stebuklas. Metams bėgant, vienuoliai sutvirtino olą iš vidaus, pastatė koplyčią ir įsirengė atsiskyrėliškas celes. Trylika šimtmečių jauni vyrai užkopdavo čia ir likdavo oloje–vienuolyne. Įsigalėję Turkijoje osmanai neišvarė krikščionių vienuolių – atvirkščiai, šie taip pagarsėjo magija ir šamanizmu, kad visi sultonai patys ateidavo įteikti jiems dovanų. Tik trečiajame XX amžiaus dešimtmetyje, per karą, kuomet graikai

buvo išginti iš Turkijos, įsiplieskusios religinės aistros privertė uždaryti vienuolyną, o šventas relikvijas išniekinti ir išmėtyti. Aptikęs šį vienuolyną prieš dvidešimt metų pasibjaurėjau išvydęs, kad Turizmo ministerija skyrė pinigų keliui palei visą tarpeklį nutiesti ir laiptams į olą–vienuolyną iškirsti. Netgi pradėtas statyti keltuvas. Juk aišku, kad niekas neturi teisės lankytis vienuolyne, jei neturi noro kopti pavojingu pačios gamtos sukurtu taku, kurį atrado ir kuriuo naudojosi vienuoliai! Šventos vietos lankomos norint pakreipti gyvenimo vagą kita kryptimi, atsiverti orakului. Nuoširdūs lankytojai – tai lankytojai, kuriems dar visas gyvenimas prieš akis, kurie ateina čia, būdami aštuoniolikos ar dvidešimties. Tuos, kurie pirmuosius keturis savo gyvenimo dešimtmečius stengėsi užsitikrinti saugumą ir respektabilumą savajame priemiesčio rajone ir kapitalizme, kamuoja kur kas baisesnis dalykas nei artritas, trukdantis įkopti į stačią uolą – surambėjusi širdis.

Norint įteikti dovaną, reikia turėti ypatingą gebėjimą pamatyti konkretaus žmogaus sielą; nepakanka vien tik paklausti, ko jis ar ji nori. Dovana nėra paprasčiausias poreikio ar reikmės išpildymas; ji susijusi su didybe, kurios negalima išmatuoti inventorizuojant kito reikmes; dovana pakeičia gavėjo sielą.

Gali atsitikti taip, jog gavėjas atsisako jūsų dovanos arba paslepia ją giliai stalčiuje, tačiau svarbu tai, kad jūs tiksliai įžvelgėte. Vasaros pradžioje padovanojote sūnui motociklą, nė žodžiu neužsimindamas, ką su juo veikti; tačiau kaip nusiviliate, kai sūnus, užuot patraukęs į Gvatemalą arba Aliaską, sėda ant motociklo tik tam, kad popietėmis pavėžintų priemiesčio merginas į užmiestį!

Mintys yra dovanos. Tai ne kategorijos ar konceptualios struktūros, kurias visuomenė įtvirtino įvairiausioms praktikoms,

automobilių remonto meistrams ir branduolinės fizikos specialistams, psichoanalitikams ir politologams, rinkos analitikams ir literatūros kritikams. Mintys yra nušvitimai. Jų nesuformuoja ir nepagamina abstrakčios, kombinuojančios, sintezuojančios ar metaforizuojančios proto galios; mintys nušvinta nuo betarpiško kontakto su tikrove. Vienui vienam šliuožiant slidėmis Antarktidos dykynėmis, vienui vienam praleidžiant naktį olos tyloje ir tamsoje, kontempliuojant paslaptingą išskobto akmens luito, vadinamo *intihuatana* ir stūksančio pačiame Maču Pikču centre, formą, žiūrint tiesiai į akis papūgai *eclectus*, kuri įdėmiai žiūri į akis jums, kyla mintis, užžiebianti ir apšviečianti šią singuliarią tikrovę. Tokių minčių neįmanoma išrasti; jos įvyksta, yra duodamos. Šias mintis protas labiausiai saugo atmintyje – jos tampa pačiais brangiausiais jūsų sąmonės srauto įvykiais. Skirtingai nuo konceptualiųjų schemų, kurios yra kultūros rezultatas ir įsisavinamos įdėjus tam tikrų pastangų, prisiminę šias mintis jūs visada pajuntate dėkingumo antplūdį. Kiekvienas mūsų brangina gautą dovanų mintį labiau už visas kitas materialas dovanas.

Praleidę dieną Peru miesto Trujillo aikštėje Plaza de Toros, mintyse perkratėte visus pažįstamus jaunuolius ir galiausiai parašėte draugui studentui, kurio aštrus protas pasižymėjo ne išradingumu, bet jautrumu; jis buvo pasirinkęs antikinės filosofijos studijas. Jis įsimylėjo savo tekstus, išmoko graikų kalbą ir išvyko į Graikiją, kur praleido tris vasaras. Įsivaizduodavote, kaip jis aistringai klajoja tarp Periklio laikų griuvėsių, kaip jo sielai neduoda ramybės epai apie antikos herojus, įsivaizduodavote liekną, lankstų ir stiprų jo kūną. Pasakėte jam, kad turėtų atvykti į Peru ir tapti toreodoru. Kiaurą dieną rašėte ir perrašinėjote laišką, kad žodžiai kuo intensyviau ir pergalingiau perteiktų matadoro drąsos taurumą ir nuožmų vyro grožį, kurį korida

pašlovina kaip niekas kitas visoje civilizacijoje, ir kad tai jam būtų taip pat aišku, kaip ir jums, dalyvavusiam Trujillo *fiesta brava*. Prieš išsiųsdamas laišką, sugaišote dvi dienas ieškodamas mokytojo ir rančos, kur jis galėtų mokytis, ir nurodėte tai laiške. Surašėte šį laišką todėl, kad jis išties turėjo aukštą, liekną ir vyrišką kūną, įgimtą gracijos bei stiliaus jausmą ir esminį toreodoro bruožą – aštrų įžvalgumą.

Jis neatvyko į Peru; dalyvavo pokalbyje dėl darbo Klyvlende, o vasarą išvažiavo namo baigti rašyti disertaciją. Tuo metu, kai grįžote, jis jau dėstytojavo, ugdė kitų mintis ir rašė straipsnius, siekdamas pastovios dėstytojo vietos.

Dovanos teikimo aktas nėra davėjo projekcija. Negalima sakyti, kad subjektas kartu su dovana atiduoda save; veikiau nuo jo atsiriboja ne tik dovana, bet ir pats jos teikimas atsiskiria nuo subjekto. Štai todėl taip intensyviai jaučiame, kad planetos sekvojų miškai yra duotybė mums, nors už miškų neslypi joks subjektas.

Padovanoti tam tikrą objektą ar mintį kitam reiškia, kad jūs daugiau nebeturite jokių nuosavybės teisių į jį (ją). Jausmas, kad privalu išreikšti dėkingumą davėjui, yra dovanos nuvertinimo pradžia – ji įtraukiama į atpildo pagyrimu ar pagerbimu kapitalizmui giminingą sistemą, – sistemą, kurioje nieko nėra už dyka, kai netgi iš to, ką atiduodate lengva ranka, tikitės pelno. Motina, primenanti sūnui, kokį skausmą iškentė, paleisdama jį į šį pasaulį, ir kaip aukojosi, norėdama suteikti jam išsilavinimą, reikalauja atpildo. Vestuvės, kuriose tėvas išteka dukterį ir pilsto svečiams šampaną kaip vandenį, nėra mainai, bet tikra *potlatch** puota. Motina, kuri švytėte švyti dėl to, jog, užuot

* Šiaurės Vakarų Ramiojo vandenyno pakrantės indėnų puota, kuomet puotos šeimininkas turi apdovanoti svečius pagal jų visuomeninę padėtį. (Vert.pastaba).

praradusi dukterį, gavo sūnų, neiškeičia dukters pagalbos virtuvėje į žento sugebėjimus pataisyti automobilį; ji džiūgauja, kad atsirado dar vienas žmogus, kuriam galės išlieti savo motinišką meilę. Pirkdami jaunavedžiams jų užsimanytą namą, tėvai užmiršta savo pačių norus ir skonį. Davėjas turi nutrinti savo vardą nuo dovanos – taip, kad gavėjas nei žinotų, nei prisimintų, iš kur ją gavo. Nietzsche yra rašęs, kad padaręs gerą darbą turėtum griebti lazdą ir užtvoti artimiausiam liudytojui, idant sujauktum jam atmintį. O tada pasiimti tą pačią lazdą ir gerai užvožti per galvą sau, kad sujauktum savo paties atmintį.

Priimti dovaną yra lygiai taip pat sunku kaip ir įteikti. Žmogus atsisako aibės dovanų, nuspręsdamas viską įveikti gyvenime savo paties jėgomis, nuspręsdamas pasiekti ir užsitarnauti, ko reikia ir ko trokšta!

Kiek daug planetoje duotybių, kiek daug didybės! Kiek daug yra ne paties geriausio, vertinant pagal ištisinę skalę, bet pasiekia pačią aukščiausią pakopą, kai jau nebelyginama tarpusavyje. Sekvojos nėra šiaip sau aukštesni, iškilesni medžiai nei visi kiti. Negali leptelėti: „Na, aš mačiau neliestą pušyną Kanados Uoliniuose kalnuose, tai dabar turiu supratimą apie sekvojas; man tereikia įsivaizduoti aukštesnius ir dar labiau įkvepiančius medžius.“ Ir kai vieną dieną išvystate sekvojas, išvystate neįsivaizduojama. O paskui, nepalyginami su sekvojomis, Afrikoje jūsų laukia baobabai, Indijoje – banjanai!

Išvydę daugybę šventų vietų, šį transcendentinį lygmenį iškart suteikiame Reimso katedrai Prancūzijoje, Šv. Sofijos soborui Stambule, Khajuaho šventyklai Indijoje, Teotichuakanui – Meksike ir Borobudurui – Javos saloje.

Bet kas, jau patyręs tai savo kailiu, gali pasakyti, kad, neturint kitų galimybių, tikrai verta taupyti ne vienerius metus, kad kelioms dienoms ištrūktumėte iš darbo ir atsikratytumėte

atsakomybės: nuskristumėte į Paryžių viso labo pažvelgti į Moną Lizą, į Japoniją – viso labo praleisti rytmetį Kioto Ryongi Zen smėlio soduose, nuskristumėte į Peru ir – jei tai viskas, ką sau galite leisti, – praleistumėte dieną Maču Pikču.

Esti transcendentinių susidūrimų su gyvąja gamta: kaip tą dieną, kai netikėtai Šri Lankos džiunglėse išvydote leopardą – laisvą, išsitiesusį ant medžio šakos ne daugiau kaip per tris metrus nuo žemės. Po jūsų kojomis sušnarėjus lapams, leopardas atmerkė vieną akį, o paskui su tikrai valdoviška panieka vėl užmerkė. Kaip tą naktį, kai sėdėdami mažame banginių medžiotojų laivelyje virš seklių vandenų, kuriuos iki pat dugno apšvietė mėnulio šviesa, o dešimties metrų gylyje buvo matyti baltas dugno smėlis, stebėjote ryklių piruetą vaiskiuose vandenyse. Kaip tą dieną, kai Nikaragvos kalnuose ant kaktuso aptikote kolibrio lizdelį – susuktą iš voratinklių, su vienu mažulyčiu kiaušinėliu ir ką tik išsiritusiu kolibrio paukštyčiu.

Yra transcendentinių akimirkų, kai žmonės atskleidžia staiga prasiveržusį mūsų rūšiai lig tol nebūdinga kilnumą: kai San Pablo kolonijos raupsuotieji iš Peru Amazonijos padovanojo savo dainą, žvejybos kablius ir du paukščius jaunam medicinos studentui Ernesto Guevarai; kai, išleista iš Long Bay Goal kalėjimo, Cheryl už kalėjimo administracijos duotus pinigus nusipirko žaislinį šautuvą, panašų į tikrą, ir įsiveržė į McDonalds užkandinę, reikalaudama, kad ją grąžintų į kalėjimą numirti kartu su Wayne'u, sirgusiu AIDS; kai matome elgetą, kuris dalijasi duonos kriaukšliu su valkataujančiu šunim.

Salvadore (Baijoje) išties yra smagių, goslių ir akrobatiškų *capoeira* kovotojų. Balyje išties yra tobulos gracijos moterų. Meksikos, Peru ir Ispanijos koridose išties yra kvapą gniaužiančio artistiškumo ir neydingo narsumo toreodorų. Etiopijoje yra nubiečių, elegantiškų kaip gazelės ir drąsių kaip liūtės. Nigeryje

yra gražių it kobros transvestitų. San Paulo lūšnynuose išties yra nuožmiaakių paauglių su blyksinčiais peiliais – tokių pat išdidžių ir gražių kaip Indijos Utar Pradešo valstijos banditų vadeivos.

Esti transcendentiniai kolektyviniai įvykiai. Štai pyktis, plintantis Port o Prinso gatvėmis Haityje, pyktis, kuriuo paženklinta viskas, kas neleistina ir netoleruotina juodaodžiui, pyktis, nusviedžiantis anapus to, ko galima tikėtis ar reikalauti sveiku protu. Šis pyktis – brangiausia beteisių dovana turistams ir akademikams, per begalę gerai apmokamų kompromisų ir išdavysčių metų įkalinusiems savo širdis.

Kiek daug transcendentinių dovanų atsisakome! Taip darome patys vieni nuspręsdami, ko mums reikia ir ko norime. Visame šiame kelyje sutinkame apmokamus ar už dyka patarimus dalijančius patarėjus, pasiryžusius mums padėti. Suktai ir klastingai jie pataria ištirti savo asmeninius poreikius ir troškimus, stiprina mūsų pasitikėjimą savo jėgomis ir pasitenkinimą savimi.

Tokia sistema siekia suvaržyti kiekvieną niekingą mūsų valios aktą. Tokios sistemos tikslas – užtikrinti, kad tas, kuris pagalvoja: „Elgsiuos taip, kaip visi šiame mieste, ir šilta vietelė darbe užtikrins man saugumą“, taip pat suprastų ir tai, jog šis sprendimas reiškia: „Aš apsisprendžiu niekada nepraleisti ištisos dienos sekvojų miške, kur stebėčiau saulės patekėjimą, vidurdienį ir vidurnaktį! Apsisprendžiu niekada neįkopti į Maču Pikču! Dabar apsisprendžiu numirti, nė karto neišvydęs koralinių rifų atogrąžų vandenynuose! Dabar apsisprendžiu niekada nesviesti akmens į būrį, saugantį oligarchiją nuo maištininkų!“

Dovanos išmoko teikti dovanas.

Šito nesuprato žavingas ir gražus, ką tik jūsų universitetą baigęs studentas, kurį vasarą atsitiktinai susitikote Paryžiuje. Nusivedėte jį pažiūrėti Ritos Renoir.

Ji šoko Monparnaso kabarete. Scenoje ji pasirodė juoda suknele su gobtuvu; rampos šviesos krito ant sunertų rankų. Staiga suknelė nuskriejo ant grindų, tarp liūto karčių paslėptas veidas buvo nuleistas ant groteskiškai ir nepadoriai nuogo kūno. Kai ji pakėlė veidą, jame atsispindėjo mažos mergytės gėda ir piktdžiuga. Tada jos žingsnius supurtė troškimo spazmai. Konvulsijų draskomame pilve siautė isterija. Žiūrovų ausis pasiekė neaiškus juokas. Jos krūtys ir šonai spindėjo pienu ir krauju. Tarp galingų šlaunų grėsmingai bolavo nuoga makštis. Jos atodūsiai ir šnypštimai tamsoje sėdinčius žiūrovus gniauždavo tarsi žnyplės. Jos kojas ir rankas valdė ištvirkimas. Ji virpėjo nuo baisingos vienatvės, joje žioravo geidulingas kraujas. Dėl palaimingos ir mirtinos užmaršties ji atrodė bekūnė, pakilusi virš žemės. Jos džiaugsmas vis didėjo ir greitėjo, sukdamasis tarytum ciklonas atvirame vandenyne.

Po valandos ji perlipo per kėdes ir priėjo prie žiūrovų, kviesdama užlipti ant scenos, nusimesti drabužius ir prisijungti prie jos. Jos žvilgnis sustojo ties jūsų draugu ir pakvietė jį. Šis atsisakė. „Aš nusirengsiu tiktai prieš tą, kurią išsirinksiu pats", – sumurmėjo jis jums.

Tačiau kas būtų atsitikę blogo, vėliau paklausėte jo, jeigu būtumėte nusirengęs prieš tamsoje sėdinčius nepažįstamus žmones, kuriems jūsų kūnas būtų suteikęs geidulingą malonumą – nieko iš jų neprašydamas, netgi neatpažindamas jų kitą dieną? Kas galėtų būti natūraliau? Tai tarsi saulė, kuri kas vakarą vaidina kosminį spektaklį visiems, kas ją mato, neprašydama nieko mainais.

Netiesa, jog kiekvienam planetos kampeliui išeitų tik į naudą, jeigu jame nebūtų žmogaus. Žmogiška esybė yra gyvūnas, planetos ekosistemoje išsivystęs lygiai taip pat, kaip ir koralų žuvys, elnias ar jūrų paukščiai. Lygiai taip, kaip į džiungles

patekęs rojaus paukštis sunaikina kai kuriuos dalykus, bet paskatina subujoti kitus bei dar labiau sukomplikuoja ekosistemą, taip ir miško plotelyje pastatytas žmogaus būstas gali išgelbėti ir paįvairinti tą mišką.

Prieš daugelį metų nusipirkau septynis akrus žemės kalnuose ir pradėjau statyti namelį. Tačiau gyvendamas mieste tik retkarčiais ištrūkdavau į statybas miške. Viskas, ką man pavyko padaryti, tai iškasti duobę ant natūraliai susiformavusios nuožulnios uolos, kur galvojau suręsti namą.

Bobas buvo baigęs filosofijos studijas; išlaikęs visus egzaminus, ėmėsi rašyti disertaciją. Jo žmona Dee dirbo slauge. Jie abu matė mano žemės plotą kalnuose ir seniai užmestą namo statybą. Vieną dieną atėję pas mane pasakė: duok mums dešimt tūkstančių dolerių ir mes pastatysime ten namą.

Juokaudamas Bobas išsitarė, kad gyvenime nėra nieko daugiau pastatęs, išskyrus šuns būdą vaikystėje. Tą žiemą išvykau iš šalies. Bobas ir Dee vaikščiojo į lentpjūves, kalbėjosi su statybininkais. Matydami jų neišmanymą ir naivumą, žmonės siūlydavosi patarti, paaiškinti, dailidės ir santechnikai netgi atvažiuodavo sekmadieniais pažiūrėti, kaip klojasi darbai. Grįžau vasaros pradžioje ir apstulbau, tarp medžių išvydęs medinę trobelę, kurią jie surentė.

Visą vasarą jie kalė plokštėmis namo vidų, tvarkė elektros instaliaciją, vandentiekį ir nuotėkų rezervuarą su apsauginiu filtru. Atėjus žiemai, Bobas nesitraukė nuo stalo, rašydamas disertaciją, bet kelis kartus per dieną darydavo pertraukėles, kad užbaigtų tai vieną, tai kitą darbą namely. Kitą vasarą disertacija buvo baigta ir apginta, o rugsėjo mėnesį Bobas ir Dee išvyko dirbti į Teksasą.

Kam jie paliks namą? Bobas dirbo asistuojančiu dėstytoju ir pažinojo studentą Marką. Markas nebuvo griežtai pasirinkęs

studijų krypties ir savo jaunystę leido plaukdamas pasroviui. Apsigyvenęs kalnuose, jis ėmėsi studijuoti geologiją ir prisitaikė sau projektą – pradėjo studijuoti vietos kalnų geologinę istoriją. Markas ištyrė vietos paukščius, medžius, vabzdžius. Kitą semestrą pagrindine jo studijų kryptimi tapo geologija.

Ankstyvą kitų metų rudenį vieną vakarą ilgai vakarojau. Grižęs namo prie savo durų radau išsekusį ir purtomą šoko Marką. Jis taip pat dirbo iki vėlumos geologijos laboratorijoje, o paskui išvažiavo į kalnų namelį. Vietoj jo rado krūvą pelenų. Liepsnos jau buvo pakilusios lig pat dangaus, kol jas pastebėjo apačioje slėnyje ir iškvietė gaisrininkus. Padegimas? Numesta nuorūka? Netvarkinga elektros instaliacija? Apžiūrai vadovavęs gaisrininkų komandos vadas negalėjo nustatyti priežasties.

Sudegus kieno nors namams pagalvojate: tas namas jau buvo senas ir panašiai kaip žmogus nugyveno ilgą gyvenimą; galbūt jau buvo atėjęs laikas užleisti vietą kam nors kitam. Jei sudega naujas namas, galbūt pagalvojate apie tai, kiek darbo ir rūpesčių jis kainavo porai, kuri diena iš dienos statė jį savomis rankomis; bet galite pagalvoti ir tai, kad jie buvo pernelyg atsidavę šio namo statybai; galbūt šis gaisras taps skausmingu jų sielos išsilaisvinimu. Tačiau nieko, kas čia suminėta, negalėjau pasakyti apie Bobo ir Dee pastatytą namą, kurį jie vėliau perleido Markui, ketinusiam tais metais baigti studijas ir perleisti jį kam nors kitam.

Vėliau retai kada prisiversdavau nuvykti į tą vietą. Niekada taip ir nesuvokiau, kodėl taip atsitiko. Galiausiai vieną dieną pagalvojau: ko gi aš ieškau? Atsakymo, išbaigtų minčių, paaiškinimo, kuris suteiktų man protingą sprendimą ir satisfakciją, kurie savo ruožtu paliktų man kai ką tvaresnio ir labiau apčiuopiamo nei kalnų namelio pelenai? Kažkokio atpildo už

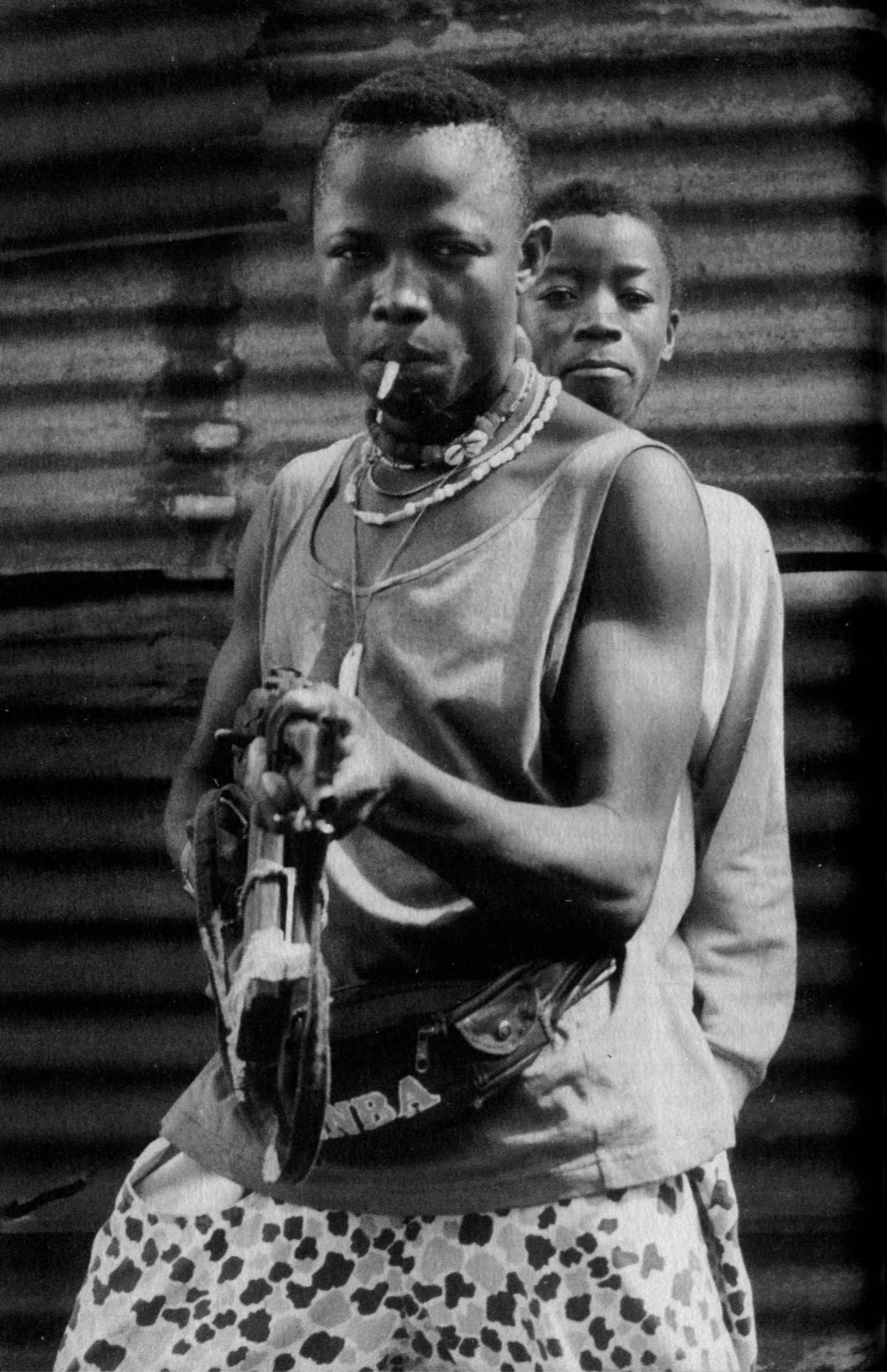
dovaną, kuri netgi nepriklausė man, kad galėčiau ją kam nors įteikti?

Išlydėti mirštantįjį yra visų sunkiausia. Negalėdami nei pagydyti, nei paguosti, pasiliekame su žmogumi, kuris kenčia ir yra sugniuždytas, kuris išeina į nebūtį. Pasinaudoti leidimu prisijungti prie mirštančiojo draugijos reiškia rizikuoti savo paties integralumu, sveikata, sveiku protu ir narsa. Gauti galimybę išlydėti mirštantįjį – tai gauti pačią aistringiausią, pačią ekstravagantiškiausią dovaną.

Steve'as, baigęs filosofiją, gavo mokytojo adjunkto vietą Londone. Jis taip pat išmoko gestų kalbą ir savanoriškai mokė kurčnebylius. Vėliau nusprendė įsijungti į Londono bičiulių tinklą – žmonių, kurie lanko ir susidraugauja su ŽIV nešiotojais, pasilieka greta jų tada, kai liga pasuka fatališka linkme. Jam paskyrė Patricką, anglų kalbos mokytoją, kuris prieš aštuonerius metus sužinojo apie teigiamus ŽIV testo rezultatus. Praėjus kelioms savaitėms Steve'as ir Patrickas suprato, kad myli vienas kitą, bet nusprendė netapti meilužiais. Patrickas turėjo pasirengti mirčiai.

Netrukus Steve'as sužinojo, kad jis pats nešioja ŽIV. Po keturių mėnesių pasireiškė pirmieji suvešėjusio AIDS simptomai. Jam buvo telikę gyventi vos šeši mėnesiai; dėl vis labiau alinančių ir pasikartojančių infekcijų tekdavo nuolat gultis į ligoninę. Paskutinį kartą patekęs į ligoninę dėl sporos, kuri ėmė taip sparčiai daugintis virškinimo trakte, kad jam grėsė bado mirtis, Steve'as įtikino motiną perkalbėti ir atsivesti tėvą. Jo tėvas, darbininkų klasės atstovas, išpažįstantis tradicines šeimos vertybes, išsižadėjo Steve'o tada, kai, sužinojęs apie AIDS, sužinojo ir tai, jog sūnus – gėjus. „Mano vargšą tėvą, – išsitarė Steve'as Patrickui, – laimė išties aplenkė. Jis turėjo du vaikus: duktė ištekėjo už nigerio, o sūnus vedė vyrą." Steve'ui

liko paskutinė užduotis – pasiekti, jog tėvas priimtų jį: ne todėl, kad norėjo mirti susitaikęs su juo, o todėl, kad norėjo išvaduoti tėvą nuo kaltės jausmo, kuris, kaip Steve'as žinojo, tikrai aplankys jį po sūnaus mirties. Ir Steve'ui pavyko: priešmirtinėmis dienomis tėvas ateidavo kasdien ir nuoširdžiai juokdavosi iš tikrų ar įsivaizduojamų Steve'o seksualinių nuotykių.

12

Mylėk savo priešus

Kai žmonės stojo tarnauti savo ekspansionistiniam poliui, tautai ar religijai, jie pasikinkė žirgus ir ištisus jų tūkstančius nuginė į nesuvokiamą mirtį. Maitvanagiai palaidojo žirgų kūnus aukštai danguje. Olandai, anglai, prancūzai, rusai ir perujiečiai nuplaukdavo net iki To Pito O Te Henua salos ieškoti vergų, o kai šie vergai susirgdavo ir numirdavo, išmesdavo juos į vandenyną, kur rykliai per savo kūną vėl suteikdavo jiems gyvybę. Šiandien pašto balandžiai ir delfinai, žmogaus karų šauktiniai, jau nurašyti kaip pasenę; žmonių armijos skraido stratosferos aukštumose, o karo laivai sustoja vidur vandenynų, kad paleistų visa niokojančias raketas; dabar atėjo eilė mobilizuoti virusų ir bakterijų gyvybę, idant ji skleistų žmonių rūšies neapykantą mūšio laukuose.

Globalinė, kapitalistinė, laisvos prekybos ekonomika dabar kuo puikiausiai užtikrina, kad pramoninės pajėgos daugiau neįsitrauktų į tarpusavio karus. Jos mažina savo termobranduolinius ir biocheminius arsenalus. Jų pramoninė galia skelbia ne Trečiąjį pasaulinį karą, bet karą prieš visą pasaulį – didžiuosius gamtos dėmenis: derlingus žemynus, vandenynus, gėlo vandens atsargas (kurių septyniasdešimt procentų sukaupta dabar jau tirpstančiuose Antarktidos ledynuose), atmosferą, ozono sluoksnį, gyvybei būtinus silpnus ultravioletinius spindulius. Šių gamtos dėmenų suniokojimo mastas po Antrojo pasaulinio karo jau prilygsta katastrofai, kurią būtų atnešęs termobranduolinis karas. Kiekvienais metais tampame septynio-

likos tūkstančių penkių šimtų augalijos ir gyvūnijos rūšių genocido liudytojais.

Be galo sunku nusakyti teisingumą kokios nors konkrečios idėjos formuluote. Tiesą sakant, atrodo, kad tai tik horizonte sklandanti sąvoka, niekuomet nepatenkanti į diskusijos centrą. Iš pradžių kalbama apie tai, kaip veikia socialinė sistema, apie ypatingą rinkos ekonomikos atmainą; iškeliama tokių abstrakčių dalykų, kaip intelektinė nuosavybė, vertė; kalbama apie įvairias švietimo ir sveikatos apsaugos sistemas ir jų prieinamumą, apie tai, kaip, kokiu būdu galima manipuliuoti informacijos bei nuomonės reiškimo priemonėmis; kalbama apie žmonių migraciją į tam tikrą regioną ir skirtingas ekonomikos nišas, kurias laikui bėgant užėmė įvairios etninės grupės. Teisingumas atrodo marginalinis ir nustumtas į šalį, kažkas, ką visgi reikia turėti omeny, augant ir vystantis dabartinei ekonomikai ir technologijai.

Žmonių visuomenės struktūrą nulemia ne tik technologiniai ir ekonominiai skaičiavimai; visuomenę taip pat struktūruoja politinės jėgos. Politinių jėgų esminė jėga – žmogiškas pyktis. Tai, kas neleistina, netoleruotina, yra paženklinta pykčiu. Pykčiu paženklintas atsisakymas, pasipriešinimas leidžia pasiekti kur kas daugiau, nei vien tik pasipriešinimas. Pyktis suteikia galią nepailstančiam budrumui. Politika be pykčio tėra viso labo smulkmeniškas įtakų skirstymas ir derinimas.[1]

Iš Balconcillo darbininkų kvartalo atvyko jaunuolis, stovįs ant paties brandos slenksčio. Jam vis dar svaigo galva nuo jausmo, kaip, palyginti su dvejais metais jaunesniu broliu, išsivystė jo kūnas – dydis, balsas, plaukuotumas, muskulatūra, genitalijos. Mokykliniais metais jis ryškiai juto, kaip kasmet keitėsi jo žinios, patirtis, mąstysena, ir bendrauti su dviem ar netgi klase jaunesniais mokyklos draugais darėsi keista ir netinkama.

Kiekvieną savaitę jį traukė tai, kas reikalavo vis naujų pastangų, – nauji sumanymai, nauji nuotykiai, nauji jauduliai. Niekaip neapleido intensyvus jausmas, kad praeitis – tai jau praeitų brastos akmenų vora, ir dabar prieš jį atsiveria ateities keliai, kurių tolesnes viliojančias atkarpas jau galima įžvelgti.

Netikėtai prezidentas paleidžia parlamentą, suima šimtus opozicijos lyderių bei žurnalistų ir pradeda visuotinę karinę kampaniją prieš ginkluotą opoziciją. Staiga šiam jaunuoliui praplatėja horizontai, ir jis mato, kaip veiklos laukas išsiplečia iki neaprėpiamų parklupdytos tėvynės platybių. Visos jo mintys apie bet kokią veiklą siejasi su permainomis, kurios turėtų įtakos jo šaliai. Jis žino kaimynystėje gyvenant žmogų, susijusį su pasipriešinimo judėjimu. Ilgai nesvarstęs jis nusprendžia įsijungti į pogrindį. Jis kovos iš visų jėgų, kad būtų nuverstas despotas, kad naujai atgimusi gimtoji šalis iš susivienijusių bendražygių sulauktų stipresnio, tauresnio rytojaus.

Jis išklauso instruktažą apie politinę ir karinę situaciją, apie galimus sąjungininkus ir naujai verbuojamus žmones, yra išmokomas naudotis ginklu ir sabotažo gudrybių. Jis stengiasi iš paskutiniųjų, kad slapta jo ir bendražygių veikla nebūtų atskleista; iš paskutiniųjų stengiasi po kiekvieno reido paspruk-ti nesužeistas ir neatpažintas, mat tai pagrindinis įsipareigoji-mas tokiame reikale, ir netgi išsirengęs į pačias pavojingiausias ardomąsias operacijas jis stengiasi išsaugoti tą brangiausią, niekuo neįvertinamą pasipriešinimo judėjimo veiksnį – savo gyvybę.

Jį sučiumpa. Kankina. Jis daro viską, kad būtų stiprus, kad silpnumo ir sąmonės aptemimo akimirką nejučia neišduotų bendražygių. Kai budeliai galiausiai nusprendžia nieko nepešią, praneša jam, kad rytoj auštant jį sušaudys. Praneša, kad per šią naktį dar gali išgelbėti savo galvą, jei nuspręs bendradarbiauti. Gyvenimas mainais už bendradarbiavimą jam atrodo atgrasus,

nesuvokiamas. Širdies gilumoje, kur geriausiai save jaučia ir pažįsta, jis negali įsivaizduoti, kaip išgyventų, kolaboruodamas su slaptąja policija, vieną po kito išduodamas savo tautiečius, visą laiką jausdamas netgi pačios slaptosios policijos nepasitikėjimą ir panieką. Verčiau jis mirs. Ne, neatsitiko taip, kad jį staiga būtų apleidęs noras gyventi ir jis panorėtų mirti: susidūręs su neišvengiamu nuosprendžiu, jis nutaria daugiau nekovoti, idant atitolintų mirtį. Jis susitaiko su likimu.

Vedamas į kalėjimo kiemą, kur jį pririš prie stulpo ir sušaudys, jis pajunta keistą lengvumą. Jis nestovės ant ešafoto priešais žmones, kurie girdės jį tariant paskutiniuosius drąsos bei nepaklusnumo žodžius ir taps jo mirties liudytojais. Aplinkui tamsu, o jį supančios storos kalėjimo sienos nuslopins šūvių garsus. Jų negirdės netgi kalėjimo draugai. Jis taps „dingusiuoju be žinios“. Policija niekada nepraneš jo motinai, kad buvo suėmusi jos sūnų. Ir visgi tamsoje jis pajunta kažką panašaus į džiugesį: jis sklendžia šviesoje, tarsi nuo jo būtų nukritęs visas ateities ir praeities svoris, tarsi šios paskutinės akimirkos išsilaisvino, pažvalėjo ir suintensyvino savo energiją. Krisdamas, krisdamas aukštyn į dangų, jis jaučia keistą, stebuklingą žvalumą ir lengvumą, stebuklingą pakylėtumą.

Individas „žudo“, visuomenė „įvykdo mirties bausmę“. Ką gi mes, mirties bausmes vykdančios visuomenės nariai, jaučiame? Kokios tamsios ir žodžiais neįvardijamos emocijos traukia mus prie paskutinių dienų ir paskutinių valandų, kurias išgyvena vyrai ir moterys, laukiantys, kada jiems įvykdys mirties nuosprendį? Visiškas pasmerkto vyro ar moters bejėgiškumas suteikia mums džiugesio dėl savos galybės jausmą. Tačiau galvojant apie pasmerktuosius netrukus neišvengiamai apima giliai viduje slypintis gailestis. Jausmas, kad patys gyvename nuteisti myriop, užplūsta mus nelyg atjauta. Jausmai mus taip pat perkelia į erotinę užmarštį. Mat erotinė aistra liudija akimir-

kos džiugesį – laiko be išteklių ir tikslo, be praeities ir ateities. Negalime galvoti apie pasmerktąjį, nejausdami giliai glūdinčio troškimo apsinuoginti prieš jį ar ją, užlieti savo bučiniais ir glamonėmis. Kokius smarkius aistros proveržius mumyse pažadina vyrai ir moterys mirtininkų kamerose, nuteisti mirti žudikai ir išdavikai, Peru, Kolumbijos ir Indonezijos požemiuose laukiantys mirties bausmės partizanai! Mes nepapirkinėjame pareigūnų, kad patektume į jų kameras, nenuplėšiame nuo savęs drabužių, kad apnuoginume visas savo angas ant kietų gultų ant cementinių grindų jų vienutėse, ir todėl mūsų juslumas suvaržomas, dusinamas ir patiria gėdą.

Pastabos

1 Pasaulio centras

1. „Mąstydamas protas taip pat patiria pojūčius, kurie, tiesą sakant, būdingi išimtinai protui, – rašė Whiteheadas. – Protas projektuoja šiuos jausmus, idant atitinkamus kūnus įvilktų į išorinio pobūdžio drabužius. Tokiu būdu kūnai yra suvokiami neatsiejamai nuo savybių, kurios iš tikrųjų jiems nepriklauso ir iš esmės yra gryniausias proto vaisius. Šitaip gamtai atitenka nuopelnai, kuriuos iš tiesų turėtume skirti sau: rožei dėl jos kvapo, lakštingalai dėl jos giesmės ir saulei dėl jos spindesio. Poetai baisiai klysta. Eiles jie turėtų skirti sau patiems, paversti jas savęs pasveikinimu – odėmis žmogiškojo proto tobulumui. Gamta yra nuobodi, begarsė, bespalvė: viso labo begalinė, beprasmė materijos skuba." Alfred North Whitehead, *Science and the Modern World*, New York: Free Press, 1967, 54 p.

3 Veidai

1. Gilles Deleuze ir Félix Guattari, *A Thousand Plateaus*, vertė Brian Massumi, Mineapolis: University of Minnesota Press, 1987, 180–181 p.
2. Ibid., 76 p.

4 Gyvūnų religija

1. Friedrich Nietzsche, *On the Genealogy of Morals*, vertė Walter Kaufmann ir R. J. Hollingdale, New York: Vintage, 1989, 72–73 p.

5 Palaiminimai ir prakeiksmai

1. Gabriel García Márquez, *Collected Stories*, vertė Gregory Rabassa ir J. S. Bernstein, New York: Harper Perennial, 1991, 235–236 p.

7 Nekaltybė

1. „Penkiolika savo gyvenimo metų dirbęs ir artimai bendravęs su šiais pacientais, manau, kad tai labiausiai kenčiantys ir visgi tauriausi žmonės, kuriuos man teko pažinti. Nepaisant to, ką „prabudimai“ galėjo suteikti šiems žmonėms, jų gyvenimai buvo sudarkyti ir beviltiškai sulaužyti. Keista, tačiau per visus tuos metus, kai bendravau su jais, nedaug tepastebėjau kartėlio, veikiau atvirkščiai – nepaaiškinamą milžinišką pozityvumą. Šie pacientai apdovanoti beribe drąsa, besiribojančia su didvyriškumu, mat jie patyrė protu nesuvokiamus išbandymus ir sugebėjo išlikti. Be to, šie gyvi išlikę žmonės netapo luošiais, netapo dvasiniais luošiais: jie didingi dėl ištvertų skausmų, dėl to, jog nesiskundė, nepalūžo ir dargi išmoko juoktis, nepasidavė nihilizmui ar nevilčiai, tačiau nepaaiškinamu būdu teigė gyvenimą. Jų dėka sužinojau, kad kūną galima kankinti daug daugiau, nei maniau esant įmanoma – egzistuoja pragarai, žinomi tik neurologiniams ligoniams, pasiekusiems bemaž neįtikimas tam tikrų neurologinių sutrikimų gelmes. Anksčiau galvodavau, kad pragaras – tai vieta, iš kur negrįžtama. Iš savo ligonių sužinojau visai ką kita. Grįžusieji yra visiems laikams paženklinami šios patirties; jie pasiekia gelmes be pabaigos ir paskui niekada jų nebeužmiršta. Tačiau tokios patirties padarinys – ne tik savo pačių gelmės, bet ir vaikiškumo, nekaltumo ir džiugesio pojūtis. Šitai nesuvokiama sveiku protu, jei pats nesi vienas iš nužengusiųjų, jeigu pats nepasiekei postencefalitinių gelmių, savo paties gelmių.“ Oliver Sacks, *Prabudimai,* London: Picador, 1991, 288–289 p.

8 Katastrofų laikas

1. Fred Adams, Greg Laughlin, *The Five Ages of the Universe: Inside the Physics of Eternity,* New York: Free Press, 1999.

9 Grožis ir geismas

1. Charles Baudelaire. *Oeuvres complètes.* ed. Claude Pichois. Paris: Gallimard. 1961. 1256 p.
2. Marguerite Duras. *The Malady of Death.* trans. Barbara Bray. New York: Grove Press, 1986, 16 p.
3. „Seksualumas, kuris laikomas nešvariu ar gyvulišku, visgi išlieka didžiausiu barjeru, norint redukuoti žmogų iki daikto lygmens. Pats slapčiausiaus vyro išdidumas susijęs su vyriškumu. Neigiama sąsaja

ne su gyvūnu, bet su giliai slypinčiu ir neišmatuojamu gyvuniškos prigimties pradu...
Gyvūniškoji prigimtis, arba seksualinis gyvybingumas, neleidžia mūsų redukuoti iki paprasčiausių daiktų.
Žmogiškoji prigimtis, priešingai, nukreipta konkrečioms darbo baigmėms, linkusi tapatinti mus su daiktais mūsų seksualinio gyvybingumo sąskaita...
Mūsų gyvūniškoji prigimtis turi savo dieviškąją pusę, o žmogiškoji prigimtis – vergiškąją." Georges Bataille, *Erotism*, vertė Mary Dalwood, San Francisco: City Lights, 1986, 158, 159 p.

12 Mylėk savo priešus

1. Jean-Luc Nancy, „La comparution". In: Jean-Luc Nancy, Jean-Christophe Bailly, *La comparution (politique à venir)*, Paris: Christian Bourgois, 1991, 58–59 p.

Lingis, A.
Li 445 Pavojingos emocijos / Alphonso Lingis /; iš anglų kalbos vertė Ieva Skaržinskaitė /. – Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2002. – 200 p.

ISSN 1392-1673
ISBN 9986-850-39-8

Alphonso Lingis tarp Amerikos filosofų išsiskiria originalumu, yra iškalbingas ir įžvalgus Europos filosofų komentatorius, o taip pat fenomenologas, apkeliavęs ir gyvenęs daugelyje kraštų. Šioje knygoje autorius pasitelkia savo ypatingus sugebėjimus perteikti nusikaltime glūdinčias nekaltybę ir meilę, grožio ir geismo, džiaugsmo ir smurto sąsajas. Jis tiria gyvūnų religiją, palaiminimų bei prakeiksmų jėgą. Ar filosofija gali perprasti ne tik susitaikymą su mirtimi, bet ir mirimo džiaugsmą? Aistringi ir drąsūs Lingio darbai sukėlė didžiulį lyties bei kultūros teoretikų ir filosofų susidomėjimą bei debatus.

UDK 008+572

Alphonso Lingis
PAVOJINGOS EMOCIJOS

Iš anglų kalbos vertė Ieva Skaržinskaitė
Redaktorė Laima Arnatkevičiūtė
Dailininkė Rita Penkauskienė
Maketavo Saulė Ališauskienė

2002 04 15. 7,92 leidyb. aps. l., 12,5 sp. l.
Užsakymas Nr. 925
Išleido UAB „Poligrafija ir informatika", p.d. 2134, Lt-3000 Kaunas
Tel./faksas 8-27-365595, el. paštas: rasta@kaunas.omnitel.net
Iš užsakovo pateiktų pozityvų spaudė R. Ščerbinsko spaustuvė „Mažoji poligrafija", A. Smetonos al. 35, Kaunas

Rekomenduojama kaina 14 Lt

Alphonso Lingis yra Pensilvanijos universiteto filosofijos profesorius, parašęs knygas *Žeidimai* (*Abuses*, 1994), *Nieko bendro neturinčiųjų bendrija* (*The Community of Those Who Have Nothing in Common*, 1994), *Svetimi kūnai* (*Foreign Bodies*, 1994) ir kt. Tarp Amerikos filosofų jis išsiskiria originalumu, yra iškalbingas ir įžvalgus Europos filosofų komentatorius, o taip pat fenomenologas, apkeliavęs ir gyvenęs daugelyje kraštų.

PAVOJINGOSE EMOCIJOSE svarstomos tos pačios problemos kaip ir *Žeidimuose* (*Abuses*), nuvesdamos skaitytoją į Velykų salą, Japoniją, Javą ir Braziliją. Kartu Lingis iškelia naują klausimų virtinę ir pasitelkia savo ypatingus sugebėjimus perteikti nusikaltime glūdinčius nekaltybę ir meilę, grožio ir geismo, džiaugsmo ir smurto sąsajas. Jis tiria gyvūnų religiją, palaiminimų bei prakeiksmų jėgą. Kai sužlunga darbo ir racijos sferos, kai katastrofose blyksteli kosminis laikas, mūsų nerimastis susilieja su džiugesiu ir ekstaze. Ar filosofija gali perprasti ne tik susitaikymą su mirtimi, bet ir mirimo džiaugsmą? Aistringi ir drąsūs Lingio darbai sukėlė didžiulį lyties bei kultūros teoretikų ir filosofų susidomėjimą bei debatus.

ATVIROS LIETUVOS KNYGA

ALK – serija verstinių knygų, kurias leidžia įvairios leidyklos, remiamos Atviros Lietuvos fondo.
Serijos tikslas – supažindinti skaitytojus su šiuolaikiniais humanitarinių ir socialinių mokslų pagrindais.

ISSN 1392-1673
ISBN 9986-850-39-8

Rekomenduojama kaina 14,00 Lt